

UNIWERSYTET LUDOWY XXI WIEKU PRZEWODNIK METODYCZNY

Redakcja:
Tomasz Maliszewski

Ogólnopolska Sieć
Uniwersytetów
Ludowych

Uniwersytet Ludowy
Folkenhøjskole
Heimvolkshochschule
Folkhögskola
Kansanopisto
Folkehøyskole

UNIwersYTET LUDOWY
XXI WIEKU
PRZEWODNIK METODYCZNY

Ogólnopolska Sieć
Uniwersytetów
Ludowych

UNIwersYTET LUDOWY
XXI WIEKU
PRZEWODNIK METODYCZNY

Ogólnopolska Sieć
Uniwersytetów
Ludowych

Tytuł: Uniwersytet ludowy XXI wieku. Poradnik metodyczny

Seria wydawnicza „Metoda uniwersytetów ludowych”, tom 3

Redakcja – Tomasz Maliszewski & zespół OSUL

Miejsce wydania:

Adamów – Grzybów – Mierzyn – Radawnica – Wieżyca – Wola Sękowa

Rok wydania: 2022

Redakcja: dr hab. Tomasz Maliszewski, prof. AMW

(w ramach umowy o współpracy między OSUL a WNHiS AMW)

Recenzja wydawnicza: dr hab. Małgorzata Rosalska, prof. UAM

Opracowanie graficzne okładki: Lidia Król, ilustracje: pixabay

Skład i druk: KMSTUDIO Agencja Wydawniczo-Reklamowa

kmstudio@poczta.fm

ISBN 978-83-67108-09-6

Wydawca: Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych

**Ogólnopolska Sieć
Uniwersytetów
Ludowych**

Program
Wspierania i Rozwoju
Uniwersytetów Ludowych
na lata 2020–2030

**Uniwersytety
Ludowe**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
ze środków Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020 – 2030

Spis treści

Wprowadzenie – Tomasz Maliszewski & Zespół MUL	9
Rozdział 1. <i>Bildungshäuser</i> jako austriackie uniwersytety ludowe	
– Gaby Filzmoser	13
1.1. Wstęp	13
1.2. Misja i wizja nowoczesnych uniwersytetów ludowych w Austrii	14
1.3. Cele operacyjne uniwersytetów ludowych w Austrii	17
1.4. Sposoby zaspokajania potrzeb uczestników zajęć	19
1.5. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych w Austrii	23
1.6. Konkluzja	25
Bibliografia	26
Rozdział 2. Duńskie uniwersytety ludowe – Peter Mogensen	27
2.1. Misja i wizja uniwersytetu ludowego	27
2.2. Cele uniwersytetów ludowych	30
2.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersyte- tów ludowych	33
2.4. Sposoby opracowania oferty programowej uniwersytetów ludowych	35
2.5. Przykład Uniwersytetu Ludowego Brenderup	36
Bibliografia i netografia	37
Rozdział 3. Fińskie uniwersytety ludowe – Mari Nurmio	39
3.1. Misja i wizja uniwersytetu ludowego w Finlandii	39
3.2. Cele działalności fińskich uniwersytetów ludowych	40
3.3. Oferta programowa uniwersytetów ludowych w Finlandii	41
3.4. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersyte- tów ludowych	43
3.5. Sposoby projektowania oferty programowej fińskich uniwersytetów ludowych	45
Bibliografia i netografia	46
Rozdział 4. Niemieckie uniwersytety ludowe (powszechne)	
– Maria Meiners-Gefken	47
4.1. Misja i wizja uniwersytetu ludowego (powszechnego) w Niemczech	47

4.2. Podstawowe zasady działania niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych)	49
4.3. Cele operacyjne uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech	50
4.4. Sposoby badania potrzeb grup docelowych w zakresie oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech	55
Netografia	56
Rozdział 5. Norweskie uniwersytety ludowe – Brita Phuthi	57
5.1. Wstęp	57
5.2. Misja i wizja norweskich uniwersytetów ludowych	58
5.3. Cele działalności uniwersytetów ludowych	61
5.4. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych	63
5.5. Sposoby projektowania oferty programowej uniwersytetów ludowych	66
5.6. Podsumowanie	68
Bibliografia i netografia	69
Rozdział 6. Szwedzkie uniwersytety ludowe – Edyta Małolepsza	71
6.1. Misja i wizja współczesnego uniwersytetu ludowego w Szwecji	71
6.2. Cele działalności szwedzkich uniwersytetów ludowych	74
6.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych	76
6.4. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych ..	79
Bibliografia i netografia	81
Rozdział 7. Polskie uniwersytety ludowe	83
7.1. Misja i wizja współczesnego uniwersytetu ludowego – <i>Angelika Felska, Mariusz Mówka</i>	83
7.2. Cele działalności polskich uniwersytetów ludowych – <i>Anna Wasilewska, Tomasz Maliszewski</i>	86
7.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych – <i>Elżbieta Gontarz, Katarzyna Iskra</i>	90
7.3.1. Wprowadzenie w problematykę badania potrzeb	90
7.3.2. Potrzeby odbiorców oferty uniwersytetów ludowych i ich badanie	92
7.3.3. Badania potrzeb odbiorców na przykładzie Uniwersytetu Ludowego w Radawnicy	94

7.4. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych – Ewa Smuk-Stratenwerth, Monika Wolańska	95
7.4.1. Wprowadzenie	95
7.4.2. Program ULRA – ogólne założenia i proces powstawania programu	96
7.4.3. Program dwuletniego kursu rolnictwa ekologicznego w Ekologicznym Uniwersytecie Ludowym i jego konstruowanie	98
Bibliografia i netografia	99
Rozdział 8. Wybrane programy polskich uniwersytetów ludowych	101
8.1. Program kursu rzemiosła artystycznego w uniwersytecie ludowym (Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej)	101
8.2. Program kursu ekologicznego w uniwersytecie ludowym (Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)	116
8.3. Program kursu edukacji obywatelskiej w uniwersytecie ludowym – „Architektura dla miejsca” (Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy)	128
8.4. Program kursu edukacji obywatelskiej „Uruchamianie potencjału młodych” (Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy)	137
Rozdział 9. Wybrane scenariusze zajęć dla polskich uniwersytetów ludowych .	151
9.1. Uniwersytet ludowy jako placówka edukacji całonocnej – scenariusz zajęć (Uniwersytet Ludowy w Radawnicy)	151
9.2. Czy wiesz, co jesz? Czy masz wpływ na to, co jesz? – scenariusz warsztatów (Uniwersytet Ludowy w Adamowie)	153
9.3. Śmieci i co dalej? – scenariusz warsztatów (Uniwersytet Ludowy w Adamowie)	156
9.4. Wiklinowe grządki – scenariusz warsztatów rękodziela (Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej)	158
9.5. Jabłko jako Ziemia. Czy zasoby Ziemi kiedyś się skończą? – scenariusz zajęć (Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)	160
9.6. Poznanie świata owadów zapylających. Znaczenie i rola trzmieli – naszych puszystych sprzymierzeńców – scenariusz zajęć/warsztatu (Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)	162
9.7. Konspekt zajęć – warsztaty komputerowe (Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy w Mierzynie)	165
Noty o autorkach i autorach zagranicznych	167

Wprowadzenie

Oddajemy do rąk Czytelników wieloautorską publikację pt. „Uniwersytety ludowe XXI wieku. Poradnik metodyczny”. Stanowi ona trzeci tom serii wydawniczej Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych „Metoda uniwersytetów ludowych”. Tak więc książka jest kontynuacją wątków podjętych w poprzednich dwóch należących do tego cyklu pozycjach. Przygotowali ją w dużej mierze praktycy związani z uniwersytetami ludowymi (dale też jako: UL) z Polski i z innych krajów europejskich, w których te instytucje edukacyjno-wychowawcze uzyskały popularność i znaczenie, a więc z Austrii, z Danii, z Finlandii, z Niemiec, z Norwegii i ze Szwecji.

Odbiorcy publikacji mogą zatem uzyskać unikalny wgląd w różne obszary metodyczne funkcjonowania uniwersytetów ludowych – już nie tylko w wymiarze historycznym (jak było to w pierwszym tomie serii – por.: *Uniwersytety ludowe w Polsce do roku 1989. Antologia tekstów źródłowych*. Wybór i wprowadzenie T. Maliszewski, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021), czy w wymiarze indywidualnych doświadczeń pięciu polskich współczesnych uniwersytetów ludowych połączonych z próbą ich syntezy (jak było to w drugim tomie serii – por.: T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021) ale widziane z aktualnej perspektywy sześciu krajów europejskich. Dzięki temu publikacja nabiera unikalnego charakteru i – chcielibyśmy w to wierzyć – może stać się ważną lekturą dla wszystkich zaangażowanych w działania któregoś z polskich UL-ów lub z innych względów zainteresowanych ich teraźniejszością i/lub przyszłością.

Niedoścignionym wzorcem komparatystyki edukacyjnej dotyczącej uniwersytetów ludowych od dwóch dekad pozostaje monografia Jundy Kulicha – kanadyjskiego profesora edukacji dorosłych o czeskich korzeniach pt. „Grundtvig’s Educational Ideas in Central and Eastern Europe and the Baltic States” (Kulich, 2002).

Warto dodać, że w ostatnich kilkudziesięciu latach nie było w języku polskim zbyt wielu publikacji na temat uniwersytetów ludowych, w których wielowątkowo zaprezentowano by ich działalność w aż tylu krajach, jak czyni to niniejsza książka. By znaleźć takie wydawnictwo, trzeba by sięgnąć do roku 1930, kiedy ukazała się monumentalna, licząca ponad siedemset stron monografia przygotowana przez Władysława Wolerta (Wolert, 1930) – docenta Wolnej Wszechnicy Polskiej, a w czasach PRL-u – do drugiej połowy lat 70. XX wieku, do pracy pod redakcją Agnieszki Bron-Wojciechowskiej (Bron-Wojciechowska, 1977).

Pierwsze siedem rozdziałów monografii zostało poświęconych analizie metodycznych kontekstów działalności uniwersytetów ludowych w sześciu wymienionych wyżej krajach i w Polsce. Autorkom i Autorowi z zagranicy pozostawiono dużą dowolność w przygotowaniu swoich rozdziałów. Niemniej każdorazowo poproszono Je/Go, by rozważania oscylowały wokół czterech obszarów zagadnień z zakresu metodyki pracy uniwersytetów ludowych w danym kraju:

- I. misji i wizji współczesnego uniwersytetu ludowego w danym kraju;
- II. celów działalności uniwersytetów ludowych w danym kraju;
- III. sposobów badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych;
- IV. sposobów konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych.

Ujęcie tych wątków widać w strukturze budowy zarówno rozdziałów poświęconych austriackim, duńskim, fińskim, niemieckim, norweskim i szwedzkim uniwersytetom ludowym, jak w rozdziale siódmym poświęconym polskiem UL-om. O ile rozdziały zagraniczne przygotowane zostały przez pojedynczych autorów – ekspertów doskonale znających specyfikę metodyki pracy UL-ów w poszczególnych państwach, o tyle rozdział polski został przygotowany przez Zespół MUL oraz współpracujące z nim osoby. Zastosowano w nich jednak te same wytyczne, które przekazano ekspertom zagranicznym.

Całą publikację dopełniają rozdział VIII – zawierający cztery wybrane programy opracowane i realizowane w polskich uniwersytetach ludowych skupionych w Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych oraz rozdział IX – w którym zamieszczono kilka scenariuszy zajęć aktualnie realizowanych przez polskie uniwersytety ludowe. Mogą one stanowić przykłady podejść do zagadnień metodycznych stosowanych we współczesnych polskich UL-owskich placówkach.

W przypadku rozdziałów przygotowanych przez pięć autorek i jednego autora z zagranicy na ich zakończenie umieszczono każdorazowo krótką notę informacyjną o piszącej/piszącym wraz ze zdjęciem. W przypadku autorek i autorów polskich z takiego zabiegu zrezygnowano, gdyż informacje o większości z nich pojawiły się już w tomie drugim serii (s. 213-216).

Jak wiadomo, pośród różnych znanych współcześnie form edukacji dorosłych uniwersytety ludowe zajmują szczególne miejsce. Wyrósł z tradycji filozoficznych i społeczno-politycznych krajów skandynawskich stanowią mniej czy bardziej istotne elementy systemów edukacyjnych kilkudziesięciu krajów na różnych kontynentach. Prześledzenie losów tej koncepcji edukacyjnej (patrz: MUL-1) dowodzi, iż była ona bez wątpienia jednym z istotnych osiągnięć w historii oświaty dorosłych na świecie. Jako reprezentatywne w tym zakresie można by uznać np. opinie R. Wroczyńskiego – wybitnego polskiego badacza dziejów oświaty czy S. M. Borisha – znanego amerykańskiego socjologa. Pierwszy z nich wskazywał, że ten „wielki ruch w dziedzinie pozaszkolnej oświaty wiejskiej [...] miał głęboki wpływ na kierunek rozwoju oświaty europejskiej końca XIX i początków XX wieku” (Wroczyński, 1980, s. 165). Drugi natomiast podkreślał, że – pierwotnie duńska – idea wyższych szkół ludowych stanowi nie tylko oryginalny, ale przede wszystkim autentyczny i znaczący wkład tego regionu w światowe rozwiązania w zakresie oświaty i wychowania (Borish, 1991, s. 7-9).

Zrodziło się zatem przed jakimś czasem, gdy rozpoczynaliśmy prace nad trzema tomami serii wydawniczej „Metoda uniwersytet ludowego” Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych, pytanie:

Czy istnieje ciągle jeszcze w obecnej rzeczywistości miejsce dla instytucjonalnej formy oświaty dorosłych typu uniwersytet ludowy?

Odpowiedź w świetle treści umieszczonych we wszystkich dotychczas opublikowanych w ramach serii książkach wydaje się oczywista.... Powinna brzmieć: TAK!

Jaki kształt programowo-organizacyjno-metodyczny powinny przybierać współczesne i przyszłe uniwersytety ludowe?

To kolejne istotne pytanie, które się pojawia... Odpowiedź wcale nie jest prosta i jednoznaczna... Dostrzegą to również Czytelnicy, którzy zechcą zapoznać się z zawartością niniejszej wieloautorskiej monografii, w której – wyrażamy nadzieję – znajdą oni szereg wskazówek metodycznych dla poszukiwania własnej drogi do prawdziwego ludowego uniwersytetu...

* * *

W tym miejscu jako przewodniczący Zespołu MUL chciałbym podziękować wszystkim Członkiniom kierowanego przeze mnie przez dwa lata Zespołu: Suliście Borowskiej, Irenie Iskrze, Ewie Smuk-Stratenwerth i – w szczególności – Angelice Felskiej, która z wielkim zaangażowaniem pełniła funkcję jego

sekretarza oraz wszystkim naszym współpracownikom, mającym swój udział merytoryczny w poszczególnych publikacjach naszej serii (których w każdym z kolejnych tomów MUL wymieniamy „ku pamięci” z imienia i nazwiska na stronie metryczkowej).

To dzięki Waszej współpracy i zaangażowaniu powstały trzy publikacje, które – mam takie przekonanie – mogą znacząco przyczynić się do lepszego zrozumienia idei i praktyki działania uniwersytetu ludowego w naszym kraju oraz – oby – zachęcić kolejne osoby i podmioty do podjęcia wysiłku organizacyjnego na rzecz stworzenia własnej placówki tego typu.

DZIĘKUJĘ!

Tomasz Maliszewski
(Przewodniczący Zespołu MUL w latach 2020-2022)

Bibliografia

- Borish S. M., *The Land of the Living. The danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*. Blue Dolphin Prees, Grass Valley, 1991.
- Bron-Wojciechowska A. (red.), *Uniwersytety ludowe w Polsce i za granicą*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977.
- Kulich J., *Grundtvig's Educational Ideas in Central and Eastern Europe and the Baltic States*. Forlaget Vartov, Copenhagen 2002.
- Maliszewski T. (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Uniwersytety ludowe w Polsce do roku 1989. Antologia tekstów źródłowych*. Wybór i wprowadzenie T. Maliszewski, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Wolert W., *Demokracja i kultura. Praca oświatowa za granicą. Kierunki – organizacje – typy – działalność – metody*. Nakładem Wydziału Społeczno-Wychowawczego Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej. Skład Główny w Domu Książki Polskiej, Warszawa 1930.
- Wroczyński R., *Dzieje oświaty polskiej 1795-1945*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.

1. *Bildungshäuser* jako austriackie uniwersytety ludowe

„Nauka i życie pod jednym dachem” było nie tylko naczelną zasadą pedagoga Mikołaja Frederika Severina Grundtviga, założyciela duńskich uniwersytetów ludowych, ale także wzorem dla wielu uniwersytetów ludowych w Austrii (*Bildungshäuser*).

Na początku tego artykułu przedstawiono krótki rys historyczny powstawania uniwersytetów ludowych, a także ich wizję i misję, które pozostają nadal aktualne podczas planowania programów oraz ich realizacji. Rys historyczny odnosi się co prawda do tradycji, jednak prowadzi ku współczesności pokazując, w jaki sposób tradycyjna wizja i misja pozostają częścią współczesnych uniwersytetów ludowych w Austrii znacząco wpływając na zarządzanie jakością ich pracy. Pamiętać jednak należy, że sercem uniwersytetów ludowych są ludzie. W dalszej części zostały omówione potrzeby uczestników. Wyjaśniono, czym one są determinowane, jakie wyzwania pojawiają się wraz ze zmianami społecznymi i kulturowymi oraz jak UL-e mogą im przeciwdziałać. Następnie opisana została zróżnicowana oferta programowa tych placówek. Austriackie uniwersytety ludowe są bowiem w stanie ciągłej zmiany, co ma szczególne znaczenie w obecnych czasach. Aby mogły one rozwijać się dalej, pomocne jest krytyczne spojrzenie w swoje działania, które pozwoli dostrzec im możliwości dalszego rozwoju. Tak więc w tekście podkreślono też współczesne przemiany działalności UL-ów w Austrii w połączeniu z ich założeniami teoretycznymi. Przedstawiono także kierunki dalszego rozwoju austriackich uniwersytetów ludowych.

1.1. Wstęp

Korzenie uniwersytetów ludowych w Austrii sięgają początku XX wieku. Wzorem duńskich uniwersytetów ludowych pomysł pedagoga Mikołaja Frederika Severina Grundtviga, uważanego za ich ojca założyciela, rozprzestrze-

nił się także w północnych Niemczech i stamtąd dotarł do Austrii. Pierwszym uniwersytetem ludowym założonym w Austrii był *Volksbildungsheim St. Martin* (dzisiaj *Bildungshaus Schloss St. Martin*) niedaleko Grazu, który do dziś oferuje edukację dla dorosłych. Został założony w 1919 roku przez prałata Josefa Steinbergera. Obecnie w Austrii istnieje około 40 uniwersytetów ludowych, które w mniejszym lub większym stopniu nawiązują do podstawowych idei dydaktycznych Grundtviga. Uniwersytety ludowe w Austrii nazywane są *Bildungshäuser*, a ich nazwa wywodzi się z terminu *Volksbildungsheim*. Nie zawsze jest jasne, które instytucje można uznać za uniwersytety ludowe i nie wszystkie są zorganizowane jako stowarzyszenia. Zasadniczo można uznać, że *Bildungshaus* to uniwersytet ludowy z własną misją edukacyjną. Za regularny program edukacyjny odpowiada w nim najczęściej zatrudniony, na pełnym etacie niezależny kierownik pedagogiczny lub pracownik pedagogiczny a model dydaktyczny Grundtviga – „nauka i życie pod jednym dachem” jest cechą odróżniającą go od innych szkół dla dorosłych. Oznacza to dla uczestników, że istnieje możliwość zarówno noclegu, jak i pełnego wyżywienia. Model „nauki i życia pod jednym dachem” można zatem postrzegać jako ważny aspekt dydaktyczny. Uczestnicy powinni być bowiem w stanie całkowicie poświęcić się własnej edukacji wolni od jakichkolwiek innych obowiązków. Jednocześnie promowany jest model sieciowego uczenia się opartego na współpracy.

Finansowanie uniwersytetów ludowych opiera się na różnorodnych źródłach. Wiele z nich jest wspieranych przez organizacje religijne, takie jak diecezje lub zakony. Inni poważni sponsorzy to różnego rodzaju instytucje państwowe, jak Izba Pracy, Izba Rolnicza, organy administracyjne krajów związkowych czy rząd. Niektóre z austriackich UL-ów działają również w formie stowarzyszeń.

1.2. Misja i wizja nowoczesnych uniwersytetów ludowych w Austrii

Korzenie uniwersytetów ludowych

Pomysłodawcą założenia Uniwersytetu Ludowego w St. Martin koło Grazu był Josef Steinberger, który na początku XX wieku dostrzegł problem biedy ludności zamieszkującej tereny wiejskie. Upatrywał on możliwości poprawy życia najuboższych poprzez edukację (Bergmann-Pfleger i in., 2019, s. 44). Steinberger przygotował ofertę edukacyjną dla młodych rolników, których należało nie tylko profesjonalnie przeszkolić w zakresie rolnictwa, ale także w aspek-

cie religijnym i kulturowym (Bergmann-Pfleger i in., 2019, s. 47). Bardzo nowatorskie, wręcz rewolucyjne jak na tamte czasy było również jego podejście do edukacji młodych kobiet. Steinberger uznał, że kobiety odgrywają ważną rolę w średnich i małych gospodarstwach rolnych i widział dla nich miejsce w uniwersytecie ludowym. Placówka w St. Martin stała się wzorem do naśladowania, a wypracowany tam model edukacji szybko rozprzestrzenił się w Austrii. W 1929 r. w Schloss Hubertendorf (Dolna Austria) został założony inny uniwersytet ludowy. Tutaj również skupiono się na poszkolnej edukacji mieszkańców wsi.

Powyższe wydarzenia dały podwaliny pod sposób rozumienia systemu edukacji dorosłych, który znamy w Austrii współcześnie. Podążając za „humanistycznie zorientowanym rozumieniem edukacji, ma ona na celu kształtowanie poglądu na świat i siebie oraz na zinternalizowanie odpowiednich kompetencji, które stają się praktyką” (Filzmoser, 2021, s. 24). To humanistyczne spojrzenie na edukację znajduje również swoje odzwierciedlenie w protokole z posiedzenia założycielskiego *ARGE Bildungshäuser Österreich* (ARGE BHÖ) w 1954 roku. Celem edukacyjnym *Bildungshäuser* jest koncentracja na ludziach: „Praca wychowawcza *Volksbildungsheim* ma na celu ujęcie jednostki (osoby) w wymiarze globalnym. Należy wychowywać ludzi do niezależnych, odpowiedzialnych decyzji zarówno w zakresie spraw osobistych, jak i zawodowych, kulturalnych i społecznych”. To stwierdzenie pozostaje nadal aktualne i z pewnością może być pojmowane jako wizja.

Znaczenie edukacji w Bildungshäuser

W tym kontekście szczególnie ważne wydaje się przyjrzenie się trzem poziomom edukacji: osobistemu, zawodowemu i społecznemu. Takie pojmowanie edukacji sięga czasów reformacji (XVII wiek). Z Immanuelem Kantem (1724-1804) i jego „Krytyką czystego rozumu” (1781) „intelekt” został wprowadzony jako termin określający podstawę edukacji człowieka, mającej na celu odpowiedzialne i niezależne kształtowanie swojego życia. Na początku XIX wieku Wilhelm von Humboldt (1767-1835) także rozumiał ten trzypozomowy system edukacyjny, połączony z interakcją między ludźmi a ich środowiskiem, jako ideał edukacyjny. Za młodszego przedstawiciela tej teorii edukacji można uznać Wolfganga Klafki’ego (1927-2016), który uważał dojrzałość, indywidualność i humanizm za podstawowe umiejętności w zakresie samostanowienia i współdecydowania. Zgodnie z tym edukacja powinna prowadzić do świadomości różnorodności problemów społecznych, co z kolei ma na celu uelastycznienie własnej osoby, która stanowi światowy punkt odniesienia (Klafki, 2007, s. 62). Gruber (2001, s. 148) dodaje, że konfron-

tacja ludzi z „całością ich środowiska życia, a nie tylko z ograniczoną, małą częścią, rozszerza kontekst zdobywania kwalifikacji zawodowych”.

Wywodzące się z tych teorii edukacyjnych instytucje edukacyjne rozumieją kształcenie osób dorosłych jako rozwijanie ich osobowości, umiejętności zawodowych lub technicznych oraz ich zdolność do kształtowania społeczeństwa. Relacja do siebie i świata jest w interakcji, która odbywa się przez całe życie w obliczu ciągłych zmian (Filzmoser, 2021, s. 24). Badani kierownicy pedagogiczni w uniwersytetach ludowych, zapytani o ich stosunek do uczestników, potwierdzają ten obraz (Filzmoser, 2021). Postrzegają swoją misję edukacyjną jako promowanie zasobów personalnych i zdolności oraz wspieranie mocnych stron i umiejętności uczestników o raz uważają, że celem działań edukacyjnych jest promowanie osobistej odpowiedzialności jednostek, ale także rozwijanie postawy krytycznej wobec sytuacji społecznej (Filzmoser, 2021, s. 149).

Odpowiedzialność społeczna

Zgodnie z przedstawionym powyżej rozumieniem edukacji uniwersytety ludowe nie są odpowiedzialne jedynie za edukację jednostek, ale także przyczyniają się do ich rozwoju społecznego i do rozwoju całych społeczności lokalnych. W związku z tym ich pracownicy są zaangażowani w regionalne stowarzyszenia lub inne organizacje, wspierają projekty charytatywne z zakresu edukacji (Jungmeier, Filzmoser, 2018, s. 15f). Ich lokalny charakter znajduje również odzwierciedlenie w wysokim odsetku pracowników pochodzących z samego regionu – 75% pracowników mieszka w promieniu 20 kilometrów od swojego UL-u (Jungmeier, Filzmoser, 2018, s. 11). Zwraca się również uwagę na regionalność w kwestii zaopatrzenia w artykuły spożywcze i przemysłowe. Uniwersytety ludowe pełnią więc funkcję modelową nie tylko w temacie zrównoważonego rozwoju, edukacji środowiskowej czy ekologii, ale też wprowadzają w życie głoszone zasady. UL-e wnoszą także dalszy wkład w rozwój społeczny, udostępniając pokoje, infrastrukturę i personel do prowadzenia dyskusji i komunikacji w istotnych kwestiach społecznych. W swoim środowisku są postrzegane jako budowniczy mostów, miejsca spotkań i dialogu.

Z tego punktu widzenia, pracownicy Niemieckiego Stowarzyszenia Ośrodków Edukacyjnych na Obszarach Wiejskich (*Bildungszentren im ländlichen Raum*), Grupa Robocza Centrów Edukacyjnych w Południowym Tyrolu (*Arbeitsgemeinschaft Bildungshäuser Südtirol*) i *ARGE Bildungshäuser Österreich* sformułowały w 2019 r. stanowisko, w którym zapisane zostały podobieństwa uniwersytetów ludowych w krajach niemieckojęzycznych w 2019 roku. Wyodrębniono osiem obszarów edukacyjnych:

1. Edukacja dla wspólnych wartości.
2. Edukacja dla wielu europejskich środowisk.
3. Edukacja dla wolontariatu.
4. Edukacja na rzecz aktywnej i demokratycznej kultury obywatelskiej.
5. Edukacja dla innowacji.
6. Edukacja do kreatywnego życia w dynamicznych środowiskach.
7. Edukacja dla udanego życia.
8. Edukacja na rzecz tolerancji religijnej i pluralizmu.

Stanowisko to potwierdza fakt, że UL-e jako instytucje edukacyjne to nie tylko miejsca, w których przypadkowo spotykają się osoby zainteresowane podobnymi tematami, ale przede wszystkim miejsca, które tworzą środowisko dla komunikacji i dialogu społecznego. Zasada życia i uczenia się pod jednym dachem wnosi do tego znaczący wkład.

1.3. Cele operacyjne uniwersytetów ludowych w Austrii

Zarządzanie jakością jako struktura dla planowania strategicznego

Zasadniczo cele kooperacyjne wywodzą się ze statutu i zadań określonych w kluczowych dokumentach. Z kolei w zakresie zarządzania we wszystkich uniwersytetach ludowych *ARGE Bildungshäuser* zostały wdrożone normy ISO 9001. Te narzędzia zarządzania gwarantują nie tylko spójny standard jakości usług edukacyjnych, ale są również wykorzystywane jako metody przywództwa. Zarządzanie jakością działa w *ARGE Bildungshäuser* od 2002 roku i od tego czasu jest regularnie rozwijane w połączonych obszarach zarządzania jakością i wzajemnych audytach wewnętrznych. Przy czym, jeśli mówimy o strukturze i procedurach, każda instytucja edukacyjna przedstawia swoją indywidualną strategię, cele oraz misję edukacyjną swoim sponsorom.

Powyższe stwierdzenia dotyczące celów strategicznych należy postrzegać jako opcje, które można indywidualnie dostosować do poszczególnych instytucji.

Długoterminowe cele jakościowe

W nawiązaniu do ustaleń statutu ARGE uniwersytety ludowe zdefiniowały co najmniej dwa rodzaje usług: kursy własne i kursy gościnne. Kursy własne to wydarzenia, które są projektowane we własnym zakresie lub realizowane we współpracy z innymi partnerami edukacyjnymi. W przypadku wydarzeń organizowanych dla uczestników spoza uniwersytetów (kursy gościnne) wynajmo-

wane są sale seminaryjne i infrastruktura, zapewnione jest zakwaterowanie i wyżywienie. Dla obu tych form kursów określone są cele jakościowe. Firmy lub instytucje zamawiające kursy składają oświadczenie na temat oczekiwanej jakości lub zgodności z polityką firmy. Tematy, które mogą wybrać, zostały odnotowane w deklaracji misji i są definiowane w różne sposoby w zależności od ideologii sponsora. Obszarami edukacyjnymi mogą być na przykład:

- duchowość, teologia, filozofia;
- związek, rodzina;
- społeczeństwo, środowisko, edukacja polityczna;
- kultura, sztuka i kreatywność;
- zdrowie i ćwiczenia;
- komunikacja, rozwój osobisty;
- wycieczki edukacyjne, wycieczki, pielgrzymki;
- kwalifikacje zawodowe.

Obszary te określają tematy i treści, z których uniwersytety ludowe tworzą profil instytucji. Raz zdefiniowane obszary obowiązują przez lata, wprowadzane są jedynie drobne zmiany. Dla każdego zdefiniowanego obszaru podany jest opis oraz założenia do osiągnięcia w dłuższej perspektywie. W pewnych okolicznościach można zdefiniować także szczegółowe wymagania dla określonej grupy docelowej. Cel jakościowy zatem definiuje ramy, które służą jako kierunek dalszego planowania strategicznego.

Cele strategiczne średnio- i krótkoterminowe

Na podstawie zdefiniowanych celów i mierników jakości ustalane są cele strategiczne. Z nich z kolei wyprowadzane są wskaźniki i kluczowe liczby, które są sprawdzane i korygowane przynajmniej raz w roku. Wyprowadzone z nich wnioski są ponownie uwzględniane w planowaniu strategicznym. To zapewnia stały rozwój świadczonych usług.

Cel strategiczny może być celem stosunkowo stabilnym, jak na przykład zaprojektowanie i wdrożenie wydarzeń edukacyjnych w określonym obszarze. O tym, czy cele zostały osiągnięte, decydują: liczba uczestników, liczba odbytych kursów i wskaźnik satysfakcji. Takie cele nie są dostosowywane co roku, ale raczej aktualizowane (mogą być ważne przez kilka lat). Inaczej się kształtuje sytuacja w przypadku celów ustalanych tylko na jeden rok lub celów jednorazowych, takich jak specjalne konferencje lub udział w projekcie tematycznym, takim jak projekt UE.

Aby zapewnić osiągnięcie celów jakościowych, konieczne jest nie tylko ustalenie strategicznego pod względem treści celu, ale także zwrócenie uwagi

na infrastrukturę i zasoby ludzkie. Jednocześnie cele jakościowe pełnią funkcję kontrolną, zapewniając by podejmowane działania odpowiadały misji uniwersytetów oraz założeniom edukacyjnym. Przykładowo, jeśli planowane jest rozszerzenie oferty w obszarze zdrowia lub sportu, może to pociągać za sobą rozbudowę sal seminaryjnych lub zwiększenie liczby personelu.

W rocznym sprawozdaniu z nadzoru omawiane są sugestie lub informacje zwrotne od uczestników lub innych zainteresowanych. Stąd też mogą wynikać cele strategiczne, które wskażą właściwą ścieżkę rozwoju. Również w tym przypadku orientacja na cele jakościowe pomaga w ocenie, czy życzenia klienta korespondują z polityką firmy i odwrotnie.

Co więcej zmiany w strukturze organizacyjnej, otoczeniu uniwersytetu lub środowisku społecznym mogą skutkować koniecznością dostosowania celów strategicznych. Wiele uniwersytetów ludowych obecnie zajmuje się skutkami digitalizacji i związanej z nią indywidualizacji. Ten trend oznacza nie tylko zwiększone zapotrzebowanie na seminaria prowadzone w sposób zdalny, ale również odnosi się do zmian w zachowaniu i nowych potrzeb uczestników, którzy rejestrują się lub anulują rezerwację w krótkim czasie, chcą wpływać na indywidualne treści lub wyrażać specjalne życzenia dotyczące diety. Tak poważne zmiany są wyzwaniem dla procesów zachodzących w uniwersytetach ludowych w sferze planowania strategicznego. W odniesieniu do zmian cyfrowych względy strategiczne mogą prowadzić nawet do rozwoju nowych usług edukacyjnych. Planowanie strategiczne zatem służy nie tylko utrzymaniu funkcjonowania placówki oświatowej, ale także stałemu jej rozwojowi oraz dalszemu istnieniu instytucji edukacyjnej (Filzmoser, 2019, s. 187).

1.4. Sposoby zaspokajania potrzeb uczestników zajęć

Orientacja na grupę docelową

Pytanie, w jaki sposób można zaspokoić potrzeby uczestników ofert edukacyjnych, jest poprzedzone przez pytanie o konkretną potrzebę. Aby to ustalić, należy zdefiniować grupę docelową. Grupa docelowa austriackich uniwersytetów ludowych jest generalnie bardzo szeroka. W wielu statutach znajdziemy deklaracje, że WSZYSTKIE osoby są mile widziane w uniwersytecie ludowym. Stoi za tym potrzeba, by nikogo nie wykluczać. Aby zorientować się w potrzebach uczestników, należy je opisać lub poznać. To z kolei wymaga wdrożenia procesów komunikacji i analizy. Opis grupy docelowej, do której adresowana jest określona oferta edukacyjna, jest zazwyczaj oparty na założeniach przyjętych przez kierowników oświaty. Te z kolei opierają się na

wywiadach z uczestnikami, na podstawie informacji zwrotnych z ewaluacji, dostrzeżonych potrzeb społecznych lub w odpowiedzi na potrzeby zgłaszane przez organizacje goszczące. W definiowaniu grup docelowych pomocna jest metoda marketingowa „personas”. Opisuje ona fikcyjnych uczestników i ich rzeczywiste korzyści, potrzeby, zdolności i cele. Te konkretne opisy ilustrują zachowania użytkowników, co może być pomocne przy organizacji wydarzeń edukacyjnych oraz działań marketingowych.

Od perspektywy produktu do perspektywy procesu edukacyjnego

Przy bliższym przyjrzeniu się opisy rozumienia edukacji i celów strategicznych podane w poprzednim rozdziale ujawniają pewien paradoks. Z jednej strony realizowane jest rozumienie edukacji, która koncentruje się na całościowym rozwoju człowieka w cyklu całego życia, z drugiej strony realizowane są cele korporacyjne, które realizują misję edukacyjną instytucji. Cele strategiczne wynikają z obowiązku ekonomicznego. Projektowanie ofert edukacyjnych, które równoważyłyby obydwie te aspekty jest dla zarządzających oświatą wyzwaniem (Riegler, 2010, s. 150).

Wspomniane wcześniej badania Filzmoser (2019, s. 155) pokazują, że menedżerowie oświaty poważnie podchodzą do projektowania edukacji w sposób humanistyczny, zorientowany na uczestnika. Jak wynika z ich oświadczeń, ważne jest dla nich zachęcanie ludzi do ich wykorzystywania swoich zasobów i umiejętności oraz rozwijania swoich mocnych stron i umiejętności. Celem ich działań edukacyjnych jest pomoc w rozwoju osobistym, wspieranie odpowiedzialność i umiejętność podejmowania decyzji przez jednostki, wyrabianie poglądu na ogólną sytuację społeczną” (Filzmoser, 2019, s. 155). Jednocześnie okazuje się również, że koncentracja na uczestnikach często ginie w pogoni za codziennymi czynnościami. W koncepcji wydarzeń edukacyjnych przeważają zwykle potrzeby sponsorów lub ich własny pogląd na to, czego mogą potrzebować uczestnicy. Wówczas myślenie i działanie jest zorientowane na produkt edukacyjny. Rozwiązaniem może być przekierowanie perspektywy z produktu edukacyjnego na proces edukacyjny, uczestników i ich potrzeby (Stang, 2016, s. 179). Zwrócenie uwagi na proces edukacyjny i uczestników oznacza nie tylko uwzględnianie ich zainteresowań, ale także angażowanie ich w wybór tematyki, organizację przestrzeni, w której zachodzi proces uczenia się, w dobór nauczycieli i metod. W przeciwieństwie do perspektywy produktu, proces planowania nie ogranicza się do rozwoju, planowania i realizacji wydarzeń edukacyjnych, ale angażuje w całą koncepcję osoby uczące się (Filzmoser, 2019, s. 155). W ten sposób można lepiej odpowiedzieć na potrzeby uczestników.

Komunikacja jako warunek zaspokojenia potrzeb

Skupienie się na perspektywie procesu edukacyjnego wymaga większej komunikacji niż dotychczas, ponieważ procesy edukacyjne są bardzo indywidualne, a potrzeby mogą się zmieniać w trakcie procesu nauczania-uczenia się.

Ponadto obecnie doświadczamy zmian zachowań związanych z uczeniem się ze względu na postęp w dziedzinie technologii cyfrowej. Nieformalne i samoorganizujące się uczenie wspierane jest przez możliwości prowadzenia badań naukowych on-line oraz przez wzrost możliwości edukacyjnych w przestrzeni wirtualnej. Podstawowa wiedza i rozwiązania prostych problemów są łatwo dostępne. Do tego nie potrzebny jest uniwersytet ludowy; wystarczy szybkie łącze internetowe. Wyzwaniem dla UL-ów w tym zakresie jest zatem wykazanie się znajomością tematów specjalistycznych oraz umiejętność zaprezentowania się online. Wiedza podstawowa na satysfakcjonującym poziomie oraz dostarczenie krótkich, prostych informacji może zmotywować uczniów do zagłębienia się w dany temat lub problem. Jeśli zapotrzebowanie instytucji edukacyjnej jest z powodzeniem powiązane z konkretnym tematem online, uczniowie będą stale wracać do niego i brać udział w konkretnych wydarzeniach edukacyjnych.

Potrzeby uczących się nie ograniczają się do realizacji pytań merytorycznych lub problemów, ale uwzględniają także aspekt przestrzenny, a przede wszystkim społeczny. Proces nauczania-uczenia się zawsze odbywa się w komunikacji z innymi ludźmi, niezależnie od tego, czy zachodzi on online, czy w sposób bezpośredni. Ogromna siła uniwersytetów ludowych polega na tym, że mogą one zgromadzić uczących w jednym miejscu. Potrzeba bliskości, relacji i zależności wzrosła w ostatnim czasie ze względu na intensyfikację kontaktów (wymuszoną przez pandemię) wyłącznie online. Zasada „życia i uczenia się pod jednym dachem” znów więc zyskuje na znaczeniu.

Marketing edukacyjny – usługa edukacyjna ukierunkowana na potrzeby uczących się

Zaspokajanie potrzeb uczniów zaczyna się od udzielania informacji. Broszury informacyjne wraz z ofertą edukacyjną są zazwyczaj wysyłane pocztą do stosunkowo dużej liczby odbiorców raz lub dwa razy w roku. Takie podejście ma zalety i wady. Jedną z zalet jest to, że cała oferta edukacyjna zebrana jest w jednym dokumencie zapewniającym przegląd ofert w dłuższym okresie czasu. Te broszury informacyjne są zwykle bardzo atrakcyjnie zaprojektowane i tym samym przyczyniają się do pozytywnego wizerunku placówki. W przedsięwzięciach edukacyjnych w uniwersytetach ludowych uczestniczy duży odsetek regularnych odbiorców usług edukacyjnych, którzy są pozyskiwani dzięki stałej puli adresów. Dzięki temu menadżerowie mogą planować

długoterminowo i mogą zapewnić wskaźnik wykorzystania uniwersytetu ludowego przez dłuższy czas. Jeśli chodzi o wady, to przede wszystkim uczniowie, którzy są przyzwyczajeni do szybkiego zaspokajania swoich potrzeb edukacyjnych online, chcą równie szybko skorzystać z ofert twarzą w twarz (a nie sześć miesięcy po pojawieniu się potrzeby poszerzenia swojej wiedzy). W uniwersytetach ludowych obecnie obserwuje się coraz krótszy czas rejestracji lub wyrejestrowania się uczestników, co nie jest pożądanym zjawiskiem. Można temu przeciwdziałać wprowadzając bardziej rygorystycznie warunki anulowania. Jednak takie zachowania wyraźnie wskazują na potrzebę większej elastyczności w procesach i koncepcji instytucji edukacyjnej.

Wiele uniwersytetów ludowych chce rekrutować młodszych uczestników. Aktualnie średni wiek uczestników zajęć wynosi powyżej 40 lub 50 lat, a nawet więcej. Różne grupy docelowe potrzebują różnych kanałów komunikacji. Zwłaszcza młodszy ludzie częściej korzystają z internetu jako źródła informacji i będą szukać konkretnych ofert w bardziej ukierunkowany sposób. Miejsce będzie miało znaczenie tylko wtedy, gdy dana osoba jest już z nim zaznajomiona i ma pozytywne nastawienie wynikające z pozytywnych doświadczeń. Media społecznościowe mogą być pomocne w pozycjonowaniu określonych tematów docelowych, a także mogą ułatwić komunikację.

Z jednej strony menedżerowie zajmują się tematami z zakresu marketingu edukacyjnego, co daje możliwości wszechstronnej komunikacji i jest szczególnie wykorzystywane w zakresie marketingu zorientowanego na grupę docelową; z drugiej strony, ponieważ wymaga to zwiększonych nakładów czasu i personelu, chce się w pełni wykorzystać oferowane możliwości. Pracownicy często czują się pod tym względem przytłoczeni lub błędnie rozumieją marketing edukacyjny wyłącznie jako reklamę internetową (Filzmoser, 2019, s. 191). W celu wykorzystania marketingu edukacyjnego do projektowania programów, warto interpretować termin bardziej kompleksowo i pomyśleć o wszystkich kanałach i opcjach komunikacji. „Możliwości jakie daje marketingowi technologia cyfrowa wymagają nowego spojrzenia: odejścia od komunikacji o produkcie w kierunku komunikacji o potrzebach i zainteresowaniach ludzi, w szczególności o potrzebach odpowiednich grup docelowych” (Filzmoser, 2019, s. 191). Podstawą tych strategicznych względów marketingowych jest spójna analiza grupy docelowej i prognoza na temat „podróży klienta”, którą potencjalni klienci pokonują, dopóki nie staną się stałymi klientami. Zgodnie z tak skonstruowaną ścieżką uwzględniającą potrzeby, istnieje kilka sposobów komunikacji i nawiązywania kontaktu.

Marketing, rozumiany jako usługi komunikacyjne, może być ważnym czynnikiem procesu edukacyjnego. Odpowiadanie na potrzeby uczestników oznacza zwiększenie komunikacji z nimi. Wraz z rozwojem mediów cyfrowych, kanały komunikacji stają się coraz bardziej zróżnicowane, a kontakt

łatwiejszy i bardziej ukierunkowany na cel. Ponieważ proces uczenia się wymaga indywidualizacji, konieczne jest ukierunkowane podejście.

Marketing edukacyjny wymaga również zasobów w postaci wyspecjalizowanej kadry. Aby zrealizować zadanie w sposób zorientowany na cel, należy zaangażować personel, który posiada umiejętności zarówno w zakresie edukacji dorosłych, jak i marketingu oraz potrafi połączyć te dwa obszary.

1.5. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych w Austrii

Roczny raport *ARGE Bildungshäuser Österreich* pokazuje obszary tematyczne, w których odbyło się najwięcej wydarzeń edukacyjnych. W związku z pandemią trwającą dwa lata, najbardziej adekwatne wydają się badania sprzed lockdownu, przeprowadzone w 2019 roku. Jak pokazują zestawienia zbiorcze, większość wydarzeń edukacyjnych odbywa się w obszarze „Społeczeństwo, polityka i nauka” – 23% wszystkich wydarzeń, następnie 22% w zakresie „orientacja życiowa”, a 21% stanowią wydarzenia w obszarze „zdrowie i sport”. Stosunkowo wysoki jest również obszar „sztuka i kreatywność”, wynoszący 19% (Filzmoser, 2020, s. 13). To pokazuje, że uniwersytety ludowe podejmują głównie tematykę tak zwanej „ogólnej edukacji dorosłych”. Jak widać, wypełniają w ten sposób swój mandat wychowawczy, omówiony w pierwszej części rozdziału. Edukacja na rzecz rozwoju osobistego ludzi i umiejętności wnoszenia przez nich wkładu w rozwój społeczny jest więc nadrzędnym celem oferty edukacyjnej austriackich uniwersytetów ludowych.

Czas trwania wydarzeń i noclegi

Jedną z największych różnic między dzisiejszymi instytucjami edukacyjnymi a uniwersytetami ludowymi w Skandynawii i do pewnego stopnia w Niemczech jest długość wydarzeń edukacyjnych. W duńskich UL-ach nadal często prowadzi się kursy trwające kilka miesięcy. W uniwersytetach ludowych w Austrii wyliczony średni czas trwania kursu wynosi 1,5 dnia. Oprócz wielu wieczornych wykładów, które są oferowane w austriackich placówkach, nieliczne dłuższe wydarzenia trwają maksymalnie 5 dni. Faktem jest więc, że coraz większa mobilność uczestników prowadzi do spadku liczby noclegów i związanych z tym strat ekonomicznych. Rozwiązaniem tego problemu może być powrót uniwersytetów ludowych do swoich pierwotnych założeń związanych z „życiem i nauką pod jednym dachem” a jednocześnie z projektowaniem programów edukacyjnych mających na celu spowolnienie tempa życia (Filzmoser, 2019, s. 227). Ludzka potrzeba spędzania czasu

z samym sobą, ale tak, by uniknąć bezczynności może być okazją dla instytucji edukacyjnych do odróżnienia się od innych placówki oświatowych, które nie oferują zakwaterowania, a także okazją do wzrostu zapotrzebowania na dłuższe wydarzenia edukacyjne. Tworzenie edukacji zorientowanej na doświadczenie i umożliwienie uczenia się wszystkimi zmysłami jest niezwykle potrzebne. Niektóre instytucje edukacyjne w Austrii oferują dodatkowe usługi, takie jak kursy linowe, aktywne ogrody, kuchnie dydaktyczne lub winnice.

Przyszłe wyzwania w zarządzaniu edukacją

Zmiany w świecie cyfrowym i wzrost liczby ofert on-line, które są obecnie wprowadzane na rynek edukacyjny stawia przed instytucjami edukacyjnymi nowe wyzwania. Pytanie, jak pogodzić nowe potrzeby z hasłem „życie i nauka pod jednym dachem”, zajmuje obecnie wiele austriackich uniwersytetów ludowych.

Z jednej strony pojawia się pytanie, czy długoterminowe kursy prowadzone w sposób bezpośredni są nadal aktualne, a z drugiej strony obserwuje się zmiany w zachowaniu uczestników zachodzące w wyniku zmian społecznych i kulturowych, które towarzyszą cyfryzacji.

W przypadku placówek edukacyjnych projektowanie programów należy rozpatrywać nie tylko pod kątem treści i dydaktyki, ale także na poziomie zarządzania oświatą, który zajmuje się przede wszystkim sprawami organizacyjnymi. Realizacja zadań z zakresu zarządzania jest zwykle związana z przywództwem pracowników. Ich zachowania, podobnie jak w przypadku uczestników, zmieniają się w zdigitalizowanym świecie i stają oni przed innymi wymaganiami niż wcześniej. „Samodzielna praca, indywidualizacja, networking, współpraca to terminy, które również zyskują na znaczeniu w zarządzaniu uniwersytetami ludowymi” (Filzmoser, 2019, s. 183). Ponadto zmianom w organizacjach towarzyszą zwykle wątpliwości i obawy pracowników. Uwzględniając je we względach strategicznych od samego początku można wspierać i przyspieszać proces zmian.

Potrzeby zmian i dostosowania się do wyzwań, które widzą w ostatnim czasie liderzy i menadżerowie oświaty w uniwersytetach ludowych, są różnorodne i złożone. Obecnie brane pod uwagę w tym zakresie powinny być następujące aspekty:

- Nowe formy współpracy wewnętrznej, uwzględniające potrzeby pracowników (na przykład: elastyczne godziny pracy i zatrudnienia, możliwość pracy zdalnej, indywidualizacja miejsca pracy).
- Krótkoterminowe i elastyczne procesy planowania, aby móc szybko i elastycznie reagować na potrzeby uczestników, przy czym należy uwzględnić wszystkie płaszczyzny funkcjonowania placówki (takie jak personel techniczny, obsługa, kuchnia...).

- Udoskonalenie hierarchii w celu umożliwienia szybkich decyzji opartych na jasnych i stabilnych regułach.
- Zwiększony nacisk na pracę zespołową i projektową w celu wykorzystania istniejących kompetencji.
- Promowanie i wspieranie kompetentnych pracowników tak, by byli w stanie zachować swoją własną eksperckość i działali w sposób zorientowany na uczestnika.
- Wykorzystanie zewnętrznych sieci edukacyjnych w celu wymiany doświadczeń oraz poszerzenia i uzupełnienia własnej oferty.
- Elastyczne wykorzystywanie pomieszczeń, aby oferować na bieżąco aktualizowane szkolenia.
- Rozbudowa i aktualizacja zasobów technicznych.
- Opracowanie nowych usług edukacyjnych, aby móc wspierać procesy edukacyjne uczestników w sposób jeszcze bardziej zorientowany na cel.

Przy wszystkich planowanych zmianach konieczne jest z jednej strony uwzględnienie wizji i misji organizacji, aby pozostać wyróżniającą się i wierną sobie. Z drugiej strony ważne jest, aby inicjować taki rozwój, który uwzględnia potrzeby uczących się w uniwersytecie ludowym (*Bildungshäuser*) osób.

Dodatkowe usługi edukacyjne

Poza tymi rozważaniami należy przeanalizować, czy obecna oferta edukacyjna nadal będzie spełniała przyszłe wymagania i/lub czy nowe modele biznesowe mogłyby uzupełniać istniejącą ofertę. Należy wziąć pod uwagę nie tylko nowe przedsięwzięcia edukacyjne, ale także takie inne usługi edukacyjne, które mogłyby wspierać procesy uczenia się uczestników. W procesie planowania należy z olei uwzględnić media cyfrowe, które mogą odgrywać zasadniczą rolę, na przykład w dostarczaniu zsynchronizowanych informacji i treści edukacyjnych w formie krótkich spotów w mediach społecznościowych lub na platformach video. Uniwersytety ludowe mogłyby wykorzystać w tym względzie swoje mocne strony i wyróżnić się wysokiej jakości treściami edukacyjnymi. To nie tylko wzmacnia wizerunek, ale także prowadziłoby do zwrócenia uwagi słuchaczy na ofertę edukacyjną tych placówek.

1.6. Konkluzja

Wiele zmieniło się od czasu powstania w Austrii pierwszych uniwersytetów ludowych wzorowanych na duńskim modelu. Austriackie uniwersyte-

ty ludowe w trakcie swojej ewolucji, uwzględniając zmiany społeczne i kulturowe, stały się nowoczesnymi instytucjami edukacyjnymi. Z wizji, która dała początek uniwersytetom ludowym, wynika potrzeba funkcjonowania w UL-u osób odpowiedzialnych za edukację, za wspieranie i inspirowanie ludzi do ich rozwoju osobistego i umożliwienie im bycia aktywną i odpowiedzialną częścią całego austriackiego społeczeństwa. Znajduje to odzwierciedlenie w sposobie zaspokajania potrzeb uczestników, a także w aktualnie realizowanych projektach edukacyjnych.

Menadżerowie oświaty związani z austriackimi UL-ami (*Bildungshäuser*) mają świadomość, że nie wolno im spocząć na laurach, ale należy stale odpowiadać na wyzwania czasu, aby uniwersytety ludowe pozostały miejscami spotkania i komunikacji, którymi były od początku swego istnienia, co wydaje się szczególnie ważne w dzisiejszym świecie.

Bibliografia

- Bergmann-Pfleger, Katharina; Stelzl-Marx, Barbara; Streit, Eva-Maria (2019): Bildungshaus Schloss St. Martin, begegnen-begeistern-bilden. Graz: Leykam
- Filzmoser, Gaby (2020): Jahresbericht 2019 der ARGE Bildungshäuser Österreich. Linz: EigenVerlag
- Filzmoser, Gaby (2021): Bildungshäuser im digitalen Wandel, Entwicklungspotentiale für das Bildungsmanagement. Bielefeld: wbv Verlag /*uwaga: dodać nazwę wydawnictwa/*
- Gruber, Elke (2001): Beruf und Bildung – (k)ein Widerspruch? Innsbruck: Studienverlag
- Klafki, Wolfgang (2007): Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik. Zeitgemäße Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik. Weinheim: Beltz
- Jungmeier, Peter; Filzmoser, Gaby (2018): Nachhaltige Gestaltungskraft der ARGE Bildungshäuser Österreich. Eigenverlag
- Riegler, Markus (2010): Neue Wege zwischen Bildungsauftrag und Wirtschaftlichkeit. Wien: Innovation Network
- Stang, Richard (2016): Lernwelten im Wandel. Entwicklungen und Anforderungen bei der Gestaltung zukünftiger Lernumgebungen. Berlin: Walter de Gruyter

Peter Mogensen
(Brenderup Højskole)

2. Duńskie uniwersytety ludowe

Uniwersytety ludowe mają swoje korzenie w Danii i dla duńskiego społeczeństwa myśli i idee stojące u podstaw tego typu placówek znajdują głębokie odbicie w różnych aspektach edukacji. Angielski termin „folk high school” jest tłumaczeniem z duńskiego określenia „Folkehøjskole”. Angielskie określenie wcale nie oddaje pełnego znaczenia tego, czym jest tego typu instytucja. Proszę zatem pamiętać w trakcie czytania tego eseju, że tłumaczenie może nieść błędną ideę!¹

Dołożę wszelkich starań, by rzucić nieco światła na koncepcję, która jest tak naprawdę ze wszech miar niewytłumaczalna, dokładnie tak jak koncepcje ŻYCIA, MIŁOŚCI i WOLNOŚCI.

2.1. Misja i wizja uniwersytetu ludowego

*Śpiewaj pieśń życia i wiedz, że choć nie ma drugiego takiego jak Ty,
jesteś tym, czym się dzielisz, jeśli dociekaśz prawdy.
Kiedy Twój głos brzmi w chórze w harmonii „My”,
wtedy jesteś wolny.*

(Pieśń *Wolność* Carstena Borbye Nielsena
tłumaczenie na j. ang. John Mason,
tłumaczenie z j. ang. Maria Stelmasiewicz)

Ta zwrotka na wiele sposobów podkreśla kluczowy aspekt uniwersytetów ludowych. Słuchacze uniwersytetu ludowego wnoszą doń swoją historię, marzenia i ciekawość, a w codziennym życiu w placówce będą zachęceni do rozwijania swoich umiejętności, wiary w siebie oraz zdolności współpracy z innymi. W uniwersytecie ludowym w jego najlepszym wydaniu panuje to

¹ Tekst rozdziału II jest tłumaczeniem z języka angielskiego (tłum. Maria Stelmasiewicz), stąd taka uwaga wprowadzająca. Podobną uwagę można by jednak sformułować również do związków terminu „Folkehøjskole” z polskim określeniem „uniwersytet ludowy” (przyp. T.M.).

wspaniałe (i może nieco paradoksalne) uczucie zarówno bycia wolnym jako osoba, jak i jednocześnie bycia osobą potrzebującą wspólnoty, by rozkwitnąć. „Słuchacze i nauczyciele mieszkają razem na tyle długo, że każdy musi się pokazać jako osoba; nie można skryć się za przyjętą rolę. Człowiek ma czas, by odkryć, że szybka ocena na pierwszy rzut oka nie zawsze jest poprawna/odpowiednia, że ludzie z innych klas społecznych, różnych grup wiekowych i – często – z innych obszarów geograficznych posiadają zasoby i wartości, których przyjęte z góry założenia nie pozwalały ludziom nawet sobie wyobrazić. Człowiek również odkrywa, że «inni» mogą być irytujący, myślący wyłącznie o zabawie, okropnie bierni lub aktywni, czy też nieznośnie poważni. Odkrywa również w tym wszystkim jakąś część siebie. Odkrywa, że jego świat i działania mają znaczenie – zarówno dla innych, jak i dla niego samego” (Højskolerne-1, s. 11).

Misją uniwersytetów ludowych jest zaoferowanie dorosłym słuchaczom w środowisku internatowym możliwości zdobycia pełnej wiedzy w zakresie wielu przedmiotów, intensywnego okresu uczenia się czy zyskania samoświadomości własnej wartości – a wszystko to bez jakichkolwiek egzaminów czy ocen.

Zgodnie z prawem, istnieją trzy główne filary, na których powinny opierać się uniwersytety ludowe. Stanowią one zarazem główne cele, do których są one zobowiązane dążyć:

1. Oświecenie życiowe.
2. Oświecenie publiczne.
3. Demokratyczna edukacja/demokratyczne kształcenie
(Act of Folk High Schools).

Ad. 1: Oświecenie życiowe

W trakcie pobytu w uniwersytecie ludowym słuchacze będą zachęceni do rozwijania swojego osobistego potencjału. Ma to wiele oblicz:

- może dotyczyć ćwiczenia umiejętności w pewnym przedmiocie,
- może dotyczyć osiągnięcia poczucia własnej wartości, żeby głosić swoją prawdę w większych grupach,
- może dotyczyć przygotowania się do dalszych studiów w systemie formalnej edukacji,
- może dotyczyć spostrzeżenia, że kulturowe zróżnicowanie pomiędzy ludźmi jest bardzo duże i pełne wiedzy,
- może dotyczyć tajemnicy życia, miłości i wolności.

Znalezienie się w takim edukacyjnym otoczeniu daje słuchaczom przestrzeń do badania obszarów życia, których badanie jest prawie niemożliwe

w formalnym systemie edukacji. Co więcej, słuchacze zyskają poczucie tego, jak mogą przyczynić się do większego dobra we wspólnotach, w których funkcjonują, i w których funkcjonować będą w przyszłości. Uniwersytety ludowe kładą nacisk na wspólnotę i współpracę – zarówno poprzez sposób, w jaki prowadzone są zajęcia, jak i poprzez fakt, że słuchacze śpią w tym samym miejscu zakwaterowania, wspólnie spożywają posiłki i uczestniczą w wielu wspólnych działaniach także po zajęciach. A zatem pobyt w uniwersytecie ludowym służy im jako bezpiecznie miejsce praktykowania idei, które normalnie nie byłyby sprawdzane gdzie indziej. Idealnie byłoby, gdyby sprawiło to, że słuchacze z wiarą będą angażować się w projekty, które początkowo wydają się (za) trudne.

Ad. 2: Oświecenie publiczne

Określenie oświecenie publiczne ma długą historię i dziś może wydawać się nieco archaiczne. Prawda jest jednak taka, że wiele uniwersytetów ludowych nadal próbuje organizować wokół niego swoje działania łącząc takie podejście z tematami, które zaprzatają umysły większości słuchaczy w trzeciej dekadzie XXI wieku.

Zadanie polega na połączeniu osoby ze wspólnotą, na stworzeniu takiej praktyki w codziennym życiu uniwersytetu ludowego, gdzie słuchacze będą badać to, co łączy ich z innymi „plemionami” – czy to rodziną, przyjaciółmi, czy też z kolegami z pracy, kolegami z drużyny sportowej, ludźmi o podobnych poglądach politycznych, etc. Innymi słowy, uniwersytet ludowy musi stwarzać otoczenie, które zachęca słuchaczy do refleksji i debaty o kwestiach, które są ważne dla współpracy z innymi.

Oświecenie publiczne z całą pewnością łączy również z historią, gdyż stawia pytania: jak słuchacz czuje się ze swoją rodziną, wychowaniem, krajem, istotnymi wydarzeniami? Uniwersytet ludowy będzie więc próbował objąć również i ten aspekt w trakcie kursu/pobytu słuchacza w placówce, mimo iż w większości uniwersytetów ludowych nie będzie to przedmiotem nauczania, ale subtelną podstawą wszystkich działań. Od momentu otwarcia pierwszego uniwersytetu ludowego w 1844 roku istnieje bowiem widoczna linia prowadząca do teraźniejszości, pokazująca, że uniwersytety cenią historię. Tak więc rozwijają one sposoby jej interpretowania również współcześnie.

Ad. 3: Demokratyczna edukacja/demokratyczne kształcenie

Inspiracja duńskiego teologa, poety, językoznawcy i polityka, M.F.S. Grundtviga (1783-1872) na wiele sposobów przyczyniła się do wyłonienia się uniwersytetów ludowych w połowie XIX wieku. Jedną z głównych idei

Grundtviga głosiła, że ludzi należy oświecić w kwestii życia, świata, w którym żyją i tego, co to znaczy żyć razem w społeczeństwie. A zatem byłby to sposób na wzajemne zrozumienie i akceptację innych sposobów myślenia. Grundtvig widział w tym niezbędny warunek aktywnego uczestnictwa w demokracji, która w Danii wzięła swój początek w chwili przejścia od monarchii absolutnej do demokratycznej konstytucji w roku 1849.

Uczenie się *(o) demokracji* jest na uniwersytetach ludowych bardzo praktycznym doświadczeniem. Słuchacze uczestniczą w kilkumiesięcznym kursie a uniwersytet ludowy dale ku temu ramy stworzone przez zarząd uniwersytetu, dyrektora i nauczycieli/innych pracowników. W trakcie kursu słuchacze wypełniają te ramy i – zdarza się często – kwestionują powody istnienia niektórych części programu. W tym procesie słuchacze niemal automatycznie mają do czynienia z sytuacjami, w których ważną rolę odgrywają praktyki demokratyczne. W uniwersytetach ludowych w Danii istnieją pewne, czasami całkiem spore różnice traktowania debat i idei podnoszonych przez słuchaczy.

Liczba uniwersytetów ludowych w Danii to około 75 – w większości ulokowanych na terenach wiejskich. Wszystkie, z jednym wyjątkiem, to szkoły typu internatowego. Każdy z uniwersytetów opracowuje swój statut, który musi zostać następnie zatwierdzony przez Ministerstwo Kultury, jeśli dany uniwersytet chce ubiegać się o państwowe subwencje i granty.

2.2. Cele uniwersytetów ludowych

*Gdy walczysz o to, co cenisz i świata siły zwyciężyć Cię nie mają,
poza horyzont błękitu niech Twój wzrok i wizje wysoko sięgają.
Kiedy cel Twych wysiłków wypełni serce Twoje, to będzie to klucz i Ty
będziesz wolny.*

(Pieśń *Wolność* Carstena Borbye Nielsena
tłumaczenie na j. ang. John Mason,
tłumaczenie z j. ang. Maria Stelmasiewicz)

Wspólne śpiewanie odgrywa zasadniczą rolę w wielu miejscach w Danii. M.F.S. Grundtvig napisał bardzo wiele wierszy i pieśni a współcześni mu kompozytorzy napisali muzykę do jego utworów. Już od samego początku uniwersytetów ludowych zwyczajem stało się rozpoczynanie i kończenie zajęć/wykładów pieśnią. Ta tradycja jest kontynuowana do dzisiaj a *Højskolesangbogen* są najczęściej sprzedawanymi duńskimi książkami i są bardzo intensywnie wykorzystywane w uniwersytetach ludowych. Posiada je również w domach wiele duńskich rodzin. W czasie pierwszego lockdownu związa-

nego z Covid-19 w kanale duńskiej telewizji narodowej pojawił się program; *Fællessang – Hver for sig* („Śpiewanie razem – osobno”). W programie korzystano z internetowej platformy Zoom w celu łączenia się z gospodarzem programu, kompozytorem i dyrygentem Phillipem Faberem w taki sposób, że mógł być słyszany głos każdego widza (zob. np. <https://www.youtube.com/watch?v=gxLYuwjNie8>).

Uniwersytety ludowe w Danii zorganizowały się w stowarzyszenie (*Folkehøjskolernes Forening*, FFD), które jest dla poszczególnych UL-ów silnym partnerem. FFD ma swój sekretariat w Kopenhadze a 30 jego pracowników pomaga członkom stowarzyszenia w różnych kwestiach, z którymi spotykają się w swojej codziennej działalności (tj. finansami, start-upami, sprawami pracowniczymi, prawnymi, etc.). FFD oczywiście pracuje na rzecz wszystkich swoich członków i działa jako łącznik pomiędzy uniwersytetami ludowymi a resztą społeczeństwa, co obejmuje również poziom polityczny.

Zarząd *Folkehøjskolernes Forening* i jego Zgromadzenie Ogólne określiły trzy obszary, na których w ciągu najbliższych lat będą zasadniczo skupiać swoją uwagę. Dla każdego z tych obszarów FFD zatrudni pracowników projektów i będzie aktywnie rozwijać działania, w które zaangażowane będą uniwersytety ludowe. Obszary te w dużej mierze odzwierciedlają trendy widoczne w społeczeństwie i/lub życzenie poziomu politycznego, by zaangażować w nie uniwersytety ludowe. Te trzy obszary występują pod następującymi tytułami:

1. Zrównoważony rozwój
2. Uniwersytety ludowe dla większej liczby słuchaczy.
3. Demokratyczna dyskusja.

Ad. 1. Zrównoważony rozwój

FFD zainicjowało utworzenie sieci dla zrównoważonego rozwoju i stale wspiera spotkania/pracę tej grupy. Grupa stworzyła listę 4 drogowskazów, którymi uniwersytety mogą się kierować skupiając się na kwestiach związanych z praktykami zrównoważonego rozwoju. Drogowskazy obejmują kwestie *pedagogiki, budynków, żywności i innych produktów oraz wewnętrznych praktyk*. Każda z tych kwestii została podzielona na mniejsze wątki (por.: FFD-1).

Obszar ten wzbudził duże zainteresowanie wielu uniwersytetów ludowych a ich zobowiązania w tym zakresie prowadzą do tworzenia bardzo wielu nowych projektów. Wiele z nich realizowanych jest często we współpracy z partnerami spoza uniwersytetów ludowych, tj. na poziomie lokalnych grup i lokalnej polityki. Globalne cele rozwojowe również działają jako podstawa do pracy nad zrównoważonym rozwojem, w ten sposób łącząc pracę lokalną z globalnymi wyzwaniem.

Ad.2 Uniwersytety ludowe dla większej liczby słuchaczy

Zgodnie z prawem, kursy w uniwersytetach ludowych dostępne są dla każdego powyżej 17½ roku życia (z kilkoma wyjątkami, 2 uniwersytety ludowe dla młodzieży i 4 uniwersytety ludowe dla seniorów). W idealnym świecie powinno być to widoczne w różnorodności uczestników kursów, ale widać, że niektóre grupy są mniej reprezentowane, a nawet nieobecne na kursach uniwersytetów ludowych. To sprawiło, że FFD określiło obszar, którego celem jest uzyskanie większej różnorodności wśród grup słuchaczy.

Wiele uniwersytetów ludowych współpracuje z menadżerem projektów FFD i wspólnie oceniają/analizują badania prowadzone w tym zakresie. Ruch *MeToo* i płynąca stąd świadomość znajdują się niejako w tle i tworzą podstawę do rozważań dotyczących innych mających trudności ludzi. FFD opiera się na deklaracji Duńskiego Instytutu Praw Człowieka: „Koncepcja różnorodności obejmuje powody dyskryminacji (płeć, kolor skóry, pochodzenie etniczne, orientacja seksualna, narodowość i pochodzenie społeczne, wiek, religia lub wiara, niepełnosprawność i poglądy polityczne), ale również inne różnice, takie jak wykształcenie, doświadczenie zawodowe i, w szerokim znaczeniu, umiejętność i wiedzę” (FFD-2).

Razem z Ministerstwem Kultury utworzono fundusz, z którego uniwersytety ludowe mogą wnioskować o środki na finansowanie inicjatyw mających na celu zwiększenie różnorodności słuchaczy na kursach. Wnioski takie powinny również mieć na uwadze grupy słuchaczy mniej reprezentowane w danym uniwersytecie ludowym. Fundusz też został utworzony w roku 2019 i do tej pory wsparł 59 projektów kwotą około 1,2 mln € (FFD-3).

Ad. 3. Demokratyczna dyskusja

Co 5 lat FFD wypracowuje plan strategiczny. Obecny plan głosi, że „będziemy wzmocniać demokratyczną rozmowę, zwiększać publiczne zaangażowanie i przeciwdziałać polaryzacji w społeczeństwie” (FFD-4).

W ramach tego obszaru FFD zainicjowało projekt pt. „Głosy uniwersytetów ludowych w społeczeństwie”. Został zatrudniony menadżer projektu, którego zadaniem jest zachęcenie nauczycieli, dyrektorów i członków zarządów do tego, by stali się bardziej widoczni i bardziej słyszalni w społeczeństwie. Celem projektu jest zwiększenie wpływu ruchu uniwersytetów ludowych i prezentowanie inicjatyw/pracy wykonywanej w uniwersytetach ludowych z nadzieją na pokazanie szerszym kręgom społeczeństwa, czym są uniwersytety ludowe oraz na stworzenie bazy do współpracy z innymi partnerami. Oto przykłady działań w ramach projektu:

- a) Młodzieżowa Wyspa (*Ungdomsøen*) jest małą wyspą u Kopenhagi. Została przekazana Stowarzyszeniu Skautów Danii i ma być miejscem spotkań młodzieżowych stowarzyszeń i laboratorium procesów demokratycznych. Jej celem jest inspirowanie pokolenia młodych ludzi do bycia aktywnymi, zaangażowanymi i ciekawymi świata ludźmi, którzy biorą odpowiedzialność za siebie nawzajem, za wspólnotę i rozwój naszego społeczeństwa.
- b) Duma Kopenhagi jest wydarzeniem z udziałem FFD i słuchaczy z wielu uniwersytetów ludowych pokazujących swoją codzienną pracę mającą na celu zapewnienie różnorodności. Ich uczestnictwo w Dumie Kopenhagi dodatkowo podkreśla, że drzwi uniwersytetów ludowych są zawsze otwarte dla każdego!
- c) Formacja seksualna. Początek ruchu *MeToo* wywołał szeroki oddźwięk, również w uniwersytetach ludowych. W środowisku, które jest jednocześnie domem, szkołą i miejscem pracy trzeba zajmować się kwestiami tego, jak w atmosferze ciekawości i otwartości można zachować swoją tożsamość. Naprawdę ważny jest również dyskurs o tym, jak możemy wspierać najlepsze praktyki i jak uniwersytety ludowe mogą radzić sobie z molestowaniem seksualnym. FFD wspiera swoje członkowskie uniwersytety ludowe w znalezieniu sposobów na zwiększenie świadomości w tym zakresie i chce zachęcać każdy uniwersytet ludowy do dogłębnych dyskusji na ten temat (FFD-5).

2.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych

*Szukać ciepła i pociechy tam, gdzie myśl Cię niosła
to poddać się wiatrowi i pogodzie, tak jak wioślarz bez wiosła.
Kiedy sztormy wokół, a kapitanem jesteś Ty,
to wtedy dopiero jesteś wolny.*

(Pieśń *Wolność* Carstena Borbye Nielsena
tłumaczenie na j. ang. John Mason,
tłumaczenie z j. ang. Maria Stelmasiewicz)

Należy wyraźnie podkreślić, że uniwersytety ludowe są naprawdę niezależnymi instytucjami, co zagwarantowano prawnie. Ich zadaniem jest opracowanie własnych statutów, z których następnie wynika oferta programowa dla słuchaczy. Wśród 75 uniwersytetów ludowych istnieje ogromna różnorodność linii programowych aczkolwiek Ministerstwo Kultury wymaga, by uniwersytety

zapewniały poszerzającą horyzonty edukację ogólną. „Ich zasadniczym zadaniem jest edukowanie słuchaczy do życia – innymi słowy, rzucanie światła na niektóre podstawowe kwestie życia ludzi w dzisiejszej Danii, zarówno jako poszczególnych jednostek jak i członków społeczeństwa” (Højskolerne-1, s. 10).

Młodzi dorośli słuchacze mają tendencję do wybierania uniwersytetów ze względu na przedmioty tam oferowane. I – oczywiście – przedmioty mają zasadnicze znaczenie. Jednak zadaniem nauczycieli w trakcie zajęć jest pokazanie, jak dany przedmiot może prowadzić do refleksji o szerszym rozumieniu życia. Kiedy słuchacze rozwijają swoje kompetencje w ramach jakiegoś przedmiotu wraz ze zwiększaniem wiedzy o sobie samych poprzez współpracę z innymi, wówczas dany uniwersytet ludowy osiągnął bardzo wiele!

Pamiętając o powyższym, wróć do tytułu niniejszego podrozdziału. Każdy uniwersytet ludowy odpowiada bowiem za rekrutację swoich słuchaczy. Można to robić na wiele różnych sposobów. Jeśli dany UL nie ma dostatecznej liczby chętnych słuchaczy na następne semestry, wówczas najgorszym scenariuszem jest jego bankructwo. Tak się zdarza i musi być to naturalną konsekwencją swobody decydowania o zasadach panujących w danej placówce.

Uniwersytetem ludowym o długiej historii i głęboko zakorzenionych w lokalnym społeczeństwie łatwiej będzie przezwyciężyć spadek liczby słuchaczy, podczas gdy młodszemu uniwersytetom może być trudno, by przetrwać przy niewielkim napływie uczestników. Oznacza to, że każdy uniwersytet musi sam znaleźć sposoby na przyciągnięcie do siebie dostatecznej liczby słuchaczy i dlatego, praktycznie rzecz biorąc, niemożliwe będzie przeprowadzenie ogólnoduńskich badań nad potrzebami, gdy mamy do czynienia z tak wielką różnorodnością placówek. Potrzeby słuchaczy jest więc trudno dokładnie określić, bo jak np. można wyrazić potrzebę uczenia się o życiu – nie ma określonego programu dla takiego „przedmiotu”. I tu znowu wracamy do kwestii łączenia poszczególnych przedmiotów z poszerzającą horyzonty edukacją ogólną.

W 2013 roku FFD zwróciło się do jednego z instytutów badawczych o określenie i przeanalizowanie efektów uczenia się u młodzieży uczęszczającej na zajęcia uniwersytetów ludowych. Badanie to wykazało, że:

- 1) słuchacze, którzy uczęszczali na zajęcia w uniwersytetach ludowych rzadziej później „wypadają” z systemu formalnej edukacji (16% dla słuchaczy uniwersytetów ludowych po 2 latach wyższej edukacji w porównaniu z 20% w przypadku młodych ludzi, którzy nie byli słuchaczami uniwersytetów ludowych);
- 2) młodzież, która „wypadła” ze zwyczajnej szkoły średniej lub porównywalnej szkoły zawodowej, miała większe szanse wrócić do szkoły i ją skończyć, gdy wcześniej była w uniwersytecie ludowym (57% słu-

chaczy uniwersytetów ludowych powróciło do nauki, w porównaniu z 45% innych młodych ludzi);

- 3) młodzież z rodzin o braku lub niewielkiej historii w szkolnictwie wyższym, która uczęszczała wcześniej do uniwersytetu ludowego jest narażona na dużo mniejsze ryzyko wypadnięcia ze studiów licencjackich (33% spadek po pierwszym roku i 23% spadek po drugim roku) (FFD-6).

FFD wykorzystało wyniki tych analiz do zwrócenia się do kręgów politycznych o zwiększenie grantów. Ogólnie rzecz biorąc, większość partii politycznych ma pozytywny stosunek do dalszego znaczącego wspierania uniwersytetów ludowych. Większość lepszego finansowania jest przeznaczona dla określonych grup młodych dorosłych na określony czas i często łączy się z rozbudowaną rejestracją i weryfikacją (*dygresja: sprawozdawczość i biurokracja w duńskich uniwersytetach ludowych bardzo wzrosły w ciągu ostatnich kilku dekad!!*).

Uniwersytety ludowe z naciskiem na sport mają często bliskie powiązania z klubem sportowym, gdzie słuchacze mogą uczestniczyć w różnych formach aktywności w ramach zajęć praktycznych podczas pobytu w UL-u. Oznacza to, że kluby sportowe będą zachęcać młodych sportowców do uczestniczenia w zajęciach uniwersytetów ludowych, ponieważ może to później przynieść klubowi korzyści. Związki z takimi partnerami są głęboko zakorzenione w duńskim społeczeństwie, ponieważ organizacja lokalnych klubów sportowych często opiera się na pracy wolontariuszy (wolnych od ingerencji politycznej/administracyjnej), co z kolei łączy się z wysoko w uniwersytetach ludowych cenioną wolnością.

O ile mi wiadomo, Ministerstwo Kultury jako takie nie prowadzi badań dotyczących słuchaczy uniwersytetów ludowych.

2.4. Sposoby opracowania oferty programowej uniwersytetów ludowych

*Wolność wykuwa rytm Twego serca, wolność w Twoich żyłach krąży,
cała Twoja miłość i tęsknota do luzowania oków dąży.
Każdy dzień, w którym walczysz o wolność, jest dniem,
który czyni Cię wolnym.*

(Pieśń *Wolność* Carstena Borbye Nielsena
tłumaczenie na j. ang. John Mason,
tłumaczenie z j. ang. Maria Stelmasiewicz)

Każdy uniwersytet ludowy jest zobowiązany do przestrzegania przepisów określonych przez Ministerstwo Kultury. W przygotowaniu rocznego programu dla uniwersytetu należy uwzględnić co najmniej jeden 12-tygo-

dniowy kurs, a ilość tygodni kursów musi wynosić przynajmniej 32 rocznie. Słuchacze muszą uczestniczyć w co najmniej 28 godzinach zajęć tygodniowo, a uniwersytet musi dopilnować by słuchacze uczestniczyli we wszystkich zajęciach. Nie można przeprowadzać żadnych egzaminów (Højskolerne-2, s. 10).

Przy spełnieniu tych wymogów wyzwaniem/swobodą/zadaniem każdego uniwersytetu ludowego jest przygotowanie swojego programu. Nie ma ścisłych wytycznych, ale poszczególne UL-e mogą uzyskać pomoc z FFD. Ministerstwo Kultury oceni roczny program i poinformuje uniwersytet, jeśli jakaś część programu nie będzie spełniała wymaganych prawem kryteriów.

2.5. Przykład Uniwersytetu Ludowego Brenderup

Oto kilka punktów ze statutu placówki:

Wartości:

Inspirujemy się ideami Grundtviga, wskazującymi że poprzez wspólnotę, rozmowę i edukację możemy nauczyć się o życiu i uważamy osobisty kontakt pomiędzy słuchaczami, nauczycielami i innymi pracownikami za fundamentalny.

Chcemy spotykać się w zaufaniu i z pozytywnymi oczekiwaniami w środowisku ludzi o otwartych umysłach. Żywy uniwersytet ludowy wymaga zaangażowania i odpowiedzialności, codzienne posiłki i poranne spotkania są istotne dla życia wspólnoty.

Wspieramy kreatywność i eksperymenty we wszystkich przedmiotach i działaniach, a uniwersytet jako całość sam znajduje się ciągłym procesie odnowy.

Naszym celem jest połączenie indywidualizmu, wspólnoty i profesjonalizmu tak, by edukacja i formacja wzajemnie się stymulowały.

Budujemy na fundamencie duńskiego dziedzictwa kulturowego. Słuchacze przyjeżdżają do nas z różnych zakątków świata – stajemy przed wyzwaniem i wzbogacamy się innymi sposobami rozumienia życia.

Porozumienie międzykulturowe i budowanie przyjaźni pośród różnych kultur i języków stanowi główną część misji naszego uniwersytetu.

Cele:

- a. Edukacja i dyskusje dotyczące praw człowieka, demokracji i stosunków międzynarodowych.
- b. Pomoc w zrozumieniu wagi indywidualnego zaangażowania się w polityczny i ekologiczny rozwój społeczeństwa.

- c. *Wzmacnianie osobistego rozwoju poprzez przedmiotowo zorientowanemu zanurzeniu się i szeroko rozumianej edukacji w żywej wspólnocie (Brenderup Højskole).*

Za strategiczne decyzje odnośnie programu kursów odpowiada dyrektor (i zarząd placówki), podczas gdy szczegóły wypracowywane są we współpracy nauczycieli z dyrektorem.

Każdy z nauczycieli na pełnym etacie ma swój specjalny zakres kompetencji, które obejmują głównie kategorie przedmiotowe na długich kursach. Na krótkie kursy uniwersytet często wynajmuje wyspecjalizowanych profesjonalistów.

Oferta Uniwersytetu Ludowego Brenderup na rok 2022

24-tygodniowy kurs (styczeń-czerwiec) + 19-tygodniowy kurs (sierpień-grudzień) + 10 jednodniowych kursów (niektóre z nich razem z długimi kursami).

Dodatkowo jest kilka kursów/aktywności weekendowych – organizowanych albo przez sam uniwersytet ludowy albo przez podmioty, które wynajmują pomieszczenia uniwersytetu do prowadzenia własnych działań.

Długie kursy planuje się wokół różnorodnych tematów, które można pogrupować w sześć kategorii: zrównoważone budownictwo, sztuka, muzyka, permakultura/ogrodnictwo, rękodzieło/re-design, zwykłe przedmioty.

Krótkie kursy oferują wiele różnych przedmiotów: muzykę ludową/tańce ludowe, chodzenie po małych wyspach wokół Funen, kursy międzypokoleniowe dla dziadków/wnuków, filcowanie, jogę, malarstwo, historię i kulturę Funen, kursy specjalne dla ludzi z chorobami psychicznymi.

Bibliografia i netografia

- Act of Folk High Schools, Act no. 1605 of 26/12/2013 (in force), https://slks.dk/fileadmin/user_upload/0_SLKS/Dokumenter/Folkehoejskoler/Act_on_folk_high_schools.pdf
- Brenderup Højskole, Vedtægter for den selvejende institution, <https://brenderuphojskole.com/wp-content/uploads/2021/02/brenderup-Hoejskole-vedtaegter.pdf>
- FFD-1, Pejlemærkerne, <https://ffd.dk/indsatsomraader/baeredygtighed/pejlemaerkerne>

FFD-2, Mangfoldighed og nye målgrupper, <https://ffd.dk/indsatsomraader/hoejskole-for-flere/mangfoldighed-og-nye-maalgrupper>

FFD-3, Mangfoldighedspuljen, <https://ffd.dk/indsatsomraader/hoejskole-for-flere/mangfoldighed-og-nye-maalgrupper/mangfoldighedspuljen>

FFD-4, FFD Stragiplan, <https://ffd.dk/Media/637673047800761049/STRATEGIPLAN%202021-22%20FINAL.pdf>

FFD-5, Indsatsområder, <https://ffd.dk/indsatsomraader>

FFD-6, Dokumenteret markante effekter af højskoleophold, https://ffd.dk/media/12028/effektanalyse_kort.pdf

Højskolerne-1, The Danisk Folkehøjskole, The Association of Folk High Schools in Denmark, Copenhagen 2016.

Højskolerne-2, The free Danish school tradition, 2018, https://danishfolkhighschools.com/media/17344/faelles_international_hefte_18.pdf

3. Fińskie uniwersytety ludowe

3.1 Misja i wizja uniwersytetów ludowych w Finlandii

W całej Finlandii funkcjonują 82 kampusy uniwersytetów ludowych. Jedenaście z nich jest szwedzkojęzycznych. Rocznie w zajęciach uczestniczy tam 120 tys. osób. Fińskie uniwersytety ludowe oferują zarówno długie cykle kształcenia, jak i krótsze kursy. Długie kursy obejmują zajęcia stacjonarne, które trwają cały rok szkolny lub co najmniej jeden semestr. Uniwersytety ludowe w Finlandii reprezentuje Fińskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Ludowych. Stowarzyszenie promuje równe prawo do edukacji oraz upowszechnia ideę uczenia się przez całe życie. Wspiera też misję edukacyjną całego ruchu UL-owskiego, który opiera się na kilku różnych środowiskach ideologicznych i stara się wzmacniać jedność ruchu.

Duńczyk Mikołaj F. S. Grundtvig (1783-1872) podkreślał w swojej pedagogice żywy dialog i *szkołę dla życia*. Cechy te nadal można odnaleźć w skandynawskich – w tym fińskich – uniwersytetach ludowych (Niemelä, 2011, s. 102). Pomysł szkoły z internatem zrodził się po Grundtvigu. Jego zwolennik Kristen Kold zaczął zapraszać uczniów do domu dyrektora. Studenci spali tam i jedli, a UL był ich domem podczas studiów. Uważano, że ciepła i miła atmosfera wpływała na ich rozwój osobowości (Halme, 2003, s. 207–208).

Według Fińskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów Ludowych pedagogika UL-u kładzie nacisk na wspólnotowość, dialog, indywidualne poradnictwo, innowacyjne uczenie się i formę szkoły z internatem. Uniwersytet ludowy stawia rozwój ogólnej osobowości ucznia jako pedagogiczny punkt wyjścia. Nauka ma charakter indywidualny i elastyczny, obejmując przy tym wiele elementów bycia razem, interakcji i wsparcia personelu oraz innych studentów. Główną ideą fińskiego uniwersytetu ludowego jest pomaganie każdemu w dążeniu do lepszego życia poprzez edukację, bez względu na to, skąd pochodzi i dokąd zmierza (Henricksson, 2021).

Fińskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Ludowych podkreśla znaczenie rozwoju pedagogiki UL. Stowarzyszenie dąży do pedagogicznego zjednocze-

nia wszystkich uniwersytetów ludowych. Powinny one obejmować duży obszar geograficzny i być świadome swoich tradycji, a jednocześnie żyć i działać dla współczesnego społeczeństwa. Wspólne, transformatywne uczenie się to centralna zasada działania poszczególnych placówek. Mają one na celu wspieranie i prowadzenie społeczności uczestników zajęć ku rozumieniu świata. Wizją Fińskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów Ludowych jest uczynienie z uniwersytetów ludowych jeszcze bardziej znanego i cenionego sektora edukacji, który odgrywałby znaczącą rolę w uwydatnianiu know-how, kultury i dobrobytu fińskiego społeczeństwa. Stowarzyszenie chce opowiedzieć i pokazać światu, w jaki sposób uczenie się może być znaczące i wartościowe dla wszystkich, gdy nacisk położony zostanie na właściwe kwestie.

Uniwersytety ludowe w Finlandii opierały się tradycyjnie na swoich podstawowych wartościach – głównie chrześcijańskich czy społecznych. Dlatego wizja poszczególnych placówek bywa różna, mimo że widać też podobieństwa. Jeden uniwersytet ludowy definiuje swoją wizję jako „drzwi do odnalezienia siebie, własnego rozwoju i edukacji. Wszystko to bazuje na interakcji, uczeniu się przez działanie i zindywidualizowanych badaniach, które opierają się na konstruktywistycznej koncepcji uczenia się”. Inny chce „traktować swoich studentów jako jednostki i dbać o nich i ich studia”. Kolejna placówka, we wschodniej Finlandii stwierdza, że „w 2025 roku chce być kreatywną, nowoczesną instytucją umożliwiającą naukę i rozwój, która ma wokół siebie dobrze rozwiniętą sieć powiązań”. Podobną nadzieję na postęp widać w wizji kolejnej fińskiej placówki, która z kolei chce „być międzynarodowym, eksperymentującym i rozwijającym się instytutem, którego kultura inspiruje i sprawia, że ludzie wierzą w siebie”. Niektóre UL-e uchwyciły swoją wizję w zaledwie kilku słowach, takich jak np.: „być instytutem zrównoważonego rozwoju” lub „oferujemy różnorodny zakres kursów i szanujemy wartości chrześcijańskie”.

3.2. Cele działalności fińskich uniwersytetów ludowych

Świat zmienia się szybko, a uczenie się przez całe życie stało się dziś jeszcze ważniejsze niż kiedyś. Uniwersytety ludowe oferują możliwość nauki w chwili, gdy jej potrzebujemy. Właściwy moment może nastąpić po ukończeniu szkoły podstawowej, średniej ogólnokształcącej drugiego stopnia lub zawodowej – ilekroć jest czas, aby znaleźć nowy kierunek i nauczyć się czegoś nowego. Równie ważne jest, aby móc uczęszczać do uniwersytetu ludowego w trakcie swojej kariery zawodowej lub podczas zmiany pracy. Tak więc uniwersytety ludowe stawiają sobie za cel bycie elastycznymi i ważnymi miejscami edukacji

dla wszystkich. Nacisk kładziony jest bardziej na uczenie się jako proces niż na ukończenie studiów z dyplomem, co jednak również jest w fińskich uniwersytetach ludowych możliwe. Dlatego uniwersytet ludowy jest idealnym miejscem dla tych osób, którzy chcą dowiedzieć się więcej w konkretnej dziedzinie, pogłębić swoje umiejętności w danym obszarze lub uzyskać lepsze możliwości przy aplikowaniu na dalsze studia, na przykład na uniwersytecie.

3.3. Oferta programowa uniwersytetów ludowych w Finlandii

Uniwersytety ludowe w Finlandii organizują kilka różnych rodzajów edukacji.

Długie programy kształcenia zwykle trwają cały rok szkolny lub przynajmniej semestr. UL-e oferują ogromną różnorodność programów – jak języki, prawo, media i komunikacja, sztuka, sport etc., które poszerzają wiedzę ogólną lub umiejętności zawodowe. Po ich zrealizowaniu absolwent nie otrzymuje certyfikatu tylko raport podsumowujący jego studia. Gdy składa on następnie np. podanie do szkoły średniej drugiego stopnia, za zrealizowanie długiego programu edukacyjnego w UL-u otrzymuje sześć punktów do łącznej punktacji kandydata. W ciągu roku w UL-u można przyjrzeć się bliżej różnym dziedzinom edukacji i sprecyzować swoją przyszłość. Przebywając w UL-u, można również poprawić swoje umiejętności komunikacyjne, gotowość do nauki i samoświadomość.

Na długie programy kształcenia w UL-ach aplikują osoby w różnym wieku. Większość z nich to dwudziestolatkowie. Często kończą szkołę średnią drugiego stopnia i szukają kierunku studiów. Ubiegali się o przyjęcie do instytucji szkolnictwa wyższego, takich jak uniwersytety lub uniwersytety nauk stosowanych, ale jeszcze im się to nie udało. Dla nich długi kurs w uniwersytecie ludowym oferuje możliwość wzmocnienia ich umiejętności i lepszego przygotowania się do złożenia wniosku na studia wyższe wiosną przyszłego roku.

Niektórzy z uczestników zajęć w uniwersytecie ludowym chcą założyć własną firmę, a długi program kształcenia daje im potrzebne do tego umiejętności i pewność siebie. Są też osoby, które chcą zmienić pracę. Być może pracowali przez lata, a teraz chcieliby robić coś zupełnie innego. Niektórzy ze słuchaczy mogą być również bezrobotni. Czasami chodzi o to, aby zmienić hobby w zawód. W przypadku takich osób długie programy kształcenia w UL-ach mogą pomóc sprecyzować ich przyszłość i dać im umiejętności potrzebne do nowej pracy lub do ubiegania się o nowy dyplom. Jeszcze inni słuchacze otrzymują urlop naukowy z pracy i przeznaczają go na realizację długiego programu edu-

kacyjnego w UL-u. Dla nich kursy mogą oferować coś nowego, czego po prostu chcą się nauczyć, lub nowe umiejętności do ich obecnej pracy.

Wiele UL-ów oferuje kursy z uniwersytetów lub uniwersytetów nauk stosowanych. Odbywa się to we współpracy z instytucjami akademickimi. Studia te mogą być główną lub tylko opcjonalną częścią programu studiów UL-u. Można tu więc wypróbować kursy uniwersyteckie bez konieczności aplikowania na uniwersytet. Dzięki tym studiom możesz również zwiększyć swoje szanse podczas rekrutacji na studia w przyszłości. Czasami, jeśli ktoś uczuł się wcześniej wystarczająco długo, może nawet rozpocząć studia na uniwersytecie bez ubiegania się o przyjęcie. W takim przypadku, jeśli rozpocznie się studia na uniwersytecie, otrzymuje się punkty za kursy, które już odbyte zostały w uniwersytecie ludowym.

Niektóre UL-e są również szkołami zawodowymi, w których można uzyskać wykształcenie zawodowe oraz dyplom. Możliwe jest również kształcenie dające tylko częściowe kwalifikacje zawodowe. Niektóre UL-e oferują wykształcenie z zakresu szkoły średniej ogólnokształcącej drugiego stopnia. Można w nich odbyć zajęcia w pełnym zakresie tej szkoły lub tylko wybrane kursy. Oba te rodzaje kształcenia są regulowane przez prawo.

Fińskie UL-e oferują wiele form edukacji dla imigrantów. Podstawowe kursy edukacyjne dla dorosłych są przeznaczone dla tych, którzy potrzebują pomocy w podstawowych kwestiach, takich jak czytanie, pisanie itp. Różne rodzaje kursów przygotowawczych przysposabiają do podjęcia nauki w szkołach zawodowych, średnich ogólnokształcących drugiego stopnia, wyższych lub w życiu zawodowym. Bardzo powszechnymi kursami edukacyjnymi dla imigrantów są dobrowolne studia integracyjne o charakterze humanistycznym, takie jak kursy języka i kultury fińskiej lub języka szwedzkiego na obszarach szwedzkojęzycznych.

W 2021 roku wiek zakończenia obowiązku szkolnego w Finlandii został prawnie zmieniony na 18. rok życia. Doprowadziło to do powstania w UL-ach nowego kursu o nazwie *Rok uniwersytetu ludowego dla młodzieży w wieku obowiązku szkolnego*. Jest on oferowany w wielu placówkach i opiera się na krajowej podstawie programowej Fińskiej Narodowej Agencji Edukacji. Program nauczania ma na celu zaoferowanie tej grupie młodych ludzi jeszcze jednego roku edukacji po to, by mogli oni dowiedzieć się, co chcą robić w przyszłości a także, aby wzmocnić ich umiejętności, szanse aplikacji i możliwości uczenia się w szkole zawodowej lub w średniej ogólnokształcącej drugiego stopnia. W tej ofercie znajdują się zarówno przedmioty obowiązkowe, jak i opcjonalne. Te obowiązkowe są regulowane przez prawo, te opcjonalne różnią się w zależności od UL-u.

Fińskie uniwersytety ludowe oferują również ogromną różnorodność kursów krótkich. Najbardziej popularne są: języki, rękodzieło, stolarstwo i wszel-

kiego rodzaju dyscypliny sportowe. Kursy te dają ludziom możliwość zdobycia nowej wiedzy i umiejętności, czy zrobienia czegoś interesującego, co nie wymaga studiowania w pełnym wymiarze godzin. Uczestnicząc w krótkich kursach słuchacz może zdecydować, czy chce jedynie nauczyć się podstaw, czy wziąć udział w wielu kursach i stać się prawie profesjonalistą. Krótki kurs może być również furtką do aplikowania na dalsze studia. Uczestnicy krótkich kursów często tworzą zwartą grupę, która zachęca wszystkich swoich członków do nauki i każdorazowo motywuje do brania udziału w zajęciach.

W czasie pandemii COVID-19 do fińskich uniwersytetów ludowych dotarło także szerzej kształcenie na odległość. Wydaje się, że nauczanie hybrydowe zostanie w Finlandii na dłużej. Stanowi ono bowiem wartościowy sposób na dotarcie do osób pracujących lub mieszkających daleko. Przeprowadzenie części kursu online pomaga ludziom zorganizować ich życie codzienne bez konieczności podróżowania na kurs. Z kolei pracujący w uniwersytetach ludowych mają nadzieję, że nauczanie hybrydowe może zachęcić kolejne osoby do uczęszczania na kursy. Oczywiście należy pamiętać, że nauczanie hybrydowe nie będzie przydatne do realizacji wszystkich kursów (np. kursy dotyczące sztuki i rzeźby w wyniku nauczania online ewidentnie tracą na jakości).

3.4. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych

Fiński rząd wydaje „Raport nt. polityki edukacyjnej”, którego najnowsza edycja została opublikowana w maju 2021 roku. Raport ten „toruje drogę do sprawiedliwej i wysokiej jakości edukacji w latach 40. obecnego stulecia w Finlandii, gdzie wymagania dotyczące umiejętności rosną, a starsze pokolenia się kurczą. Raport przedstawia stan docelowy dla edukacji i badań na drodze do lat 40. oraz niezbędne zmiany w zasobach, strukturach i wytycznych potrzebne do osiągnięcia tego stanu”.

Zarówno Fińska Narodowa Agencja Edukacji, jak i Ministerstwo Edukacji i Kultury oferują finansowanie przeznaczone na badania bieżących potrzeb edukacyjnych społeczeństwa. Tak więc Fińskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Ludowych samodzielnie ich nie bada, ale ściśle współpracuje oboma wymienionymi podmiotami centralnymi w tym zakresie. Fińskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Ludowych dysponuje również bazą internetową, w której zamieszcza informacje dla UL-ów o wszystkich bieżących problemach. Uniwersytety ludowe zjednoczyły się na wiele mniej lub bardziej formalnych sposobów, aby móc szybko i skutecznie reagować na potrzeby społeczeństwa. Lokalni dyrektorzy UL-ów mogą się regularnie spotykać. Istnieje również kilka większych

sieci, które mają członków z różnych dziedzin, takich jak: edukacja, przemysł, imigracja, urząd pracy, miasto itp. Można stwierdzić, że finalnie to poszczególne uniwersytety ludowe odpowiadają za własne badania i analizy.

Zrobiłam wywiady z czterema dyrektorami UL-ów, aby uzyskać zarys ogólny sposobu ich przeprowadzania. Oto kilka zgłoszonych przez nich uwag.

1. Jeśli chodzi o długie programy studiów, UL-e śledzą ilość aplikacji dla różnych programów, ilość odwiedzających na platformach społecznościowych i na fińskiej stronie edukacyjnej *Studentum.fi*.
2. Odbywają się regularne spotkania w sprawie współpracy pomiędzy UL-ami, uniwersytetami i uniwersytetami nauk stosowanych dla tych UL-ów, które oferują kursy uniwersyteckie. Te spotkania są bardzo dobrym sposobem na rozmowę o aktualnych i nowych kursach, które mogą być wkrótce potrzebne. Liczba kandydatów na uniwersytety i uniwersytety nauk stosowanych oraz odsetek zatwierdzonych kandydatów są śledzone i wykorzystywane do oszacowania, które kursy byłyby potrzebne.
3. Planując nowy program studiów, UL musi ustalić, czy gdzieś w pobliżu nie będzie realizowany podobny kurs. Nie ma sensu bowiem rozpoczynać nowego konkurencyjnego programu, jeśli staje się prawdopodobne, że w obu zabraknie uczestników.
4. Jeśli chodzi o kursy językowe dla imigrantów, UL-e ściśle współpracują z lokalnym urzędem pracy i lokalnymi urzędnikami. Opinie studentów i ilość zapytań są śledzone, a sieci lokalne stanowią również ważne źródło informacji.
5. Jeśli chodzi o krótkie kursy, są one bardzo liczne i różnorodne, a badania muszą być wykonane zgodnie z profilem danego kursu.
6. Niektóre z UL-ów koncentrują się na kursach organizowanych wspólnie z partnerem lub siecią. W takich przypadkach większość studentów będzie pochodzić od partnerów i nie jest potrzebny masowy marketing.
7. Niektóre UL-e publikują ogromny program studiów pełen krótkich kursów i organizują tylko te, na które mają wystarczającą liczbę zapisów.
8. Niektóre UL-e organizują krótkie kursy, które są regulowane przez prawo. Na przykład przedstawiciele pracowników i osoby odpowiedzialne za bezpieczeństwo i higienę pracy uczestniczą w kursach planowanych wspólnie ze związkami zawodowymi i organizacjami pracodawców. Kiedy rozważa się tego rodzaju kursy, ilość uczestników jest łatwa do przewidzenia. Związki zawodowe mogą również proponować kursy, które należy zorganizować dla ich członków.
9. Niektórzy managerowie wspominali, że utrzymują kontakt z byłymi nauczycielami i dyrektorami, którzy są ekspertami w dziedzinie edu-

kacji w uniwersytecie ludowym, którzy często nadal uważnie śledzą potrzeby i często chętnie dzielą się swoimi pomysłami.

10. Większość UL-ów jest aktywna w mediach społecznościowych. Mają konta np. na Facebooku, Instagramie, Twitterze, YouTube i LinkedInie. Media społecznościowe to świetny sposób na zapoznanie ludzi z UL-ami. Na swoich kontach uniwersytety ludowe dzielą się swoją codzienną pracą i sprzedają swoje kursy.

3.5. Sposoby projektowania oferty programowej fińskich uniwersytetów ludowych

Jak wspomniano wcześniej, istnieje krajowy program *Rok uniwersytetu ludowego dla młodzieży w wieku obowiązku szkolnego*. W około połowie składa się on z przedmiotów obowiązkowych, które są prawnie uregulowane, ale część opcjonalna programu różni się od innych programów studiów oferowanych przez UL-e. Krajowy program nauczania określa treść, cele i ocenę części obowiązkowej. UL zaś samodzielnie musi w podobny sposób zdefiniować część opcjonalną. Treść, cele i ocena muszą zostać zapisane w krajowej bazie danych ePerusteet. Wiele UL-ów już zapisało własne programy studiów w tej bazie (jest to baza publiczna i można ją znaleźć na eperusteet.opintopolku.fi). Zapisywanie tam programów jest dobrowolne, chyba że UL oferuje program krajowy. Program zapisany w ePerusteet musi mieć określoną strukturę. Muszą zostać podane podstawowe informacje o programie, krótki opis treści, opisy wszystkich kursów lub ich części: treść, cele i ocena.

Uniwersytety ludowe w Finlandii są bardzo niezależne. Ich funkcjonowanie reguluje ustawa o humanistycznym kształceniu dorosłych (632/1998), a także własne fundamentalne wartości każdej placówki. Własne wartości UL-u mogą opierać się, jak już również wspomniano, na wartościach chrześcijańskich lub społecznych. UL-e mają swobodę decydowania o tym, jakie programy oferują i w jaki sposób dobierają w nich szczegółowe treści. Zasadniczo wszystkie UL-e konstruuja swoje programy kształcenia zgodnie z przyjętą w danej placówce własną koncepcją uczenia się.

Rzeczywisty proces tworzenia nowego programu w poszczególnych UL-ach może być bardzo różny. Wielkość uniwersytetu ludowego, czyli liczba kadry nauczycielskiej, koncepcja uczenia się, zasoby itp. – wszystko to wpływa na ten proces. Czasami można też uzyskać specjalne finansowanie na opracowanie konkretnego programu. Środki finansowe mogą pochodzić na przykład z Unii Europejskiej lub Fińskiej Narodowej Agencji Edukacji czy fińskiego Ministerstwa Edukacji i Kultury.

Niektóre fińskie UL-e koncentrują się na określonej dziedzinie, takiej jak media i sztuka, języki, kultura lub nauka, podczas gdy inne oferują programy o szerszym zakresie. Dla tych z uniwersytetów ludowych, które oferują programy w określonej dziedzinie, ważne jest myślenie o nowych programach jako o pasujących profilem do tych, które już są realizowane. Umożliwia to dobre wykorzystanie zaplecza i kompetencji zawodowych nauczycieli.

Procedura opracowywania programu bywa bardzo podobna w różnych uniwersytetach ludowych. Planowanie programu zaczyna się od pytań typu:

- Dla kogo planujemy ten program?
- Dlaczego uczestnicy mieliby przyjść studiować ten program?
- Czego powinni się nauczyć?

W ten sposób definiowane są podstawowe treści programu.

Kolejny krok to zorganizowanie fragmentów treści w sensowną, logiczną strukturę. Następnie „przychodzi” część pedagogiczna – a zwłaszcza poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jaki jest najlepszy sposób nauczania tych treści?
- Jakiego rodzaju ćwiczeń uczestnicy potrzebują?
- Jaki rodzaj materiału (dydaktycznego) jest potrzebny? itp.

Ostatnia część pracy nad konstrukcją programu dotyczy ewaluacji efektów uczenia się uczestników zajęć. W szczególności trzeba odpowiedzieć na dwa pytania:

- w jaki sposób będą one oceniane?
- jakie są kryteria zaliczenia kursu?

Jest oczywiste, że Każdy UL ma swój własny sposób pisania i zapisywania programu nauczania, ale struktura programu jest często bardzo podobna. Nowy program jest zapisywany we własnym systemie administracyjnym UL-u, a może być także, jak wskazano wcześniej, zapisany i ogłoszony w krajowej bazie danych ePerusteet.

Bibliografia i netografia

Halme A., Een eestä ihanteen. Kansanopistoelämää Lahdessa 1893–1939.

Kansanvalistusseura. Vantaa 2003.

Henricksson A., materiał wykładowy, 2021.

Niemelä S., Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka. Kansanvalistusseura ja Snellman-instituutti 2011.

<https://www.kansanopistot.fi/suomen-kansanopistoyhdistys/kehittamme/kehittamistyon-teemat/kansanopistopedagogiikka/> (dostęp 24.02.2022)

<https://okm.fi/en/education-policy-report> (dostęp 24.02.2022)

<https://eperusteet.opintopolku.fi/>

4. Niemieckie uniwersytety ludowe (powszechne)

4.1. Misja i wizja nowoczesnego uniwersytetu ludowego (powszechnego) w Niemczech

Obecnie w Niemczech istnieje prawie 900 wyższych szkół ludowych lub centrów kształcenia dorosłych, zorganizowanych w 16 związkach krajowych. Dzięki swojej szerokiej i wszechstronnej ofercie głęboko zakorzeniły się one w społecznościach lokalnych i w poszczególnych regionach. W niektórych regionach wiejskich bywają one często jedynymi organizatorami edukacji dorosłych i kultury. Wszystkie szkoły ludowe zrzeszone są w Niemieckim Związku Szkół Ludowych (*Deutscher Volkshochschulverband e.V.*) jako organizacji parasolowej. Związek ten reprezentuje interesy stowarzyszeń krajowych na poziomie federalnym, europejskim i międzynarodowym. W dziedzinie kształcenia ogólnego dorosłych zdecydowanie największą i najbardziej znaną instytucją są uniwersytety ludowe (powszechne), w których rocznie uczy się 8,3 mln słuchaczy.

Powstanie „Volkshochschule” w Niemczech opiera się na idei kształcenia dorosłych opracowanej przez Mikołaja Grundtviga w Danii. Grundtvig był przekonany, że obywatele mogą skorzystać z nowo wprowadzonych możliwości demokratycznego współdecydowania tylko poprzez „celową edukację”. Apelował on o zapewnienie wszystkim dorosłym możliwości kształcenia, które byłyby finansowo przystępne i łatwo dostępne. Duńska szkoła ludowa, która została otwarta w Rødding w Szlezewiku w 1844 r., jest uważana za pierwszą szkołę ludową na świecie.

W Niemczech pierwsza „Volkshochschule” (w skrócie VHS) została założona po tym, jak w artykule 148 konstytucji Republiki Weimarskiej z 1919 r. zapisano następujące słowa: „System edukacji publicznej, w tym ośrodki kształcenia dorosłych, powinien być wspierany przez Rzeszę, kraje związkowe i gminy”. Odpowiedzialny lub upoważniony obywatel, który ma umacniać demokrację, znalazł się więc w centrum zainteresowania tamtej reformy edukacyjnej.

Główna idea Grundtviga do dziś znajduje odzwierciedlenie w misjach wielu niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych). W duchu „uczenia się przez całe życie” są one otwarte dla wszystkich grup wiekowych, bez względu na płeć, wyznanie, światopogląd czy narodowość a naczelnymi wartościami, którym hołdują, są: bezstronność, równość szans, otwartość, jasność, tolerancja, integracja i holistyczne podejście do edukacji.

Niemiecki uniwersytet ludowy (powszechny) nie jest oczywiście „szkołą wyższą” w rozumieniu niemieckiego prawa o szkolnictwie wyższym. Sama nazwa ma charakter historyczny. W obliczu różnorodnych wyzwań indywidualnych i społecznych placówki te stanowią dzisiaj niezastąpiony „czwarty filar systemu edukacji”. Ich oferta obejmuje edukację zawodową, kulturalną i polityczną. Do tego „dochodzą” szkolenia w zakresie adaptacji i doskonalenia zawodowego oraz podnoszenia i zdobywania nowych kwalifikacji. Uniwersytety ludowe (powszechne) podkreślają, że są miejscem, w którym można uczyć się wszystkich ważnych społecznie tematów. Realizują one bowiem programy z różnorodnych obszarów, takich jak np.:

- Polityka, społeczeństwo i środowisko.
- Praca i zawód.
- Język i integracja.
- Multimedia/ IT.
- Zdrowie.
- Kultura i wzornictwo.
- Kształcenie podstawowe i kwalifikacje/dyplomy ukończenia szkoły.

Tradycyjnie w ciągu roku szkolnego odbywają się dwa semestry zajęć.

Organizacja szkolnictwa w Republice Federalnej Niemiec należy do kompetencji krajów związkowych i jest uregulowana w artykule 30 Konstytucji (*Grundgesetz*). Oznacza to, że kompetencje w zakresie polityki kulturalnej i edukacyjnej znajdują się w rękach 16 krajów związkowych. Ze względu na system federalny w poszczególnych krajach związkowych występują znaczne różnice w zakresie finansowania uniwersytetów ludowych (powszechnych). Podczas gdy w Badenii-Wirtembergii na południu Niemiec są one finansowane ze środków publicznych, to np. w Szlezwiku-Holsztynie na północy Niemiec przeważają małe placówki prowadzone przez wolontariuszy. Nieco ponad połowa wszystkich uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech jest powiązana z władzami lokalnymi lub regionalnymi. Są one administrowane i zarządzane przez pracowników etatowych. Program kursów jest jednak w znacznym stopniu realizowany przez samodzielnych instruktorów i instruktorów pracujących w niepełnym wymiarze godzin.

Można zauważyć, że tradycyjne, prowadzone przez wolontariuszy i organizacje non-profit małe uniwersytety ludowe (powszechne) na obszarach wiejskich coraz częściej działają na granicy swoich możliwości. Rosnąca biurokracja, coraz większe formalności oraz zbyt mała liczba młodych uczestników zajęć i wolontariuszy nadwyrężają motywację i zaangażowanie pracowników tych organizacji.

Około jednej trzeciej środków finansowych uniwersytetów ludowych (powszechnych) pochodzi z opłat wnoszonych przez uczestników kursów. Kolejne przychody tych placówek generowane są dzięki finansowaniu kontraktów i projektów, dotacjom publicznym i innym funduszom.

4.2. Podstawowe zasady działania niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych)

Tak jak różnorodne są struktury wspierające i formy organizacyjne niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych), tak jasno i jednoznacznie opisana jest ich misja w społeczeństwie. Wyznaczają ją dwa priorytety:

1. Spójność społeczna jako centralne zadanie edukacyjne.
2. Edukacja dla wszystkich.

Ad. 1. Spójność społeczna jako centralne zadanie edukacyjne

Uniwersytety ludowe (powszechne) są środowiskowymi centrami kształcenia ustawicznego, doradztwa i spotkań. Wspierają lokalne i regionalne sieci edukacyjne oraz nawiązują ścisłą współpracę ze szkołami, kościołami, klubami, stowarzyszeniami i związkami zawodowymi.

Podejmują one lokalne zadania organizacji życia społecznego, takie jak edukacja polityczna, edukacja podstawowa i praca integracyjna. Tworzą także przestrzeń spotkań, sprzyjają wymianie między mieszkańcami i wzmacniają poczucie wspólnoty.

W ten sposób odgrywają one ważną rolę w świadczeniu usług publicznych na poziomie lokalnym.

Ad. 2. Edukacja dla wszystkich

Uniwersytety ludowe (powszechne) oferują coś więcej niż tylko formalne, ukierunkowane na uzyskanie dyplomu kształcenie ustawiczne dla dorosłych, którzy są zdolni do pracy. Ważną rolę odgrywa w nich także edukacja pozaformalna i nieformalna. Dzięki nim wszyscy obywatele mogą korzystać ze swojego prawa do edukacji. Umożliwiają one bowiem każdemu obywa-

telowi, zgodnie z jego możliwościami i zainteresowaniami, samodzielne decydowanie o dostępie do edukacji. Edukacja w uniwersytecie ludowym (powszechnym) daje im możliwość rozwoju osobowości i uczestnictwa w życiu społecznym we wszystkich dziedzinach, w których chcą być aktywni.

Obecnie, bardziej niż kiedykolwiek, zmiany społeczne i postęp technologiczny wymagają „uczenia się przez całe życie” od wszystkich grup ludności. Mimo że uniwersytety ludowe (powszechne) zaliczane są do instytucji kształcenia dorosłych, wiele instytucji koncentruje się na rozbudowie „młodej wyższej szkoły ludowej (powszechnej)”. Oferowane są więc w nich programy i projekty pozaszkolne dla dzieci i młodzieży. W ofercie uniwersytetów ludowych (powszechnych) coraz częściej pojawiają się także kursy dla grup defaworyzowanych (osób starszych, samotnych matek, migrantów), które lubią uczyć się z ludźmi o porównywalnych warunkach życia.

4.3. Cele operacyjne uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech

Obecnie wiele zmian społecznych stanowi wyzwanie dla uniwersytetów ludowych (powszechnych) działających a terenie Niemczech. Zmiany demograficzne, uczestnictwo/wykluczenie cyfrowe, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, integracja i edukacja podstawowa znajdują się w centrum ich zainteresowania stając się determinantami przyszłego rozwoju.

Wyzwania demograficzne

Społeczeństwo staje się coraz starsze, coraz bardziej wielorasowe i zróżnicowane. Kwestia „starzenia się” stwarza kilka problemów, szczególnie dla wielu wiejskich liceów ludowych. Młodzi ludzie migrują do ośrodków miejskich, podczas gdy starsi pozostają na miejscu. Z jednej strony wiemy, że na obszarach wiejskich trudno jest pozyskać młodych, wykwalifikowanych pracowników do pracy edukacyjnej w centrach edukacji dorosłych. Z drugiej strony – grupy docelowe, do których kierowana jest oferta edukacyjna, są coraz starsze, co pociąga za sobą zmianę wymagań wobec edukacji.

Uniwersytety ludowe (powszechne) stają obecnie przed następującymi problemami i wyzwaniami:

- Jak można kształtować etapy życia po zakończeniu pracy zawodowej?
- W jaki sposób można motywować ludzi do pracy wolontariackiej i wspierać ich w tej pracy?
- W jaki sposób należy opracować programy edukacyjne dla osób, które nie są już mobilne?

- Jak można lepiej wykorzystać wiedzę osób starszych opartą o ich doświadczenie życiowe?
- W jaki sposób można tworzyć w regionie oferty i projekty edukacyjne o charakterze międzypokoleniowym?
- W jaki sposób można zmotywować do uczestnictwa w edukacji – zwłaszcza osoby młodsze?

Ostatecznie powstaje pytanie:

- W jaki sposób uniwersytety ludowe (powszechne) na terenach wiejskich powinny kontynuować swoją pracę edukacyjną?

Potrzebne są tu nowe struktury usług, innowacyjne projekty, a przede wszystkim współpraca z innymi podmiotami w regionie. Szczególnie na obszarach wiejskich siła centrów kształcenia dorosłych polega na tym, że są one zakorzenione w społeczeństwie bliskim miejscu zamieszkania i ściśle powiązane z gminami, innymi stowarzyszeniami i wolontariatem w regionie. Prowadzi to do „krótkich dystansów” i niewielkich przeszkód administracyjnych, co umożliwia szybkie i elastyczne reagowanie na zmieniające się wymagania społeczne. To z kolei wymaga od dyrekcji i zarządów uniwersytetów ludowych otwartości na nowe sposoby działania oraz przemyślenia na nowo swoich tradycji i ról.

Udział czynników cyfrowych

Najważniejszym i najbardziej obszernym tematem, którym od lat zajmują się uniwersytety ludowe (powszechne) w Niemczech, jest transformacja cyfrowa. Temat cyfryzacji dominuje we wszystkich dziedzinach życia codziennego i sprawia, że niezbędne są kompetencje w zakresie posługiwania się mediami cyfrowymi i społecznościowymi. Stworzyła ona bowiem nową formułę komunikacji międzyludzkiej, która umożliwia szybki dostęp do informacji. Umiejętności związane z jej wyszukiwaniem, oceną, tworzeniem i przekazywaniem są już dziś powszechnie wymagane w środowisku zawodowym i prywatnym. Wiedza na temat „krytycznego” obchodzenia się z nowymi mediami oraz wymogi ochrony danych to cele edukacyjne, na których zatem współcześnie koncentruje się oferta edukacyjna uniwersytetów ludowych (powszechnych).

Wraz z wprowadzeniem w 2018 roku cyfrowej platformy edukacyjnej *vhs.cloud* niemieckie centra kształcenia dorosłych wykonały ważny krok w kierunku cyfrowego uczestnictwa w życiu zarówno uczestników kursów, jak i dyrektorów i innego personelu tych placówek. W oparciu o platformę ponad 800 instytucji prowadzi obecnie wspierane cyfrowo kursy i oferty edukacyjne. W ramach *vhs.cloud* możliwe są obecnie:

- współpraca nad dokumentami,
- rozwiązywanie zadań,
- dostarczanie materiałów edukacyjnych, z którymi można pracować wspólnie z instruktorami,
- komunikować się przez społeczność uniwersytetu ludowego (powszechnego) na forach i czatach,
- inne aktywności.

Dzięki *vhs.cloud* pracownicy i instruktorzy kursów w całych Niemczech mogą się ze sobą kontaktować. Jest ona coraz częściej wykorzystywana jako platforma robocza dla administracji i e-administracji.

Aby w przyszłości móc szerzej i szybciej wprowadzać na rynek swoją ofertę edukacyjną, uniwersytety ludowe (powszechnie) starają się stosować strategie marketingowe wzbogacone o technologie cyfrowe, w tym marketing w mediach społecznościowych.

Pandemia koronawirusa z 2020 roku dostarczyła znaczącego impulsu do dalszej cyfryzacji w wielu ośrodkach kształcenia dorosłych. Obecnie w niemieckich uniwersytetach ludowych (powszechnych) rutynowo stosuje się wideokonferencje i nauczanie cyfrowe. Stworzono analogowe i cyfrowe świąty nauki, w których promuje się społeczne uczenie się w grupach oraz samodzielne, indywidualne uczenie się. W niemieckich placówkach tego typu pojawiły się różne podejścia do nauczania:

- oferta wyłącznie online;
- oferty hybrydowe z możliwością nauki zarówno w trybie bezpośrednim, jak i cyfrowym;
- kształcenie mieszane z oddzielnymi fazami online i face-to-face (twarzą w twarz).

W momencie wybuchu pandemii wiele uniwersytetów ludowych (powszechnych) było bowiem dopiero na początku procesu transformacji cyfrowej lub nawet dotychczas w ogóle nie zajmowało się tą kwestią. W wielu instytucjach brakowało zarówno zasobów finansowych, jak i ludzkich, aby natychmiast reagować na zmieniające się metody pracy w warunkach kwarantanny. Ponadto, kierownictwo wielu, zwłaszcza małych ośrodków kształcenia dorosłych było przytłoczone zaistniałą sytuacją. Nie wszyscy byli więc w stanie, nie byli wystarczająco otwarci i elastyczni, aby odpowiedzieć na oferty wsparcia na poziomie stowarzyszeń oraz na oferty wsparcia finansowego ze strony władz federalnych i rządu kraju związkowego.

Dziś wsparcie to obejmuje to sprzęt i oprogramowanie, administrację, szkolenia i stałe podnoszenie kwalifikacji personelu. Za pomocą różnych in-

strumentów finansowych również same uniwersytety ludowe (powszechne) starają się zapewnić pracownikom możliwość wzmocnienia ich umiejętności cyfrowych i dydaktycznych oraz rutynowego korzystania z mediów społecznościowych i technologii.

Dotychczasowe doświadczenia pokazują także, że nauczanie cyfrowe w wielu uniwersytetach ludowych (powszechnych) sprawdza się lepiej, niż początkowo sądzono. Wielu prowadzących kursy, którzy początkowo byli sceptycznie nastawieni, teraz chce rozszerzyć swoją ofertę edukacji cyfrowej. Ponadto stwierdzono, że oferty cyfrowe mają na różne grupy docelowe motywujący wpływ. Na przykład cyfrowe oferty edukacyjne mogą preferować matki z małymi dziećmi lub osoby, które muszą pokonać długą drogę do miejsca nauki. Pokazuje to, że bariery edukacyjne dzięki ofercie cyfrowej można pokonywać. Obecnie, szkoły ludowe pracują wspólnie nad strategicznym przekształceniem swoich placówek. To prawdopodobnie zadecyduje o przyszłej konkurencyjności tych instytucji w edukacji dorosłych.

Edukacja dla trwałego rozwoju

Kwestia zrównoważonego rozwoju stała się kluczowym i przekrojowym zadaniem dla niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych) i ich stowarzyszeń na wszystkich szczeblach. Ich celem jest wspólna praca nad stworzeniem bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego świata. Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju ma na celu zastanowienie się, w jaki sposób własne decyzje wpływają na życie ludzi w innych miejscach lub innych pokoleniach.

W uniwersytetach ludowych (powszechnych) temat ten znajduje odzwierciedlenie zarówno w oferowanych programach, jak i w wewnętrznym rozwoju organizacyjnym. Sprawdzane są procedury organizacyjne w administracji i na kursach, pracownicy odbywają szkolenia, społeczeństwo jest informowane i uwrażliwiane na w tym zakresie, a także wdrażane są projekty realizowane z partnerami z regionu. Ponadto poszczególne placówki zwracają się do nowych grup docelowych i otwierają nowe obszary działalności. W ten sposób także uniwersytety ludowe (powszechne) przejmują odpowiedzialność za ten ważny w oczach opinii publicznej temat.

Integracja

Niemieckie uniwersytety ludowe (powszechne) od dziesięcioleci angażują się w działania integracyjne. Zasadniczo integracja jest postrzegana jako szansa na rozwój społeczny.

Wraz z początkiem kryzysu uchodźczego w latach 2015/2016 temat ten nabrał zupełnie nowego wymiaru. Uniwersytety ludowe (powszechne)

podjęły się wielopłaszczyznowego zadania integracji społecznej i kulturowej imigrantów w środowiskach lokalnych we współpracy z urzędami, instytucjami doradczymi, pomocowymi i stowarzyszeniami. Aby odnaleźć się w nowym środowisku życia, „nowi obywatele” potrzebowali wsparcia językowego w postaci nieformalnych i formalnych możliwości kształcenia, wiedzy o życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym oraz o normach i wartościach społeczeństwa większości.

Uniwersytety ludowe (powszechne) są stałymi partnerami w programie językowym rządu federalnego, który stworzył ogólnokrajową, zróżnicowaną ofertę promocji języka niemieckiego. Ten modułowy system kursów oparty jest na europejskim systemie opisu kształcenia językowego.

Ponadto w centrach kształcenia dorosłych/universytetach ludowych rozbudowuje się i rozwija projekty społeczne promujące znajomość języka niemieckiego i integrację społeczną, przeprowadza się działania kwalifikacyjne i tworzy miejsca spotkań. Dzięki dostępowi do niemieckiego rynku kształcenia i doksztalcenia oraz dzięki kolejnym kwalifikacjom do już istniejących uznawanych kwalifikacji edukacyjnych z kraju pochodzenia, wskaźniki integracji na niemieckim rynku pracy stale rosną. Działania integracyjne uniwersytetów ludowych (powszechnych) są uzupełniane przez prowadzone w nich szkolenia i doradztwo w zakresie rozwoju kompetencji kulturowych wśród pracowników tych placówek oraz ich partnerów (gmin, pracodawców, stowarzyszeń).

Kształcenie podstawowe

Innym ważnym wyzwaniem w społeczeństwie niemieckim jest wysoki odsetek osób w wieku produkcyjnym uznawanych za funkcjonalnych analfabetów. Dotyczy to osób na etapie edukacji pozaszkolnej, które nie potrafią czytać i pisać spójnych tekstów i mają znaczne braki w podstawowych umiejętnościach czytania i pisania. Wielu takim osobom brakuje umiejętności niezbędnych do uczestnictwa w życiu społecznym w zakresie orientacji w nim i podejmowania aktywnego działania.

Uniwersytety ludowe (powszechne) umożliwiają tej grupie docelowej podjęcie pierwszych kroków w kierunku uzyskania lepszej umiejętności czytania, pisania i liczenia, odbycia praktyki zawodowej, znalezienia pracy lub jej utrzymania. Zgodnie z zasadą, że nikt nie powinien być wykluczony z możliwości uczenia się przez całe życie ze względu na swój rozwój osobisty, uniwersytety ludowe (powszechne) działają w tym zakresie w ramach sieci ogólnokrajowej. Zainteresowane osoby są więc indywidualnie informowane i motywowane do uczestnictwa w tego typu zajęciach poprzez ukierunkowane działania zachęcające.

4.4. Sposoby badania potrzeb grup docelowych w zakresie oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech

Oferta uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech w trakcie ich historycznego rozwoju odzwierciedla wielkie zmiany społeczne i polityczne poszczególnych okresów historycznych. Oferowane programy odzwierciedlają wszelkie wibracje i trendy widoczne w społeczeństwie niemieckim na różnych etapach jego rozwoju.

O ile w latach 50. XX wieku popularne było pisanie na maszynie i stenografia, o tyle w końcu XX wieku na znaczeniu w świecie pracy zyskała praca z komputerem. Na początku XXI wieku w życie wielu ludzi wkroczyły media społecznościowe. Zmiany te spowodowały, że zmieniły się potrzeby edukacyjne grup docelowych.

Uniwersytety ludowe (powszechne) odpowiadają swoją ofertą edukacyjną na zapotrzebowanie różnych grup zainteresowań. Z jednej strony opierają się one na indywidualnych potrzebach uczestników, z drugiej odpowiadają na zapotrzebowania konkretnych grup społecznych czy zawodowych.

Pod względem tematycznym w ofercie programowej uniwersytetów ludowych (powszechnych) znajduje się (niemal) wszystko: poczynając od kursów gotowania dla osób odżywiających się wegańsko, zajęć jogi po certyfikowane kursy języka angielskiego na poziomie C1. Coraz ważniejszym elementem edukacji formalnej widocznym w poszczególnych placówkach staje się dzisiaj przygotowywanie (się) do egzaminów i ich przeprowadzanie. Wyzwania stawiane przez nowe media i technologie motywują z kolei do udziału w którymś z kursów zarówno osoby prywatne, jak i pracodawców (firmy, agencje zatrudnienia itp.), a także prowadzą do zlecenia kursów firmowych.

Aby móc oferować szeroki wachlarz tematów na kursach w sposób profesjonalny, uniwersytety ludowe nawiązują współpracę i tworzą sieci (z innymi instytucjami edukacyjnymi, kulturalnymi i społecznymi, stowarzyszeniami itp.) w danym regionie. Jako członkowie tych sieci, następnie aktywnie uczestniczą w ich dalszym rozwoju. Nowe kontakty i wzajemna wymiana prowadzą do powstania nowych propozycji i powodują pozytywne efekty oraz rozszerzenie dotychczasowych standardowych programów.

Aby zwiększyć społeczną widoczność i dostępność uniwersytetów ludowych (powszechnych) na miejscu, Niemieckie Stowarzyszenie Kształcenia Dorosłych wprowadziło w 2013 r. wspólne logo, które odzwierciedla wizerunek otwartej instytucji edukacyjnej oferującej różnorodne możliwości uczenia się dla osób z różnych środowisk, w różnym wieku i z różnych kultur.

Rozwój uniwersytetów ludowych (powszechnych) w Niemczech jest ściśle związany ze zmieniającymi się warunkami społecznymi. Tradycyjne formy organizacyjne i oferta programowa muszą zostać wystawione na próbę. Obecnie środowisko niemieckich uniwersytetów ludowych (powszechnych) potrzebuje takich instytucji, które chętnie eksperymentują, uważnie śledzą zmiany zachodzące w społeczeństwie, elastycznie się do nich dostosowując i szybko wprowadzając innowacje.

Netografia

<https://www.volkshochschule.de>

<https://www.vhs-krempe.de>

5. Norweskie uniwersytety ludowe

5.1. Wstęp

W 2024 roku uniwersytety ludowe będą obchodzić 160-lecie swojego istnienia w Norwegii.² Pierwszy z nich powstał w 1864 roku (Uniwersytet Ludowy Sagatun) i był oparty na ideach edukacyjnych Mikołaja F. S. Grundtviga w Danii. Obecnie w Norwegii istnieje 85 uniwersytetów ludowych. W ciągu ostatnich 10 lat norweskie UL-e odnotowywały stały wzrost osób uczęszczających na roczne kursy. Jednym z kluczy do tego wzrostu może być zdolność uniwersytetów ludowych do pozostania wiernym ich wspólnej misji *bildung* i *oświecenia publicznego*, jednocześnie oferując odpowiednie z perspektywy młodzieży przedmioty i pozostając w kontakcie z potrzebami rozwoju globalnego i lokalnych społeczności.

Pierwsze dwie części rozdziału V będą omawiać misję i wizję oraz cele obecnych uniwersytetów ludowych w Norwegii. Każda z 85 placówek tego typu w Norwegii jest autonomiczna, jednak wszystkie (i wielu ich pracowników) są zorganizowane w ogólnokrajowe organizacje uniwersytetów ludowych, w których ustalane są wspólne wizje i cele. Działalność uniwersytetów ludowych w Norwegii jest regulowana przez ustawę o uniwersytetach ludowych (LOV-2002-12-06-72) i są finansowane z budżetu krajowego. Obecnie istnieje komitet (*Folkehøgskoleutvalget*), powołany przez rząd, badający między innymi misję społeczną uniwersytetów ludowych. Komisja przedstawi publiczne sprawozdanie w październiku 2022 r. W tym rozdziale krótko przedstawimy zagadnienia, które bada ta komisja oraz możliwe skutki dla szkół.

Druga część tego rozdziału będzie wyjaśniać, w jaki sposób kursy oferowane w uniwersytetach ludowych odpowiadają potrzebom dzisiejszej młodzieży lub innymi słowy – jak dzisiaj pozostać ważnym miejscem edukacji/rozwoju dla młodych dorosłych i jednocześnie pozostając wiernym misji i wizjom szkoły? Krajowe organizacje uniwersytetów ludowych zajmują się obecnie kwestią bycia szkołą dla wszystkich – niezależnie od statusu eko-

² Tłumaczenie: Bartosz Mąkosa

nomicznego czy społecznego uczniów. W dalszej części rozdział przedstawi różne kursy i zajęcia w ramach programów nauczania oraz sposób projektowania nowych kursów w oparciu o modele opracowane przez organizacje krajowe norweskich UL-ów. Na koniec kilka sformułowanych zostanie kilka uwag, dotyczących głównych kwestii poruszonych w tym artykule.

5.2. Misja i wizja norweskich uniwersytetów ludowych

Uniwersytety ludowe w Norwegii opierają się na ideologii Mikołaja F. S. Grundtviga. Co więcej – czynią to niezależnie od tego, czy identyfikują się jako chrześcijańskie uniwersytety ludowe, czy jako liberalne uniwersytety ludowe. Obecnie w Norwegii działają 34 placówki chrześcijańskie i 51 placówek liberalnych, a w zasadzie 52 – jeśli uwzględnimy nordycki uniwersytet ludowy położony w pobliżu Göteborga w Szwecji (aby zapoznać się z pełnym przeglądem norweskich uniwersytetów ludowych – zob. <https://www.folkehogskole.no/en/schools>). Wielkość placówek jest różna i chociaż istnieje większa liczba liberalnych uniwersytetów ludowych, każdego roku w zajęciach obu typów UL-ów w Norwegii uczestniczy mniej więcej taka sama liczba osób. Jest to w sumie około 8000 uczestników zajęć rocznie.

W Norwegii działa pięć krajowych organizacji uniwersytetów ludowych – dwie z nich reprezentują tradycję liberalną, a dwie inne tradycję chrześcijańską w wszystkie cztery łącznie tworzą piątą organizację czyli Radę Uniwersytetów Ludowych (*Folkehøgskolerådet*). Z każdej strony, zarówno chrześcijańskiej, jak i liberalnej istnieje jedna organizacja, której celem jest informacja, komunikacja i marketing, mająca przyczynić się do tego, że młodzi dorośli zdecydują się uczęszczać do uniwersytetu ludowego właśnie tego typu. Pozostałe dwie organizacje to związki zawodowe/organizacje ideowe pracowników jednej i drugiej grupy uniwersytetów ludowych. To zatem wiara chrześcijańska lub ideologia liberalna są kluczowe dla każdej organizacji. Wszystkie pięć krajowych organizacji ściśle ze sobą współpracuje, co ilustruje fakt, że ich pięć sekretariatów dzieli tę samą przestrzeń biurową w stolicy kraju Oslo.

Jak wspomniano na wstępie, każdy uniwersytet ludowy w Norwegii jest autonomiczny. Większość z nich jest własnością organizacji lub fundacji, a dzie więć prowadzonych jest przez gminę, w której się znajdują. Wolność szkół jest ceniona bardzo wysoko, co wyraźnie podkreślono w ustawie o uniwersytetach ludowych z 2002 roku (LOV-2002-12-06-72). W ustawie wskazano również, że celem uniwersytetów ludowych jest promowanie *bildung* i *oświecenia publicznego* (norw.: *allmenndanning og folkeopplysning*). Według Olava Klonte-

iga (2011) nestora liberalnych uniwersytetów ludowych, *bildung* i oświecenie polega na „poszerzaniu horyzontu poza indywidualną perspektywę” (Folkehøgskolen 2011, nr 4). Klonteig podkreślał znaczenie angażowania się uczestników zajęć w aktualne problemy społeczne i kształtowanie perspektywy zbiorowej w zespole. Można by tu również użyć terminu *demokratyczny bildung*, aby podkreślić, że nie chodzi jedynie o osobiste korzyści, ale o bycie aktywnym obywatelem w demokratycznym społeczeństwie (Lövgren, 2017). To właśnie potrzeba *demokratycznego bildung dla* mieszkańców norweskich wsi stała się powodem założenia pierwszego uniwersytetu ludowego w XIX wieku.

Jeśli chodzi o system wartości, ustawa o uniwersytetach ludowych stanowi, że każdy UL musi określić swoje podstawowe wartości w ramach *bildung* i *oświecenia publicznego* (LOV-2002-12-06-72, § 1). W ten sposób każda placówka tworzy własną misję i wizję, opartą na przyjętych wartościach. Wspólne wartości misji i wizji wszystkich uniwersytetów ludowych to solidarność, człowieczeństwo, demokracja, uczestnictwo, samorozwój, społeczność, zrównoważony rozwój, a także wierność swoim chrześcijańskim przekonaniom lub liberalnej ideologii.

Chociaż każda placówka określa własną misję i wizję, UL-e spotykają się również za pośrednictwem organizacji krajowych, w ramach których powstają wspólne elementy misji i wizji. W uniwersytetach ludowych w Norwegii istnieje silna społeczność i zrozumienie wzajemnych korzyści płynących z tej współpracy. Jest to istotny przykład z punktu widzenia finansowania przez państwo, gdzie Rada Uniwersytetów Ludowych odgrywa kluczową rolę w propagowaniu zrównoważonych warunków finansowych dla wszystkich placówek, a także pomaga Ministerstwu Edukacji i Dyrekcji Edukacji w różnego rodzaju zapytaniach dotyczących poszczególnych UL-ów. Rada pomaga również Dyrekcji w wyliczaniu budżetu w oparciu o przyjęty wspólnie klucz podziału.

Oprócz kwestii finansów i przepisów krajowych, istnieje wiele innych tematów i problemów, w ramach których uniwersytety ludowe współpracują, aby wspólnie znaleźć rozwiązania. Krajowe organizacje uniwersytetów ludowych nie mają co prawda prawa do kontrolowania pojedynczych uniwersytetów ludowych, jednak panuje powszechne przekonanie, że jeśli UL-owskie placówki będą pracować nad wspólnymi wizjami za pośrednictwem organizacji krajowych, korzyści odniosą wszyscy. Społeczeństwo w zdecydowanej większości nie rozróżnia odrębności poszczególnych placówek ani dwóch tradycji (chrześcijańskiej i liberalnej), ale postrzega uniwersytety ludowe jako jeden rodzaj propozycji edukacyjnej.

Wolność jest słowem kluczowym, niezwykle ważnym dla wszystkich uniwersytetów ludowych – wolność uczenia się, wolność bycia tym, kim jesteś, wolność wyrażania siebie itp. *Demokratyczny bildung* czy *formacja* to kolejne

słowa kluczowe, którymi słuchacze uniwersytetów ludowych są zachęcani do bycia aktywnymi i świadomymi uczestnikami norweskiej demokracji – zarówno lokalnie, krajowo, jak i globalnie. Będąc pozaformalnymi instytucjami edukacyjnymi, bez sztywnego programu nauczania, bez ocen i egzaminów, zapewniają uczestnikom zajęć/kursów swobodę zanurzania się w tematach i kwestiach, które są interesujące i istotne dla dzisiejszych młodych dorosłych.

Dzisiaj norweskie UL-e czerpią inspirację z koncepcji takich pedagogów jak Paulo Freire (1921-1997) i Wolfgang Klafki (1927-2016). Dzięki otwartemu umysłowi, uczeniu się przez działanie (por. poglądy Johna Deweya /1859-1952/) i dialogowi, wspólną wizją jest także to, że rok pobytu w uniwersytecie ludowym przyczyni się do przygotowania do uczenia się przez całe życie, w którym słuchacze uczą się lepiej poznawać siebie, a także innych. Umożliwia to młodzieży lepsze przygotowanie się do bycia aktywnymi i troszczącymi się o wspólne dobro obywatelami. Podobne wizje są również wyrażane przez oba związki zawodowe/organizacje ideowe liberalny *Folkehøgskoleforbundet* (FHF) i chrześcijański *Noregs Kristelige Folkehøgskolelag* (NKF). Mimo iż można dostrzec różnice w podstawach ideologicznych między organizacją chrześcijańską a organizacją liberalną, istnieje również wiele podobieństw między nimi.

Aby dać przykład wspólnej wizji dla wszystkich uniwersytetów ludowych, przywołać warto „Decyzję o zrównoważonym rozwoju”, uzgodnioną we wrześniu 2019 roku (*Folkehøgskolenes Bærekraftvedtak* 2019). W odpowiedzi na wyzwania wspomniane w 17 Celach Zrównoważonego Rozwoju (CZR), wszystkie pięć zarządów krajowych organizacji uniwersytetów ludowych zebrało się na seminarium, w celu uzgodnienia decyzji o kontynuacji CZR przez uniwersytety ludowe. Rezultatem było wypracowanie dla UL-ów czterech celów, które w szczególności odnoszą się do CZR 4.7, dotyczącego Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (EZR) i Globalnej Edukacji Obywatelskiej (GEO), a także CZR 13: „Działania na rzecz klimatu”. Cele dla uniwersytetów ludowych określono następująco:

1. Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 40% w 2030 r., w oparciu o pomiary z 2019 r.
2. Zrównoważony rozwój jako centralna część rocznego raportu z samoceny.
3. Realizacja wytycznych dotyczących globalnego zaangażowania („Globalvettreglene”³) w nauczaniu i na wycieczkach studyjnych.
4. Opracowywanie rocznych planów związanych ze strategią szkoły tak, by przyczynić się do osiągnięcia CZR.

³ Wytyczne zostały opracowane przez „Międzynarodowy komitet uniwersytetów ludowych” w 2017 r. (więcej informacji w języku norweskim – zob.: <https://www.folkehogskoleradet.no/iu-globalvettreglene>).

Taka wspólna decyzja pięciu krajowych organizacji uniwersytetów ludowych pojawiła się zaledwie kilka miesięcy przed wybuchem pandemii Covid-19, co było trudnym i czasochłonnym doświadczeniem dla norweskich UL-ów, gdyż około 2/3 placówek zgłosiło emisję gazów cieplarnianych w 2019 i 2020 r., gdy zaobserwowaliśmy 50% redukcję emisji w ciągu jednego roku (ze względu na prawie zupełny brak wizyt studyjnych, jak również zamknięcie na trzy miesiące wszystkich placówek w 2020 r.). Wiele uniwersytetów ludowych włączyło również zrównoważony rozwój do swojego corocznego sprawozdania z samooceny, wdrożyło wytyczne dotyczące globalnego zaangażowania do swojego programu nauczania oraz opracowało plany dotyczące corocznej realizacji CZR w placówce i w społecznościach lokalnych.

Czym byłyby *demokratyczny bildung* i *oświecenie publiczne*, jeśli CZR nie zostałyby uwzględnione? Zrównoważony rozwój jest ważnym elementem wizji uniwersytetów ludowych, ponieważ chcą one zrównoważonego działania społecznego, ekonomicznego i środowiskowego, a także dlatego, że zrównoważony rozwój jest bardzo istotną kwestią, w którą muszą być zaangażowani młodzi dorośli. Czy jest więc lepsze miejsce do zaangażowania niż uniwersytet ludowy, w którym mieszkasz, uczysz się i możesz być zaangażowany w projekty i działania na rzecz zrównoważonego rozwoju zarówno w czasie zajęć, jak i po zajęciach!

5.3. Cele działalności uniwersytetów ludowych

Jak już kilkakrotnie wspomniano, celem uniwersytetów ludowych, zgodnie z ustawą o uniwersytetach ludowych z 2002 r., jest promowanie *bildung* i *oświecenia publicznego*. Kwestia ta nie została szczegółowiej doprecyzowana w ustawie, dlatego uniwersytety ludowe mają swobodę definiowania, co to oznacza a to uważane jest za podstawową wolność dla ruchu uniwersytetów ludowych. Zadaniem uniwersytetów ludowych nie jest rozwiązywanie problemów społecznych, ale umożliwienie uczestnikom zajęć stawienia czoła wyzwaniom społecznym i zaangażowania się w nie.

UL-e sceptycznie podchodzą do stania się instytucjami, które muszą odpowiadać na „prośby” rządu, dotyczące np. tego, jakie przedmioty powinny one oferować lub kto powinien być grupą docelową ich działań. Wolność, jaką posiadają uniwersytety ludowe może być uważana za jeden z powodów, dla których placówki mogą być tak ważnym dodatkiem do formalnego systemu edukacyjnego w Norwegii, przyczyniając się do rozwijania alternatywnych podejść i perspektyw pedagogicznych. W ustawie sformułowano jednak wy-

magania dotyczące uniwersytetów ludowych, m.in. takie jak zaangażowanie ucznia, internat w ramach programu edukacyjnego (uczniowie mieszkają w placówce), brak egzaminów i roczne raporty samooceny. Jednak jeśli chodzi o treść programu nauczania, placówki mają swobodę samodzielnego rozwijania go – pod warunkiem, że opiera się on na *bildung* i *oświeceniu publicznym*.

Przed wprowadzeniem ustawy o uniwersytetach ludowych w 2002 roku⁴ działała komisja powołana przez rząd, której powierzono mandat „oceny roli i miejsca uniwersytetów ludowych w systemie oświaty i społeczeństwie na podstawie rozwoju i reform, które miały miejsce w ostatnich latach” (NOU 2001:16). Prace komisji zaowocowały raportem NOU 2001:16 *Frihet til mangfold – Om folkehøgskolens rammevilkår*. Słowo oznacza „wolność”. Komitet doszedł do wniosku, że wolność (norw.: *frihet*) uniwersytetów ludowych jest niezbędna i znalazło to odzwierciedlenie w celach określonych w przygotowanej w 2002 roku ustawie.

W roku 2021, dwadzieścia lat po opublikowaniu tamtego raportu na temat uniwersytetów ludowych, rząd powołał nową komisję z mandatem zbadania „roli uniwersytetów ludowych w systemie edukacyjnym i oceny, jakie warunki mogą przyczynić się do pełnienia tej roli przez uniwersytety ludowe” (Mandat 2021). Działająca obecnie komisja bada następujące zagadnienia:

- Jaka powinna być społeczna misja uniwersytetów ludowych i w jaki sposób mogą one przyczynić się do rozwiązania konkretnych wyzwań społecznych.
- Co charakteryzuje jakość edukacji w uniwersytetach ludowych.
- Jak dalej rozwijać i zapewniać jakość edukacyjną uniwersytetów ludowych.
- Potrzeba wiedzy o uniwersytetach ludowych, programach nauczania i uczestnikach zajęć – oraz o tym, jak zapewnić aktualną bazę wiedzy w przyszłości.
- Warunki finansowe i prawne działania uniwersytetów ludowych, w tym system zatwierdzania nowych placówek.

Komisja powinna przedstawić swoje sprawozdanie do 1 października 2022 roku. Uniwersytety ludowe uważnie śledzą te prace i w stosownych przypadkach wnoszą swój wkład, ponieważ rząd może przedstawić parlamentowi białą księgę i/lub zaproponować zmiany w przepisach dotyczących uniwersytetów ludowych. Jednym z głównych zagadnień, którymi zajmuje się komisja, jest kwestia różnorodności UL-ów i odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób uniwersytety ludowe mogą być/stać się szkołą dla wszystkich? (*Powróć do tego w ostatnim podrozdziale*).

⁴ Pierwsza norweska ustawa o uniwersytetach ludowych pochodzi z 1918 roku. Była ona następnie zmieniana kolejno w latach 1949, 1954 i 1984.

Większość uczniów uczęszczających przez rok do norweskich uniwersytetów ludowych, wcześniej przeszła przez trzynaście lat szkoły publicznej i decyduje się na przerwę od presji ocen i egzaminów. Inne motywacje to realizowanie zainteresowań takich jak: sport, sztuka, praca solidarna, gry, teatr, przebywanie na świeżym powietrzu itp. lub doświadczanie po raz pierwszy życia z dala od domu – w bezpiecznym i uspołecznionym środowisku. Pracownicy uniwersytetów ludowych dążą do zaangażowania wychowanków w lepsze poznanie siebie jako kompletnego człowieka. Dzięki temu będą oni lepiej przygotowani do stawienia czoła wyzwaniom pojawiającym się na późniejszych etapach życia. Procesy te są dobrze opisane w książce *The learning code*, autorstwa Toma Tillera (2014).

W uniwersytetach ludowych nie chodzi jedynie o wytworzenie w uczestnikach zajęć zdolności do działania, ale też i o to, by poznali, kim są jako osoby i jak angażują się w społeczność w uniwersytecie ludowym i poza nim. Przykładami tematów, w które uniwersytety ludowe angażują swoich wychowanków, są zmiany klimatu i zrównoważony rozwój, demokracja i formacja demokratyczna, nierówności, różnorodność, zdrowie psychiczne, solidarność itp. Nacisk kładzie się na to, jak te tematy wpływają na nas jako jednostki i jakie zmiany systemowe są potrzebne, aby rozwinąć bardziej zrównoważony świat.

Wiele wyzwań społecznych w Norwegii jest związanych ze zdrowiem psychicznym, szczególnie wśród młodych ludzi. Jeden z uczniów, który napisał list do Tillera, kiedy przygotowywał on swoją książkę o uniwersytetach ludowych, doszedł do wniosku, że najlepszym sposobem na opisanie jego doświadczenia roku w uniwersytecie ludowym było „wiadro pełne miłości”.

Cele uniwersytetów ludowych są zatem, jak widać, wielorakie i mogą się różnić w zależności od placówki i od ich wartości. Jednak pracownicy uniwersytetów ludowych co roku doświadczają, jak ich wychowankowie rosną – uczą się i inspirują się do realizacji swoich marzeń.

5.4. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych

W Norwegii uniwersytety ludowe same określają, jakie przedmioty oferują podczas swoich rocznych kursów, zajęć fakultatywnych i innych wspólnych zajęć. Jednak co kursów krótkich (kursy trwające minimalnie 12 godzin a maksymalnie 93 dni) w ostatnim czasie wprowadzono zmiany w przepisach dotyczących uniwersytetów ludowych. Wcześniej UL-e cieszyły się swobodą wyboru, które z krótkich kursów chcą zaoferować – od tematyki wycieczek

studyjnych za granicę po rękodzieło, sztukę czy zajęcia na świeżym powietrzu skierowane do osób w każdym wieku. Ponieważ jednak uniwersytety ludowe otrzymują fundusze państwowe na te kursy, niektóre partie polityczne miały pewne zastrzeżenia co do tego, jakie krótkie kursy bywają oferowane odbiorcom. Rada Uniwersytetów Ludowych opowiadała się co prawda za utrzymaniem wolności w tym zakresie, ale w wyniku decyzji politycznych ograniczono przedmioty i grupy docelowe krótkich kursów.

Kursy muszą być obecnie skierowane do młodych dorosłych z niepełnosprawnościami, młodzieży z rodzin imigrantów, w przypadku której kursy mają jasno określony cel integracyjny lub młodzieży, która porzuciła szkołę i/lub życie zawodowe (LOV-2002-12-06-72, § 4). Jest to decyzja polityczna, w której uniwersytety ludowe są postrzegane jako podmiot społeczny, który może pozytywnie przyczynić się do rozwiązywania konkretnych wyzwań społecznych. Zmiany przepisów zostały wprowadzone przed rokiem, dlatego jest jeszcze zbyt wcześnie, by dyskutować o konsekwencjach tej zmiany.

Jeśli chodzi zaś o długie kursy, trwające dziewięć miesięcy i kursy półroczne, uniwersytety ludowe nadal mają swobodę oferowania szerokiego zakresu przedmiotów, pod warunkiem, że są one zgodnie z celami uniwersytetów ludowych określonymi we wspomnianej wcześniej już kilkakrotnie ustawie o uniwersytetach ludowych. Wraz z wolnością przychodzi odpowiedzialność, a uniwersytety ludowe są bardzo zaangażowane w opracowywanie nowych kursów, wprowadzanie poprawek do istniejących kursów i zapewnianie jakości edukacyjnej oferowanych kursów. Przykładami stosunkowo nowych kursów są „E-sport” i „Gaming”, „Cosplay i projektowanie kostiumów”, „The power of action” (zrównoważony rozwój), „Redesign” i „Slow fashion”, „Travel on tracks” (podróże torami) oraz „Multisport i psychologia”, i wiele innych.

Krajowe organizacje uniwersytetów ludowych, w szczególności dwie organizacje zajmujące się informacją i marketingiem (IF i IKF), przeprowadzają ankiety i inne badania, aby dowiedzieć się, które kursy są dziś bardziej popularne wśród kandydatów do uniwersytetów ludowych i którymi kursami młodzież może być zainteresowana. Co roku odbywają się również ogólnonorweskie badania skierowane do słuchaczy zapisanych na długie kursy w uniwersytetach ludowych na początku i pod koniec roku szkolnego. Ponadto są oni również proszeni o wzięcie udziału w corocznej ankiecie przeprowadzonej przez zewnętrzną firmę *EPSI Rating Norway*, w której UL-e i ich organizacje krajowe uzyskują informację na temat „zadowolenia klienta”. Uczestnicy zajęć oceniają wówczas program nauczania, jedzenie, nauczycieli, samą szkołę itp. Obie organizacje, IF i IKF, mają również dostęp do ankiet,

takich jak „UNG2022”, coroczne badanie cech rozwojowych norweskiej młodzieży w wieku od 15 do 25 lat prowadzonych przez *Opinion*, firmę zajmującą się analizą rynku (por. np.: *Opinion UNG2022*).

Aby pomóc uniwersytetom ludowym w opracowaniu nowych kursów, organizacje krajowe IF i IKF zorganizowały w 2021 roku internetowy konkurs – bank pomysłów o nazwie „Mój wymarzony przedmiot” (norw.: „Min drømmelinje”, <https://mindrommelinje.no>). Wiele placówek zapytuje swoich słuchaczy o pomysły na nowe przedmioty itp., ale ten konkurs miał dużo większą skalę. Zgłoszono bowiem ponad 500 sugestii z wieloma kreatywnymi i ekscytującymi propozycjami nowych przedmiotów. Przykładami nowych kursów, które zostały zaoferowane od sierpnia 2021 r., w oparciu o pomysły, który pojawiły się w tym konkursie, były zajęcia „Vanlife” (styl życia w furgonetce) oraz „Drag – Kings, Queens and Queers”.

Chociaż istnieje szeroka gama kursów i przedmiotów oferowanych w 85 uniwersytetach ludowych w Norwegii, która obecnie liczy aż 855 długich kursów i 100 kursów półrocznych (Folkehøgskole, 12-03-2022), trwają dyskusje na temat tego, jak włączyć do rekrutacji jeszcze więcej bardziej zróżnicowanych niż obecnie przedmiotów/zajęć. W norweskich uniwersytetach ludowych jest np. ciągle jeszcze bardzo niewielu uczniów, którzy są imigrantami lub dziećmi imigrantów. Możliwym wyjaśnieniem tego stanu rzeczy jest to, że uniwersytet ludowy jest fenomenem nordyckim, mniej znanym w innych krajach. Aby zbadać sposoby, jak stać się bardziej istotnym podmiotem edukacyjnym dla tak złożonej grupy jak imigranci, krajowe organizacje tych placówek konsultują się między innymi z organizacjami pozarządowymi. Interesujące będzie również śledzenie zmian w przepisach dotyczących krótkich kursów, by sprawdzić, czy uniwersytety ludowe stają się bardziej popularne wśród młodzieży mniejszościowej.

Rodzi to kolejną kwestię – potrzebę dalszych badań naukowych nad uniwersytetami ludowymi w Norwegii. Istnieje bardzo mało norweskich opracowań na ten temat. Badania nad uniwersytetami ludowymi, a także osobami uczęszczającymi na UL-owskie kursy, mogłyby przynieść cenne informacje na temat wpływu tych placówek na młodzież, a także tego – czy i w jaki sposób uniwersytety ludowe odpowiadają na potrzeby dzisiejszej młodzieży. Krajowe organizacje uniwersytetów ludowych mają nadzieję, że jednym z rezultatów kończonego właśnie kolejnego oficjalnego raportu na temat norweskich UL-ów, który zostanie przedłożony w październiku 2022 r., będzie więcej badań naukowych nad uniwersytetami ludowymi w Norwegii.

Jak pokazano w tym podrozdziale, krajowe organizacje uniwersytetów ludowych stosują kilka różnych sposobów w celu dalszego rozwijania pomy-

słów na kursy oferowane w norweskich uniwersytetach ludowych. W ostatnim podrozdziale opiszę przykłady rozwoju programów nauczania, w szczególności długich kursów oraz rolę krajowych organizacji uniwersytetów ludowych w ich przygotowywaniu.

5.5. Sposoby projektowania oferty programowej uniwersytetów ludowych

Będąc szkołą bez krajowego programu nauczania lub sztywnych sylabusów zajęć, każdy uniwersytet ludowy ma swobodę określania treści oferowanych kursów. Bycie wiernym założeniom ideologii edukacyjnej Grundtviga, takim jak uczenie się przez działanie i/czy uczenie się poprzez dialog, jest centralnym punktem wszystkich kursów w uniwersytetach ludowych w Norwegii.

Będąc nową nauczycielką w uniwersytecie ludowym wiele lat temu, przyzwyczajona jako studentka ‘prawdziwego’ uniwersytetu do przestrzegania programu nauczania, czułam ekscytujące podniecenie, ale także odpowiedzialność, gdy planowałam poszczególne części treści kursu, który prowadziłam.

Nauczyciele w uniwersytetach ludowych, często z dyplomami uniwersyteckimi i wieloletnim praktycznym doświadczeniem, są zazwyczaj bardzo zaangażowani w przedmiot, którego uczą. Ale co ważniejsze, aby zostać wykwalifikowanym nauczycielem uniwersytetu ludowego, potrzebna jest wiedza i doświadczenie w zakresie pedagogiki i ideologii uniwersytetu ludowego. Dlatego cieszymy się, że Uniwersytet Południowo-Wschodniej Norwegii oferuje współcześnie kurs „Pedagogika uniwersytetu ludowego”. Został on po raz pierwszy zaoferowany w roku akademickim 2020/2021, jako kurs w pełnym wymiarze godzin.

Program kształcenia w uniwersytetach ludowych w Norwegii składa się z kilku kursów i klas. Kluczową rolę odgrywają w nim także internat i pedagogika społeczna. Uczestnicy zajęć np. regularnie spotykają się z personelem, aby omówić sprawy związane z życiem i uczeniem się w społeczności.

Chętni najczęściej aplikują do uniwersytetów ludowych w oparciu o oferowane kursy długie lub półroczne, które nazywamy przedmiotami głównymi. Jednak średnio czas przeznaczony na główne przedmioty stanowi jedynie około 50% programu nauczania. Pozostałe 50% obejmuje zajęcia fakultatywne, inne wspólne zajęcia, poranne zgromadzenia oraz zajęcia sobotnie. *Bildung* i *oświecenie publiczne* mają tutaj kluczowe znaczenie. Uczestnicy zapoznają się z tematami, począwszy od zrównoważonego rozwoju, filozo-

fii, polityki światowej, etyki i moralności, itp. do religii i przekonań a tematy zazwyczaj odzwierciedlają wartości, którym hołdują poszczególne placówki. W tych sytuacjach uczenia się powszechnymi metodami są dialog, dyskusje, refleksje własne i ćwiczenia pedagogiczne. Oprócz takich zajęć i kursów uczniowie wyjeżdżają na wycieczki terenowe, wycieczki studyjne (za granicą i w Norwegii), dołączają do tygodni projektów, akcji studenckich, zajęć pozalekcyjnych i dzielą się wszystkimi posiłkami – które są ważną i codzienną areną rozmów i wspólnoty.

Jeśli chodzi o głównie przedmioty (długie kursy i kursy półroczne), obie krajowe organizacje związków zawodowych i idei szkół ludowych (FHF i NKF) opracowały swoje wytyczne, dotyczące opracowywania nowych kursów. Czerpiąc z obu tych nieco odmiennych modeli krótko omówię poniżej kolejne etapy zalecane w projektowaniu nowych kursów.

Etap 1: Analiza badawcza:

- Jakie są potrzeby w społeczeństwie oraz wśród grupy docelowej uniwersytetu ludowego i jak możemy znaleźć informacje na ten temat?
- Jakie są wartości uniwersytetu ludowego i jakie przedmioty i kursy pasują do profilu danej placówki?

Etap 2: Idee – utopia:

Tutaj personel zgłasza pomysły na nowe tematy nie będąc krytycznym. Kreatywne pomysły są zapisywane, a następnie pracownicy uszeregowują je według kolejności, zaczynając od tych, które lubią bardziej.

Etap 3: Analiza zasobów i marketingu:

- Jakie kompetencje, udogodnienia i zasoby są potrzebne do realizacji sugerowanych kursów, ze wskazaniem tych z nich, które UL już posiada?
- W jaki sposób nowy kurs będzie kolidował z istniejącymi kursami w zakresie dostępnych zasobów i możliwości rekrutacji uczestników zajęć?
- Czy będziemy w stanie zrekrutować słuchaczy na ten nowy kurs?
- Czy inne uniwersytety ludowe oferują podobne przedmioty lub kursy?

W tym etapie placówka opracowuje także analizę kosztów proponowanych kursów.

Etap 4: Analiza ryzyka:

- Jakie są mniejsze i większe zagrożenia dla nowych kursów i jakie są mniejsze i większe konsekwencje ich uruchomienia?

Uniwersytetom ludowym zaleca się stosowanie matrycy w celu wypełnienia możliwych zagrożeń w różnych kategoriach.

- W jaki sposób UL może zapobiec możliwym zagrożeniom lub poradzić sobie z nimi?
- Czy jakiegokolwiek ryzyko jest zbyt ryzykowne?

Etap 5: Decyzja:

- Czy proponowany nowy kurs jest opłacalny?
- Czy uniwersytet ludowy ma niezbędne zasoby?
- Czy nowy kurs pasuje do profilu placówki?
- Czy na nowy kurs zrekrutuje się uczestników?

Uniwersytet ludowy analizuje wyniki poprzednich etapów (1-4) i decyduje, czy kontynuować prace nad sugerowanym nowym kursem. Na tym etapie powinien zostać skonsultowany także zarząd placówki.

Jeśli placówka stwierdzi, że pomysł na nowy kurs jest realny, dobrym pomysłem może być przetestowanie niektórych pomysłów na program edukacyjny z uczestnikami aktualnie odbywających się zajęć w UL-u. Jako, że ważną częścią tworzenia nowego kursu jest jego marketing, musi on zostać rozpoczęty na wczesnym etapie prac.

W listopadzie każdego roku publikowany jest katalog uniwersytetów ludowych, więc każda placówka musi zgłosić informacje o swoich kursach na kilka miesięcy wcześniej. Uniwersytety ludowe i ich kursy są również rozpropagowywane za pośrednictwem krajowej strony internetowej uniwersytetów ludowych, mediów społecznościowych (Instagram, TikTok, YouTube i Facebook), a także innych kanałów, takich jak byli uczestnicy zajęć, rozmawiający o swoim pobycie w UL-u z przyjaciółmi i za pośrednictwem mediów społecznościowych.

Projektując nowe kursy uniwersytety ludowe mają na celu zaspokojenie potrzeb dzisiejszych młodych dorosłych, jednocześnie pozostając wiernymi UL-owskiej misji i wizji. Rozpowszechnianie informacji o nowych kursach może być trudne i nie zawsze wiadomo, dlaczego jeden nowy kurs odnosi sukces, inne zaś nie.

5.6. Podsumowanie

Norweskie uniwersytety ludowe mają długą historię promowania *bil-dung* i *oświecenia publicznego*. Podczas gdy w pionierskich latach uniwer-

syntetów ludowych priorytetem było budowanie narodu i demokratyczne uczestnictwo w życiu społecznym, dziś formacja demokratyczna pozostała nadal niezwykle ważna, ale globalne obywatelstwo i zrównoważony rozwój są obecnie bardziej palącymi kwestiami niż budowanie narodu. Swoboda, jaką mają uniwersytety ludowe w określaniu treści swoich programów nauczania w ramach *bildung* i *oświecenia publicznego*, jest niezbędna i przyczynia się do ciągłej oceny i dyskusji w łonie uniwersytetów ludowych na temat przedmiotów i kursów, które powinny być oferowane w takich placówkach.

W przypadku Norwegii kluczową rolę w prowadzeniu tych dyskusji odgrywają krajowe organizacje uniwersytetów ludowych stanowiąc platformy, na których poszczególne UL-e mogą spotykać się w celu prowadzenia dialogu. Uniwersytety ludowe chcą bowiem nadal angażować się w sprawy społeczne. W związku z tym śledzą one uważnie działania powołanej przez rząd komisji ds. uniwersytetów ludowych mając nadzieję, że raport przyniesie zmiany, które wzmocnią uniwersytety ludowe i pozwolą zachować ich wolność.

Uniwersytety ludowe chcą być „szkołą dla wszystkich młodych dorosłych” i obecnie zajmują się poszukiwaniem sposobu, w jaki sposób mogłyby przyciągnąć bardziej zróżnicowaną grupę odbiorców oferty. By tego dokonać ważny wydaje rozwój dotychczasowych i projektowanie nowych kursów. Najważniejszym etapem stawania się szkołą dla wszystkich jest najprawdopodobniej etap 1 modelu budowania nowych programów omówionego powyżej.

Ważne dla rozwoju uniwersytetów ludowych oraz dla rozpowszechniania społecznej wiedzy na temat roli i wpływu uniwersytetów ludowych na dzisiejszych młodych dorosłych i społeczności lokalne, w które są zaangażowani, powinny stać się również szeroko prowadzone badania naukowe, dotyczące tych placówek.

Bibliografia i netografia

- Folkehøgskolenes Bærekraftvedtak (2019), <https://www.folkehogskole.no/en/schools>
- Folkehøgskole (12-03-2022), <https://www.folkehogskole.no/>
- Folkehøgskoleutvalget, <https://nettsteder.regjeringen.no/folkehogskoleutvalget/>
- Folkehøgskolerådet, <https://www.folkehogskoleradet.no>
- <https://www.folkehogskole.no/blogg/over-500-forslag-til-nye-drommelinjer-pa-folkehogskole>
- LOV-2002-12-06-72, Ustawa o uniwersytetach ludowych <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2002-12-06-72>

Lövgren, J., The Reflective Community. Learning processes in Norwegian folk high schools, MF Norwegian School of Theology. Oslo 2017.

Mandat 2021, Mandat for offentlig utvalg om folkehøgskolene, <https://nettsteder.regjeringen.no/folkehogskoleutvalget/2021/10/08/mandat-for-offentlig-utvalg-om-folkehogskolene/>

NOU 2001:16, Frihet til mangfold – Om folkehøgskolens rammevilkår, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-16/id378021/?ch=2>

Opinion, Badanie UNG2022, <https://opinion.no/ung2022/>

Schedule, About folk high schools with the schools' schedule, <https://www.folkehogskole.no/en/about>

USN, <https://www.usn.no/studier/folkehogskolepedagogikk/>

Wywiad Ø. Krabberøda, z O. Klonteigiem, „Folkehøgskolen” 2011, nr 4, <https://www.frilyntfolkehogskole.no/sites/f/folkehogskolene.net/files/aedd774810ae7c1473c310f489b29c05.pdf>

6. Szwedzkie uniwersytety ludowe

6.1. Misja i wizja współczesnego uniwersytetu ludowego w Szwecji

Szwedzkie uniwersytety ludowe (szw. *folkhögskolor*) mają swoją wieloletnią tradycję w krajach nordyckich, jednakże nie są pierwszymi tego typu powstałymi placówkami w tym rejonie. Idea uniwersytetów ludowych ma swój początek w połowie XIX wieku w Danii, a za założyciela pierwszego uniwersytetu ludowego uznaje się Mikołaja Frederika Severina Grundtviga, duńskiego księdza, historyka, poetę, pisarza, teologa i filozofa.

Pierwszy uniwersytet ludowy w Szwecji został założony w 1868 roku. W całej Szwecji istnieje 155 uniwersytetów ludowych (2022). 113 uniwersytetów ludowych znajduje się pod patronatem różnych ruchów społecznych, organizacji pozarządowych, fundacji oraz stowarzyszeń. 42 uniwersytety ludowe prowadzone są przez władze wojewódzkie, samorządy terytorialne oraz regionalne (Facta 2021, s. 10). Swoje długie, ponad 150-letnie istnienie zawdzięczają przede wszystkim swojej odmiennej pedagogice. Pedagogika szwedzkich uniwersytetów ludowych jest zindywidualizowana, co oznacza, że kursy są kształtowane zgodnie z potrzebami uczestnika.

Do misji szwedzkich uniwersytetów ludowych należy zaliczyć przede wszystkim rozwój osobisty jednostki, ale również światopoglądowy. Misją jest również wzmocnienie jednostki w jej rozwoju społecznym, demokratycznym oraz edukacyjnym. Misja szwedzkich uniwersytetów ludowych to kształtowanie jednostki w dokonywaniu życiowych wyborów, pomagających w dalszym kształceniu oraz przede wszystkim indywidualny sposób patrzenia na jednostkę. Celem pedagogicznym nie jest tylko i wyłącznie zaliczenie danego kursu przez uczestnika, ale przede wszystkim umocnienie jednostki w jej indywidualnym planie na przyszłość. Nauka na uniwersytecie ludowym to świadomy krok w kierunku dalszych studiów, pracy i rozwoju osobistego.

Szwedzkie uniwersytety ludowe określa się jako instytucje niepodlegające centralnej kontroli, czyli Ministerstwa Oświaty i Edukacji. Nie dotyczy ich

również ustawa o systemie oświaty oraz nie są zobowiązane do przestrzegania państwowych programów nauczania. Program nauczania tworzony jest często w wyniku potrzeb danej grupy czy potrzeby powstania kursu, a treści programowe oraz konspekt zajęć tworzy zatrudniona kadra nauczycielska. Uniwersytety ludowe są niezależną formą edukacyjną (Statsbidrag, 2022, s. 9) oraz są ustawowo uznaną formą edukacji przez rząd szwedzki. Misja państwa szwedzkiego wobec edukacji publicznej formułuje się jako „Allas kunskap – allas bildning”, co w wolnym tłumaczeniu oznacza „Wiedza wszystkich – edukacja wszystkich” i w jej zakres wchodzi tzw. *folkbildning* (szerzej o tym w dalszej części rozdziału). Uniwersytety ludowe w Szwecji to odmienna forma edukacji dla dorosłych oraz również alternatywa dla szkół publicznych. Uniwersytety ludowe mają za zadanie stworzyć alternatywę dla istniejącego systemu oświaty, jak również stworzyć każdemu możliwość uzyskania upragnionego wykształcenia. To co wyróżnia uniwersytety ludowe, to forma edukacji skierowana przede wszystkim do dorosłych, którzy ukończyli 18. rok życia, jednakże z różnych powodów: środowiskowych, ekonomicznych czy kulturalnych nie zdobyli wcześniej upragnionego wykształcenia. Dorośli podejmujący naukę na uniwersytetach ludowych pochodzą z różnych środowisk kulturalno-społecznych. Edukacja jest dostępna dla osób z niepełnosprawnością intelektualną czy fizyczną, bez względu na płeć, kraj pochodzenia czy status społeczny.

Szwedzkie uniwersytety ludowe to miejsce nauki, w którym uczestnicy mają różne doświadczenia, poglądy i idee. Szwedzkie uniwersytety ludowe są wolne od poglądów politycznych jak również religijnych. Uniwersytety ludowe oferują również kursy wakacyjne, weekendowe oraz kilkutygodniowe, na które uczęszczać można już od 13. roku życia (Statsbidrag, 2022, s. 12). Uniwersytety ludowe w Szwecji są skierowane przede wszystkim do dorosłych, a uczestnicy mogą wpływać na swój rozwój osobisty w zakresie edukacji, otrzymać potrzebne wykształcenie otwierające drogę do dalszych studiów, a także, nie mniej ważne, znaleźć odpowiedzi i zrozumienie otaczającej ich rzeczywistości.

Rozmowy i praca w grupach to integralna część nauki, dająca możliwość wzajemnego uczenia się. Przekaz wiedzy odbywa się często poza placówką, poprzez organizowane wycieczki do muzeów, bibliotek czy po prostu poprzez odwiedzanie różnych miejsc w bliskiej okolicy lub w innych miejscach Szwecji oraz poza jej terenem. Ważnym elementem edukacji jest organizowanie życia kulturalnego dla uczestników zarówno na terenie placówki, jak i poza nią, m.in. poprzez odwiedzanie wystaw, branie udziału w koncertach czy przedstawieniach teatralnych. Uniwersytety organizują wykłady o roz-

maitej tematyce i z udziałem osób z różnych środowisk edukacyjnych czy kulturalnych. Wszystko to rozwija wachlarz nowych możliwości i ma za zadanie zdobycie wiedzy i pogłębienie tej, którą uczestnicy już posiadają.

Ważna jest również semantyka dotycząca nazywania osób podejmujących naukę na uniwersytetach ludowych. Osoba ucząca się nazywana jest uczestnikiem (szw. *deltagare*), jest więc kimś, kto w sposób czynny i świadomy uczestniczy we własnej edukacji i rozwoju społecznym. Nie jest to zatem tylko osoba, która się uczy lecz ta, która dzięki swojej wiedzy i doświadczeniu może przyczynić się do rozwoju innego uczestnika czy nawet wpływać na rozwój całej grupy. *Folkbildningsrådet*⁵ określa uniwersytety ludowe jako instytucje opierające się na wiedzy, doświadczeniach, potrzebach i marzeniach uczestników (Sveriges folkhögskolor).

Misja szwedzkich uniwersytetów ludowych to przede wszystkim możliwość kształcenia dla wszystkich, zdobywanie wiedzy z różnych dziedzin, wspieranie i wzmacnianie świadomości demokratycznej i społecznej. Uniwersytet ludowy w Szwecji to forma edukacji, dzięki której wszyscy mogą zdobywać wiedzę, rozwijać się, spotykać z innymi studiumjącymi, wymieniać poglądy i doświadczenia, jak również aktywnie działać społecznie. Pedagogika uniwersytetów ludowych opiera się na wzajemnym uczeniu, wszyscy są zatem uczestnikami w procesie edukacyjnym. Zarówno osoby uczące się, jak również wykładowcy są integralną częścią tego procesu i uczą się od siebie. Głównym elementem edukacji jest praca w grupach, często uczestnicy realizują wspólne interdyscyplinarne projekty z elementami praktycznymi i teoretycznymi. Ważnym elementem nauki na uniwersytetach ludowych jest pedagogiczne środowisko sprzyjające wzrostowi wiary we własne możliwości, odwaga w podejmowaniu kroków sprzyjających rozwojowi osobistemu oraz zaangażowaniu społecznemu (*Folkbildningens betydelse*, 2020, s. 69).

Podsumowując, misja i wizja uniwersytetów ludowych to podwyższenie poziomu wykształcenia społecznego opierające się na demokratycznych podstawach. Misją uniwersytetów ludowych jest również wspieranie jednostki w jej indywidualnym rozwoju osobistym, jak również społecznym. Wspomniana wcześniej misja szwedzkich uniwersytetów ludowych jest kontynuacją misji wskazanej przez Grundtviga, a jej kluczowymi pojęciami są: wolność, indywidualne doświadczenie, wzmacnianie poczucia przynależności społecznej oraz dialog z drugim człowiekiem.

⁵ *Folkbildningsrådet* to zbiorcze określenie stowarzyszeń naukowych i uniwersytetów ludowych mające na celu udostępnienie wiedzy i edukacji dla wszystkich. Głównym zadaniem *Folkbildningsrådet* jest dystrybucja pieniędzy, które państwo przekazuje na *folkbildning* oraz ocena, czy pieniądze są wykorzystywane zgodnie z przeznaczeniem.

6.2. Cele działalności szwedzkich uniwersytetów ludowych

Jednym z najważniejszych celów działalności uniwersytetów ludowych w Szwecji jest wyrównanie luki edukacyjnej oraz zwiększenie poziomu edukacji w społeczeństwie szwedzkim. Jest to przede wszystkim udostępnienie nauki dla wszystkich, niezależnie od pochodzenia uczestników kursów. Niewątpliwie głównym zadaniem działalności szwedzkich uniwersytetów ludowych jest poszerzanie wiedzy oraz przygotowanie kolejnych pokoleń do życia społecznego. Szwedzkie uniwersytety ludowe są odpowiedzią na zmiany zachodzące w społeczeństwie szwedzkim. Coraz więcej młodych ludzi decyduje się na studiowanie na uniwersytecie ludowym, aby po jej ukończeniu otrzymać świadectwo ukończenia szkoły średniej i dostać się na wymarzone studia. Młodzi ludzie decydują się na studiowanie na uniwersytetach ludowych również z braku pracy. Celem działalności uniwersytetów ludowych jest więc rozwiązywanie problemów bezrobocia w kraju. Zmiany społeczne zachodzące w Szwecji oraz pojawienie się dużej grupy imigrantów z różnych krajów stawiają uniwersytetom ludowym kolejne wyzwanie. Ich zadaniem jest ponadto stworzenie miejsc do nauki języka, zdobywania wiedzy o funkcjonowaniu szwedzkiego społeczeństwa dla wszystkich tych, którzy właśnie przybyli do Szwecji.

Uniwersytety ludowe w Szwecji stwarzają szansę każdemu do rozwoju społecznego i są formą edukacji dostępną dla wszystkich. Jest to świadome działanie, wspierane przez rząd szwedzki, mające na celu udostępnienie wiedzy dla wszystkich, czyli wyżej wspomniany „*Allas kunskap – allas bildning*” (pol.: „Wiedza wszystkich – edukacja wszystkich”).

Folkbildning to zbiorcze określenie stowarzyszeń oświatowych i uniwersytetów ludowych. *Folkbildning* ma na celu udostępnienie wiedzy i edukacji dla wszystkich. Dlatego do głównych celów współczesnego uniwersytetu ludowego zalicza się edukację i rozwój ludzi. Według ustawy 2013/14:172 *folkbildning* powinien dać okazję do wspólnego rozwoju na płaszczyźnie zarówno indywidualnej, jak i wspólnej, mającego zwiększyć wiedzę i edukację osobistą oraz rozwój i uczestnictwo w społeczeństwie (Facta 2021, s. 4). Ta sama ustawa określa *folkbildning* jako formę edukacji ludzi i pedagogikę polegającą na przyswajaniu wiedzy przez całe życie, dającą kursantowi możliwość, wraz z innymi uczestnikami kursu, poszerzania swojej wiedzy i edukacji dla rozwoju osobistego i uczestnictwa w społeczeństwie.

W języku potocznym w Szwecji pojęcie *folkbildning*, czyli edukacja ludzi, ma dwa dominujące znaczenia. Pierwsze to przekaz wiedzy popularnonaukowej przez osoby posiadające zdolność przekazywania wiedzy. Drugie zna-

czenie jest rozumiane jako projekt zbiorowy, w którym to przekaz wiedzy nie polega tylko na przekazywaniu jej przez osoby mające zdolność do jej przekazania, ale jest bardziej formą przyswajania wiedzy przez samego uczestnika. To obraz prezentowany przez organizacje, które otrzymują dotacje rządowe, a są to właśnie uniwersytety ludowe, które organizują koła naukowe jak również wykłady na terenie swojej placówki (Rydbeck, Nordvall, 2015, s. 17).

Celem działalności uniwersytetów ludowych jest niewątpliwie stworzenie warunków do rozwoju jednostki, udostępnienie odpowiednich narzędzi do przejmowania władzy nad własnym życiem oraz wpływanie, wraz z innymi, na zmiany w społeczeństwie. Niepodważalnym faktem jest to, że uniwersytety ludowe stają się ważnym elementem w niwelowaniu różnic klasowych, stwarzają równe szanse dla każdego, wspierają demokrację oraz zapobiegają i walczą z wykluczeniem społecznym na poziomie indywidualnym, jak również zbiorowym. Szwedzkim uniwersytetom ludowym państwo wyznacza następujące cztery główne cele:

- wspieranie działań, które przyczyniają się do wzmocnienia i rozwoju demokracji;
- umożliwienie większej liczbie osób wpływania na swoją sytuację życiową oraz tworzenie zaangażowania w uczestnictwo w życiu społecznym;
- przyczynianie się do wyrównania luk edukacyjnych, podwyższenia ogólnego poziomu edukacji oraz zmniejszanie różnic edukacyjnych w społeczeństwie;
- przyczynianie się do zwiększenia zainteresowania i uczestnictwa w życiu kulturalnym (Facta, 2021, s. 25).

Wymienione wyżej cele są celami określonymi przez *Folkbildningsrådet* i są wspierane przez rząd szwedzki. Według przywoływanej już ustawy 2013/14:172 *folkbildning* to właśnie edukacja ludzi w szerokim tego słowa znaczeniu, która jest głównym celem szwedzkich uniwersytetów ludowych. Dzięki jasno wyznaczonym celom oraz popartej przez rząd szwedzki edukacji ludzi w ramach *folkbildning* jest to edukacja o znaczeniu szerszym. Poza tym grupa docelowa jest szersza niż grupa docelowa w tzw. gminnej (komunalnej) edukacji dorosłych (szw. *vuxenutbildning, komvux*). Podstawowym powodem poparcia społeczeństwa dla edukacji publicznej jest to, że przyczynia się ona do rozwoju demokratycznego społeczeństwa.

Szwedzkie uniwersytety ludowe spełniają różne cele dla różnych ludzi. Nauka w uniwersytetach ludowych przeznaczona jest dla tych, którzy nie odnaleźli się w zwykłej szkole, w państwowym systemie edukacyjnym. Jest

możliwością i sposobem uzyskania wykształcenia pozwalającego na dalsze studia. Szwedzkie uniwersytety ludowe spełniają także ważną rolę w edukacji osób, które dopiero przyjechały do Szwecji. Te one umożliwiają często pierwszy kontakt z nowym społeczeństwem.

Nauka w uniwersytecie ludowym jest pierwszym krokiem w spełnianiu swoich marzeń. Na przykład dla osoby pragnącej zostać artystą uczestniczenie w kursach artystycznych może być otwarciem artystycznej drogi. Do celów istotnie ważnych należy zaliczyć zachowanie programowej autonomii oraz neutralności politycznej i religijnej. Innym celem jest wzmocnienie i wzbogacenie systemu oświaty. Istotne jest uwzględnianie współczesnych potrzeb cywilizacyjnych w ramach edukacji opartej na wolności demokratycznej, rozwoju i wzmocnieniu kompetencji na poziomie indywidualnym oraz społecznym. Celem uniwersytetów ludowych w Szwecji jest rozwój edukacji dorosłych, odmienny od standardowego, oraz poszerzenie sposobów przyswajania wiedzy poza ramami edukacji formalnej.

Jak wspomniałam wcześniej, do celów uniwersytetów ludowych zalicza się poszerzanie wiedzy demokratycznej. Edukacja ludzi ma przyczyniać się do demokratycznego społeczeństwa, wzmacniać i rozwijać demokrację poprzez umożliwienie coraz większej liczbie osób zaangażowania społecznego oraz dać możliwość wywierania wpływu społecznego. Celem edukacji ludzi jest poszerzanie zainteresowań, zwiększenie uczestnictwa w życiu kulturalnym oraz rozwijanie kultury jako zasób demokracji oraz zaangażowania społecznego (Folkbildningens betydelse, 2022, s. 10). Edukacja ludzi przyczynia się do pogłębienia wartości demokratycznych, rozwoju postaw i wzorców jednostki. Można zatem powiedzieć, że *folkbildning*, czyli edukacja ludzi, jest celem uniwersytetów ludowych.

6.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych

Oferta edukacyjna uniwersytetów ludowych w dwudziestym wieku w Szwecji jest bardzo bogata i ciągle się rozwija. Każdy uniwersytet ludowy posiada w swojej ofercie tzw. długie kursy (szw. *långa kurser*), które trwają od jednego semestru do kilku lat, oraz krótkie kursy (szw. *korta kurser*), które odbywają się zazwyczaj latem (ale nie tylko w tym okresie). Oferowanie przez szwedzkie uniwersytety ludowe rozmaitych kursów ma różne przyczyny, do których można zaliczyć:

- potrzeby społeczne,

- potrzeby lokalne,
- potrzeby wynikające z profilu uniwersytetu ludowego,
- potrzeby wynikające z rynku pracy.

Poziom bezrobocia w Szwecji (2021) według urzędu statystycznego (szw. SCB *Statistikmyndigheten*) wynosił 8,8% (w tym 9,1% kobiet i 8,5% mężczyzn) z czego odsetek bezrobotnych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji wzrósł w 2016 roku do 72% całkowitego bezrobocia (Lindell, Righard & Lejhall, 2017, s. 19). Poziom bezrobocia w Szwecji wśród osób młodych jest tematem wielu debat rządu szwedzkiego w ostatnim dziesięcioleciu. Na zmniejszenie poziomu bezrobocia rząd szwedzki wprowadził środki zapobiegające w postaci różnych programów skierowanych do osób bezrobotnych. Urząd pracy odpowiada za realizację krajowej polityki rynku pracy i do grupy objętych wysokim bezrobociem zalicza osoby urodzone poza Europą, nieposiadające pełnego wykształcenia, z niepełnosprawnością oraz te powyżej 55. roku życia. Wymienione grupy charakteryzują się niskim wykształceniem. W wyniku tego rozpoczęła się współpraca między urzędem pracy i uniwersytetami ludowym w Szwecji. Wyżej wspomniana współpraca polega na tworzeniu przez urząd pracy różnych projektów, które przyczyniają się do zmniejszenia bezrobocia wśród osób młodych, a także nowo przybyłych imigrantów (Lindell, Righard & Lejhall, 2017, s. 20).

Na potrzeby społeczne oraz tym samym na te, wynikające z rynku pracy oraz funkcjonujące w ofercie edukacyjnej uniwersytetów ludowych w Szwecji odpowiadają następujące kursy:

- *Studiemotiverande folkhögskolekurs*, w skrócie SMF (pol.: Kurs uniwersytetu ludowego motywujący do nauki) (2010), który jest skierowany do osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędzie pracy, nieposiadających wykształcenia średniego ani egzaminu maturalnego. Kurs jest przeznaczony dla osób, od 16. do 24. roku życia. Kurs ma swój początek w 2020 roku i działa dzięki urzędowi pracy na zlecenie rządu szwedzkiego (Lindell, Righard & Lejhall, 2017, s. 20).
- *Etableringskurs på folkhögskola* (2014), który ma za zadanie pomóc imigrantom z niskim wykształceniem lub nieposiadającym żadnego wykształcenia w nauce języka szwedzkiego oraz norm społecznych funkcjonowania w Szwecji. Kurs ten ma również za zadanie umożliwienie wejścia na rynek pracy przy jednoczesnym wsparciu finansowym tzw. *etableringsersättning*. Urząd pracy ma za zadanie przeznaczyć środki finansowe *Folkbildningsrådet*, który dalej przeznacza i rozdziela środki finansowe na kursy odbywające się na uniwersy-

tetach ludowych skierowane do nowo przybywających do Szwecji osób. Kurs ma odbywać się w okresie 6 miesięcy, być zaadresowany do imigrantów chcących uczyć się języka szwedzkiego i zorientowany na przygotowanie do podjęcia pracy. Innymi słowy jest to szkolenie zlecone przez urząd pracy uniwersytetom ludowym, w którym to lokalny urząd pracy odpowiada za wysyłanie (za zgodą tej osoby) na taki kurs. Jest to zatem stała współpraca między tymi dwiema instytucjami, a głównym celem, korzystnym dla obu stron, jest zmniejszenie okresu, w którym imigrant korzysta z przysługującego mu zasiłku i może szybciej wejść na rynek pracy oraz po prostu zarabiać na swoje utrzymanie. Kurs jest zatem dobrą alternatywą dla gminnej szkoły dla dorosłych (szw. *Vuxenutbildning SFI – svenska för invandrare*, pl. szwedzki dla imigrantów). Ogromny nacisk kładzie się również na kształcenie kobiet, które to częściej posiadają niższe wykształcenie od mężczyzn i w związku z tym ich droga do podjęcia pracy jest zazwyczaj dłuższa. To właśnie uniwersytety ludowe, według urzędu pracy, są odpowiednim miejscem do nauki języka szwedzkiego. Wynika to z odmiennej, wspomnianej wyżej pedagogiki i metodyki tych uniwersytetów (Lindell, Righard & Lejhall, 2017, s. 20-21).

- *Svenska från dag ett* (pol.: Szwedzki od pierwszego dnia) (2016), który jest skierowany do osób ubiegających się o azyl w Szwecji; kładzie nacisk na naukę języka szwedzkiego oraz wiedzy o społeczeństwie szwedzkim. *Svenska från dag ett* jest kursem umożliwiającym naukę od pierwszego dnia w Szwecji. Jest skierowany dla nowo przybyłych do Szwecji osób, nieposiadających szwedzkiego odpowiednika numeru PESEL. W obecnym czasie kurs ten stwarza możliwość nauki dla osób przybyłych m.in. z Ukrainy, ze względu na trwającą w tym kraju wojnę.

Trzy wymienione wyżej kursy są efektem zadań stawianych urzędowi pracy przez rząd. Zgodnie z raportem *Investing in Youth* opublikowanym w 2016 roku przez Organizację Współpracy i Rozwoju Ekonomicznego (w skrócie OECD) wykształcenie średnie jest znacznie ważniejsze w Szwecji niż w pozostałych państwach będącymi członkami tej organizacji. Raport wskazuje, że osoby ze średnim wykształceniem znacznie zmniejszają swoją szansę na wykluczenie społeczne, a także – że młodzi imigranci oraz osoby, których rodzice nie mają wysokiego wykształcenia ani wysokich dochodów, mają mniejsze szanse na życie w ubóstwie (OECD 2016). Z raportu wynika oczywista potrzeba stworzenia kursów oferujących np. naukę języka, która to ma za zadanie zmniejszenie bezrobocia wśród wyżej wymienionej grupy.

Oprócz kursów ogólnokształcących (szw. *allmänna kurser*) szwedzkie uniwersytety ludowe oferują również urozmaicone kursy specjalne, wiele z nich jest skierowanych do określonych grup docelowych, a inne wynikają z potrzeb i zainteresowań lokalnej społeczności. Kursy wynikające z potrzeb lokalnych są związane często z profilem danej placówki. Wynika to przeważnie z obserwacji regionu, w którym dany uniwersytet ludowy się znajduje, jak również z historii tej części Szwecji. Na tzw. kursie profilowym, zwanym również kursem specjalnym, uczestnicy uczą się tego, co ich głównie interesuje i tego, co ich zainteresowało przy wyborze studiowania na konkretnym uniwersytecie ludowym. I tak na przykład powstają kursy takie jak: językowe (np. nauki j. fińskiego, polskiego czy rosyjskiego), wiedzy o regionie bałtyckim. Kurs profilowy może koncentrować się na przykład na: muzyce, mediach, teatrze czy zdrowym trybie życia. Cel państwa dotyczący wsparcia edukacji publicznej w poszerzeniu i zwiększeniu udziału w życiu kulturalnym jest zatem spełniony poprzez ofertę kursów, efekty wśród uczestników na uniwersytecie ludowym oraz, co nie mniej ważne, skutki dla otaczającej społeczności lokalnej (Statsbidrag, 2022, s. 14).

6.4. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych

W konstruowaniu oferty programowej szwedzkich uniwersytetów ludowych kluczowym jest przedstawianie jej jako wyjątkowej formy edukacji, skierowanej do bardzo szerokiej grupy docelowej, oferty edukacyjnej wychodzącej poza ramy edukacji formalnej. Szwedzkie uniwersytety ludowe kierują swoją ofertę programową zarówno do dorosłej młodzieży, jak i do osób starszych szukających na przykład możliwości nauki nowych interesujących rzeczy lub zgłaszających się z pobudek socjalnych. Często osoby starsze po przejściu na emeryturę mają ogromną potrzebę bycia aktywnym społecznie, potrzebę samokształcenia, jak również pragną mieć możliwość spotykania się z innymi osobami, rozmawiania na różne tematy, uczenia się nowych rzeczy, pogłębiania wiedzy już zdobytej lub rozpoczęcia czegoś, na co wcześniej nie mieli po prostu czasu. Uczestniczenie w różnych kursach wynika również z ogromnej potrzeby socjalnej, a uniwersytety ludowe zaspokajają takie potrzeby i wiele innych. Szwedzkie uniwersytety ludowe kierują swoją ofertę edukacyjną do osób, które mają ukończone 18 lat, a górna granica wieku nie jest określona.

Oferta skonstruowana jest na podstawie potrzeb rynku, a możliwości rozwoju indywidualnego, jakie uniwersytety ludowe stwarzają, są napraw-

dę ogromne. Uniwersytety ludowe to również przede wszystkim droga do uzyskania potrzebnych kwalifikacji do dalszego studiowania na studiach wyższych. Oferta programowa jest bardzo szeroka, a dzięki temu, że szwedzkie uniwersytety ludowe są odrębną formą edukacyjną, jest duża wolność w kreowaniu oferty programowej. Oferta kierowana do dorosłych imigrantów politycznych czy ekonomicznych ma za zadanie przygotowanie do życia w nowym środowisku społecznym, jak również poznanie zasad funkcjonowania w społeczeństwie. Jest to droga do nauki nowego języka oraz zdobycia wiedzy o szwedzkim społeczeństwie. Oferta programowa skierowana do imigrantów ma za zadanie poznanie podstaw funkcjonowania w środowisku szwedzkim, kultury kraju oraz historii. Jest również drogą do dalszej nauki, co nie mniej ważne, zweryfikowania doświadczeń życiowych, wejścia na rynek pracy, przygotowania zawodowego. Uniwersytety ludowe to idealne miejsce dla nowo przybyłych do Szwecji osób chcących nauczyć się języka szwedzkiego oraz pragnących wejść na szwedzki rynek pracy.

Uniwersytety ludowe w Szwecji są formą edukacji, która wzmacnia demokrację oraz przyczynia się do zwiększonego zaangażowania obywatelskiego w kraju. Państwo szwedzkie wspiera uniwersytety ludowe w jej pracy w zakresie szerzenia i wzmacniania demokracji i co roku przeznaczają na edukację ludzi (szw. *folkbildning*) ponad 4 miliardy koron szwedzkich (Statsbidrag, 2022, s. 20). Wsparcie finansowe, (szw. *statsbidrag*, pol. dotacja państwowa) dla wzmocnienia edukacji publicznej pochodzi od państwa, od gmin i rad powiatów. Dystrybucją środków zajmuje się szwedzkie stowarzyszenie *non profit* (szw. *Folkbildningsrådet*), które monitoruje i ocenia działalność uniwersytetów ludowych. *Folkbildningsrådet* składa się z trzech organizacji członkowskich: *Studieförbunden i samverkan*, szwedzkich gmin i regionów (szw. *Sveriges kommuner och regioner*, w skrócie SKR) oraz Organizacja ds. Interesów Ruchu Uniwersytetów Ludowych (*Rörelse-folkhögskolornas intresseorganisation*, w skrócie RIO) (Statsbidrag, 2022, s. 23). Wsparcie finansowe jest takie samo dla wszystkich uniwersytetów ludowych i obejmuje m.in. koszty administracyjne. Największą część dotacji państwowej stanowi jednak dotacja dla danej placówki, która uzależniona jest od zakresu działalności danego uniwersytetu ludowego. Jest to obliczane w formie tzw. tygodni uczestnika. Jeden uczestnik studiujący w pełnym wymiarze godzin przez pięć dni odpowiada jednemu tygodniowi uczestnika. Ile pieniędzy otrzyma dany uniwersytet, zależy więc od liczby uczestników (Statsbidrag, 2022, s. 26).

Szeroka oferta programowa szwedzkich uniwersytetów ludowych oraz jej realizacja, poszerzanie i wzbogacanie oferty edukacyjnej nie byłaby możliwa bez wyżej wspomnianego wsparcia finansowego. *Folkbildningsrådet*, który zajmuje się dystrybucją dotacji państwowych, rozdziela te środki finansowe na

określonych warunkach. Każdy uniwersytet ludowy musi posiadać co najmniej 15 procent kursów ogólnokształcących tzw. *allmänna kurser / behörighetsgivande kurs*, w teorii oznacza to 15 procent zgłoszonych tygodni uczestnika (szw. *deltagarveckor*) (Statsbidrag, 2022, s. 21). Kursy ogólnokształcące to kursy na poziomie szkoły podstawowej (szw. *grundskola*) oraz na poziomie szkoły średniej (szw. *gymnasium*). Osoba studiująca na kursie ogólnym nie dostaje ocen, ale otrzymuje uprawnienia do dalszych studiów. Kursy ogólnokształcące są alternatywą dla szwedzkich gimnazjów oraz komunalnych szkół dla dorosłych (szw. *komvux*), jak również drogą do studiów wyższych. Tworzenie programu edukacyjnego na kursach ogólnych jest uzależnione od przedmiotów, które nauczane są w szwedzkich gimnazjach. Kursy te obejmują takie przedmioty, jak: język szwedzki, język angielski, matematyka i nauka o społeczeństwie oraz są kursami obowiązkowymi. Uniwersytety ludowe same tworzą program edukacyjny, natomiast musi on odpowiadać programowi nauczalnemu w publicznych gimnazjach. Oznacza to jednak szeroko pojętą wolność w zakresie pedagogicznym oraz wolność w zakresie treści zajęć (Allmän kurs, s. 3).

Szwedzkie uniwersytety ludowe oferują specjalne kursy skoncentrowane na różnych obszarach zainteresowań, ale także takie skierowane do konkretnej grupy docelowej. Do oferty programowej zaliczają się również kursy zawodowe, zarówno na poziomie szkoły średniej, jak i na poziomie policealnym. Ponadto każdy szwedzki uniwersytet ludowy oferuje kursy bazujące na profilu danej placówki (Statsbidrag, 2022, s. 14). Profil uniwersytetu jest bardzo ważny i niezbędny, aby dany uniwersytet ludowy mógł zaistnieć i funkcjonować. Oferta uniwersytetów ludowych w Szwecji, bazująca często na profilu placówki, jest związana z określonym obszarem tematycznym. Są to m.in.: muzyka, rzemiosło, teatr, media czy turystyka.

Podsumowując, oferta programowa uniwersytetów ludowych jest bardzo bogata, a jej konstruowanie opiera się na wolności, jednakże często wynika z potrzeb społecznych oraz warunków przyznania środków finansowych przez *Folkbildningsrådet* lub rząd szwedzki. Nie zmienia to jednak faktu, że jest dostosowana do dużej liczby osób pragnących, zgodnie z ideą Grundtviga, uczyć się przez całe życie.

Bibliografia i netografia

Allmän kurs på folkhögskola – en väg till högre studier, folkhögskola.nu
Fakta om folkbildning 2021, Folkbildningsrådet, Stockholm 2021, <http://www.folkbildningsradet.se>

Folkbildningens betydelse för samhället 2020 – Folkbildnings samlade bedömning. Folkbildningsrådet, Stockholm 2020, <http://www.folkbildningsradet.se>

Lindell Eric, Righard Erica, Lejhall Jens, Etableringskurs på folkhögskola. Perspektiv på folkbildning som arbetsmarknadsåtgärd, Billes, Stockholm 2017 (s. 21-22).

Lindell Eric, Righard Erica, Lejhall Jens, Studiemotiverande folkhögskolekurs. Perspektiv på folkbildning som arbetsmarknadsåtgärd, Billes, Stockholm 2017 (s. 19-20).

OECD, Investing in Youth: Sweden, Investing in Youth, OECD Publishing, Paris 2016, <https://doi.org/10.1787/9789264267701-en>.

Om folkhögskolan, <http://www.folkbildningsradet.se>

Rydbeck Kerstin, Nordvall Henrik, Perspektiv för folkbildning. Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete, Mimer Nationellt program för folkbildningsforskning, Linköping 2015.

Statistikmyndigheter, Arbetslöshet i Sverige, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/samhallets-ekonomi/arbetsloshet-i-sverige>

Statsbidrag till folkhögskolor 2022. Villkor och fördelning, <http://www.folkbildningsradet.se>

Sveriges folkhögskolor. Rörelse och regionägda folkhögskolor i samverkan, <https://www.sverigesfolkhogskolor.se/rio>

Tengborg Eric, Swensson Sven, Svensk folkhögskola 100 år D. 1, Folkhögskolans uppkomst. Folkhögskolan och myndigheterna, Liber, Stockholm 1968.

Ur regeringens proposition 2013/14:172 Allas kunskap – allas bildning

7. Polskie uniwersytety ludowe

7.1. Misja i wizja współczesnego uniwersytetu ludowego

(Angelika Felska, Mariusz Mówka)

„Społeczeństwo obywatelskie jest wspólną przestrzenią, która służy praktykowaniu cnót obywatelskich” (Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Dz. U. 2017 poz. 1909)

„Metoda edukacji i programy realizowane przez uniwersytety ludowe znakomicie odpowiadają na potrzeby współczesności i warte są odrodzenia.” (Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020-2030. Załącznik do uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r., Warszawa czerwiec 2020, s. 6)

Uniwersytety ludowe w Polsce z entuzjazmem powitały inicjatywę i włączyły się w działania służące wypracowaniu programu krajowego, wspierające działalność i rozwój UL. Efektem tych działań był przyjęcie w dniu 18 czerwca 2020 r. przez Radę Ministrów Programu Wsparcia Rozwoju Uniwersytetów Ludowych 2020-2030. Realizację tego programu powierzono Narodowemu Instytutowi Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego jako agencji wykonawczej, zarządzającej programami wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (Ustawa z dnia 15 września 2017 r.).

Do 2022 r., wsparciem zostało objętych 11 działających uniwersytetów ludowych, 22 nowopowstałe placówki oraz 19 organizacji pozarządowych realizujących działania dla wsparcia rozwoju edukacji obywatelskiej i zachowania dziedzictwa w środowiskach lokalnych (patrz tabela poniżej).

Biorąc pod uwagę dwuletnie doświadczenia w realizacji programu WRUL nie można jeszcze o nim mówić, jak o fundamencie trwałego, prawnofinansowego systemu wsparcia działania i rozwoju uniwersytetów ludowych. Miejsce PWRUL znajduje się obok takich programów jak Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich i innych, finansowanych

ze środków państwowego funduszu celowego „Fundusz Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego” tworzonego z 4% odpisu z dopłat do gier objętych monopolem państwa. Należy założyć, że jedną z przyczyn takiego stanu jest brak regulacji w polskim systemie prawnym, które wprost dotyczą funkcjonowania i finansowania uniwersytetów ludowych (Program..., s. 12). Wydaje się, że istnieje ryzyko, iż przyjęty w Polsce model wsparcia społeczeństwa obywatelskiego oraz mechanizm jego finansowania, mogą okazać się niewystarczające w miarę rozwoju istniejących programów NIW-CRSO i tworzenia nowych.

Liczba placówek i organizacji, które zostały zakwalifikowane do finansowania w ramach I i II edycji PWRUL

Edycje konkursów	2020	2021
Priorytety PWRUL	Liczba placówek/ organizacji	Liczba placówek/ organizacji
Priorytet 1	11	Konkurs planowany w 2022 r.
Priorytet 2	14	8
Priorytet 3	2	Konkurs planowany w 2022 r.
Priorytet 4	11	8

Źródło: Listy rankingowe na stronie <https://niw.gov.pl/nasze-programy/universytety-ludowe> (dostęp: 2022-09-18)

Porównując przyjęte w Polsce rozwiązania do sytuacji uniwersytetów ludowych w innych krajach, jesteśmy ciągle na początku drogi, u której końca powinno być zapewnienia trwałej systemowej i strukturalnej obecności uniwersytetów ludowych w polityce edukacyjnej państwa.

W dłuższej perspektywie należałoby zrobić co możliwe, żeby uniwersytety ludowe stały się jednym z instrumentów realizacji dedykowanego wyłącznie temu obszarowi dokumentu „strategii/programowi rozwojowemu” wchodzącemu w skład kluczowych i finansowanych bezpośrednio z budżetu państwa strategii rozwoju państwa⁶.

Przyszłość UL w świetle Rządowego Programu Wsparcia Rozwoju Uniwersytetów Ludowych 2020-2030

⁶ Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów..., s. 19. Programy finansowane z FWRSO nie są „programami rozwoju” państwa realizującymi strategię rozwoju państwa. Wydaje się ponadto, że przyjęty u nas model wsparcia społeczeństwa obywatelskiego oraz mechanizm jego finansowania, mogą okazać się niewystarczające w miarę rozwoju istniejących programów NIW-CRSO i tworzenia nowych.

Zaletą Programu jest pozostawienie uniwersytetom ludowym decyzji o wyborze obszarów i kierunków działania. Program w obecnej formie realizuje horyzontalne i uniwersalne wartości, pozostawiając każdemu z uniwersytetów wolność programową i dobór środków w poszukiwaniu odpowiedzi na potrzeby słuchaczy (w tym znaczeniu, zachowując wszystkie proporcje, jesteśmy dzisiaj blisko modelu duńskiego – przyp. M.M., A.F.).

Z punktu widzenia przyszłości, problem stanowi zaproponowana w Programie logika mechanizmu wsparcia finansowego. Prowadzi ona do efektu „kuli śnieżnej”. W ramach jednej alokacji finansowej wspierane są zarówno programy rozwoju tzw. „działających uniwersytetów”, jak i tworzenie nowych uniwersytetów, a także sieci i lokalne inicjatywy. W kolejnych edycjach konkursów PWRUL, o środki na „funkcjonowanie i działalność” uniwersytetów ubiegać się będzie coraz większa liczba organizacji. Bez zwiększenia puli środków finansowych Programu wysokość przyznawanych grantów będzie znacząco maleć, a nadzieje na funkcjonowanie uniwersytetów ludowych w niekonkurencyjnym środowisku, jakie towarzyszyły powstawaniu Programu, pozostaną w sferze marzeń.

Misja i wizja uniwersytetów ludowych

„Nazwa «uniwersytet ludowy» stała się u nas w ostatnich latach bardzo popularna, upowszechniła się zbyt jako tytuł różnego rodzaju i wartości kursów. Widać, [że] dzieje się to z jednej strony pod wpływem wieści o znaczeniu uniwersytetów grundtwigowskich w Danii, a nawet już i w Polsce, a z drugiej strony działa [to jako] pociągający tytuł, tak jak różne «akademie», uroczystości i «konferencje». (...) Pono już ich setki nas próbowało żywota jako ludowe, wiejskie, niedzielne, wieczorne, zimowe, rolnicze, radiowe itp., ale nie różnią się one niczym prawie, prócz nazwy, od tradycyjnych kursów popularyzacyjnych, które uczą, dają wiadomości ogólne, zawodowe, instruktorskie czy «przodownicze». Sama nazwa nie może działać czarodziejsko, a wprowadza tylko szkodliwe zamieszanie. Uniwersytet wiejski – jeśli nie jest grundtwigowskim – to nie jest uniwersytetem wiejskim” (Solarz 1937, s. 9-10).

Na wstępie należy nadmienić, że w Polsce nie funkcjonuje jeden spójny model funkcjonowania uniwersytetu ludowego. A co za tym idzie, trudno jest dookreślić jedną misję i wizję tych placówek w Polsce. Próbę zdefiniowania ww. kwestii utrudnia także duży rozwój i szybkie tempo (w okresie ostatnich dwóch lat) powstawania nowych placówek, które nie zawsze na początku swojej działalności rozumieją i znają założenia uniwersytetów ludowych. Nie można zapominać, że UL w Polsce mają już stuletnią tradycję i na przestrzeni tak dużego odcinka czasowego ich misja i wizja ulegała zmianom i kilkukrotnym redefinicjom. Obecnie należy stwierdzić, że zarówno misja, jak i wizja współcześnie funkcjonującego uniwersytetu ludowego jest procesie ponownego przedefiniowania. Dokonuje się tego w organizacji, jaka została powołana w 2018 roku przez środowisko ówczes-

śnie działających uniwersytetów ludowych tj. Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych. Organizacja ta zrzesza UL z całej Polski i poprzez liczne działania (m.in. wydawanie publikacji, organizację konferencji, spotkań, seminariów etc.) buduje nową jakość (a co za tym idzie wizję i misję) współczesnych *szkół dla życia*.

Istotny jest także fakt, że misję i wizję rozwoju każdego z uniwersytetów ludowych w Polsce determinuje indywidualna i autorska interpretacja (bądź re-interpretacja) przekazywanych z pokolenia na pokolenie wartości i wzorów zachowań istotnych dla samorozwoju jednostki i jakości funkcjonowania lokalnych wspólnot. Jak wskazuje Krzysztof Pierścieniak, „lokalizacja uniwersytetu ludowego, rozumiana jako terytorialne umiejscowienie struktury społecznej sprawia, że kategoria *miejsca* jako pojęcia antropologicznego staje się jednym z elementów opisu tożsamości placówki” (Pierścieniak, 2016, s. 74). Być może A.D. 2022 gwałtowne procesy towarzyszące zmianom cywilizacyjnym oznaczają, że tym co wspólne dla misji uniwersytetów ludowych jest uznanie wartości „wielokulturowości”, jako najlepiej opisującej kategorię „dziedzictwa kulturowego”. Wielokulturowości rozumianej „(...) szeroko jako: wieloetniczność, wielojęzyczność i wieloreligijność” (Obracht-Prondzyński, 2016, s. 376). Bez dialogu, a ściślej bez umiejętności słuchania i uświadomienia sobie różnic w wyznawanych przez różnych ludzi wartościach, nie jest możliwy najważniejszy krok czyli uznanie tego, że możemy razem z Innym realizować działania na rzecz naszej wspólnoty.

Uniwersytety ludowe są dziś jedynie niewielkim elementem wspomnianej na wstępie artykułu „(...) wspólnej przestrzeni, która służy praktykowaniu cnót obywatelskich.” Wyzwaniem stojącym przed ruchem UL jest działanie na polu politycznym i szerzej publicznym na rzecz zapewnienia trwałego mechanizmu ich funkcjonowania, jako placówek budujących to, co Krzysztof Czyżewski nazywał „tkanką łączną” wspólnoty (Czyżewski 2017). Uświadamianie aktorom życia publicznego, że uniwersytety ludowe odpowiadają na potrzeby odbiorców, które nie są (nie mogą być) zaadresowane w politykach gminnych, powiatowych czy regionalnych. Tym samym wypełniają lukę w systemie publicznych placówek oraz instytucji kultury i edukacji. Co więcej, dzięki wolności programowej oraz autonomii mogą szybko i elastycznie reagować na wyzwania i skutki kolejnych kryzysów.

7.2. Cele działalności polskich uniwersytetów ludowych

(Anna Wasilewska, Tomasz Maliszewski)

Cele działania uniwersytetów ludowych związane są „od zawsze” z potrzebami środowisk, na rzecz których działają te placówki. Ewoluuja one także w zależności od wyzwań czasów, w których działają. Tak więc można

stwierdzić, że cele te różnicują się i przestrzennie, i historycznie. Kanoniczne przesłanki do ich formułowania pozostają w dużej mierze wspólne. Czy niezmiennie? To już sprawa nieco bardziej skomplikowana. Przywołajmy dla przykładu sposób ich określenia przez jedną z polskich autorek, opisujących skandynawskie UL-e przed stu kilkunastu laty:

- „1) dać każdemu możliwość pewien czas pracować dla swojego wykształcenia i w wieku, kiedy już zebrał trochę doświadczenia;
- 2) rozwijać zmysł dobra, piękna, miłości ojczyzny, potrzebę przyjemności umysłowych;
- 3) podnieść intelektualny poziom ludu, przez co oddziaływać na jego dobrobyt i zrównanie klas społecznych” (Ciot-Mazowiecka, 1906/2021, s. 7).

Wydaje się, że wiele elementów tak sformułowanych celów można by odnaleźć także we współcześnie działających placówkach, choć widać też wyraźnie, że niektóre sformułowania należałoby zmodyfikować.

Jeden z najważniejszych polskich oświatowców związanych z uniwersytetami ludowymi – Ignacy Solarz cele działalności swoich uniwersytetów ludowych formułował tuż przed wybuchem II wojny światowej następująco:

1. „Naczelną naszą ideą był i jest tak jak w duńskich uniwersytetach wiejskich: wprowadzić masę ludową do czynnej i głównej roli twórczej w nowej historii”.
2. „Z «podglebia społecznego» przeobrazić ją w żywioł osobowy, gądzowski we wszystkich dziedzinach kultury”.
3. „Chodzi o wychowanie w masie ludowej zdolności do urzeczywistnienia dojrzałej, wysoce etycznej zaradnej demokracji”.
4. „Idzie o przetworzenie liczby na żywotność i jakość, o nowe źródła możliwości rozwojowych polskiej i ludzkiej społeczności” (Solarz, 1937, s. 1).

Oczywiście przywołane Solarzowe myśli/cele brzmią i współcześnie bardzo interesująco/inspirująco. Bywają też we współczesnych polskich publikacjach o uniwersytetach ludowych często przywoływane, podobnie jak sama postać ich autora. Czy można by je jednak w niezminionej postaci przenieść do teraźniejszości i uczynić celami obecnie działającej UL-owskiej placówki?

Działające obecnie w Polsce uniwersytety ludowe jakkolwiek wychodzą od wspólnej idei wyłaniającej się z historycznych początków tego typu placówek na świecie, to różnią się między sobą interpretacją własnej misji w środowisku lokalnym. Rozumienie funkcji placówki edukacyjnej tak oryginalnej w systemie oświaty, jaką jest uniwersytet ludowy, związane jest przede wszystkim ze specyficznym kontekstem funkcjonowania konkretnego uniwersytetu w określonym miejscu i czasie. Specyfika kontekstu dla tworze-

nia misji szkoły wyznaczana jest oczekiwaniami lokalnej społeczności z jej własnymi tradycjami kulturowymi związanymi z miejscem funkcjonowania szkoły. Natomiast wizja celów, do których ma zmierzać działalność edukacyjno-wychowawcza konkretnego uniwersytetu ludowego uzależniona także od wymagań teraźniejszości, z uwzględnieniem jej dylematów i „gorących problemów”, np. problemu ekologii, wykluczenia grup społecznych, zmian technologicznymi, epidemii, kryzysu energetycznego, itd. (Wasilewska, 2021).

Autorska interpretacja wymagań i oczekiwań społeczno-kulturowych twórców misji danej placówki przekłada się na konstruowanie swoistych celów funkcjonowania każdego UL-u. Różnice w formułowaniu swoich celów przez poszczególne placówki dotyczą tak odwoływania się do tradycji, jak i sposobów odpowiedzi na oczekiwania współczesności. To tradycja, szeroko rozumiana, konstytuuje tożsamość idei każdej placówki, a także osób zaangażowanych w jej działalność. Zaś skierowanie uwagi ku potrzebom i oczekiwaniom zakładanych odbiorców oferty edukacyjnej wyznacza kierunek zmian w programach uniwersytetów ludowych.

I tak na przykład w celach Uniwersytetu Ludowego w Radawnicy widzimy nawiązywanie do historii placówki, która zmieniała się i ewaluowała wraz z przemianami społeczno-polityczno-kulturowymi, niosącymi ciągle nowe wyzwania oraz potrzeby okolicznej ludności. Chociaż przewaga nachylenia ku przeszłości jest tu cechą charakterystyczną, to jednak jednocześnie należy zauważyć niezwykle elastyczne podejście w ciągłym uaktualnianiu własnej oferty edukacyjnej, kulturowej, terapeutycznej. Placówka w Radawnicy poszukuje także inspiracji do działania we współpracy z zagranicznymi organizacjami.

Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej mocno odwołuje się zaś w wyznaczaniu celów własnej działalności do tradycji kulturowej związanej z miejscem siedziby placówki, a w zasadzie z artystycznymi i kulturowymi zainteresowaniami jej pierwotnego właściciela (Adama Ostoi Ostaszewskiego). Od początku funkcjonowania ULRA niesie misję kształcenia organizatorów życia kulturalno-oświatowego oraz kształcenia artystycznego, przede wszystkim na poziomie rzemieślniczym.

Celem działań podejmowanych przez Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy staje się natomiast przede wszystkim tworzenie swoistego „wektora przyszłościowego” w oparciu o dziedzictwo kultury Kaszub i Pomorza. Oprócz celów związanych z podtrzymywaniem tradycji regionalnych w misji tej placówki podnoszone są cele związane z potrzebami państwa demokratycznego, obywatelskiego, a także ochrony środowiska oraz rolnictwa i agroturystyki. Są to więc, jak widać, cele mocno osadzone we współczesnych ideologiach świata zachodniego.

Inną specyfikę misji należy zauważyć w programach edukacyjnych Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie. Tu od początków dzia-

łalności podstawowym celem stało się wspieranie osób dorosłych o niskich umiejętnościach podstawowych, do których zalicza się rozumienie i tworzenie informacji, rozumowanie matematyczne, umiejętności cyfrowe oraz kompetencje społeczne, a więc odpowiadające na potrzeby współczesności. Ponadto w pierwszych kursach nacisk położony był na „uczenie się dobrych praktyk” rolniczych, co jest zgodne z podejściem tradycyjnym dla uniwersytetów ludowych. Warte zauważenia są także cele dotyczące „budowania społeczeństwa”, na poziomach tak duchowości (moralności), jak i w solidarności społecznej (budowania wspólnoty).

Zupełnie inne cele stawia sobie Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy w Mierzynie, w którym znaczna część działań skierowana jest na wymianę międzykulturową z placówkami zagranicznymi, co w dużej części wynika z lokalizacji placówki. Ważnym celem staje się tu także wspieranie różnych grup społecznych, przede wszystkim zmarginalizowanych, wykluczonych. Ta idea jest odwołaniem do ogólnych myśli uniwersytetów ludowych, ale jednocześnie staje się także odpowiedzią na wyzwania współczesności, w tym potrzeby budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Natomiast Uniwersytet Ludowy w Adamowie także nawiązuje do historycznych idei uniwersytetów ludowych, co przejawia się w celach dotyczących kształcenia umiejętności wykorzystywania „darów ziemi”. Takie cele stają się jednocześnie odpowiedzią na wyzwania współczesności, dotyczących gorącego problemu ekologii. Ważną misją jest pokazywanie potencjału lokalnych, tradycyjnych wyrobów rzemieślniczych, związanych z naturą. Zatem w podstawach ideologicznych omawianej placówki można zauważyć nawiązanie do tradycji, z większym nachyleniem w stronę współczesności. Tu, podobnie jak w innych uniwersytetach, przeważa „wektor” ku przyszłości.

Porównując cele edukacyjne współczesnych uniwersytetów ludowych w Polsce należy zauważyć nawiązania do podstaw tradycji koncepcji historycznej tego typu placówek, tj. odwołanie do pedagogiki grundtvigiańskiej, kształcenia przez praktykę, odwołania do tradycji lokalnych, a także idei partnerstwa i budowania wspólnoty wszystkich osób zaangażowanych (prowadzących zajęcia i ich odbiorców). Ta myśl uwspólnia cele wszystkich, opisywanych tu uniwersytetów. To, co różnicuje opis celów poszczególnych uniwersytetów ludowych wynika ze specyfiki regionu, w którym funkcjonuje dana placówka. Miejsce działalności wymusza osobne cele, które skierowane są na potrzeby i oczekiwania społeczne określonego regionu. Natomiast wspólne, niezależnie od tradycji poszczególnych placówek stają się wyzwania współczesności i elastyczne dostosowanie do nich w odpowiedzi każdego uniwersytetu ludowego.

7.3. Sposoby badania potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych

(Elżbieta Gontarz, Katarzyna Iskra)

7.3.1. Wprowadzenie w problematykę badania potrzeb

Uniwersytety ludowe to placówki edukacyjne dla osób dorosłych. Tak jak inne tego typu placówki muszą funkcjonować w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej, gospodarczej i kulturowej. Otaczająca nas rzeczywistość ulega szybkim przemianom. Wzrost konkurencyjności, rozwój nowoczesnych technologii, zmiany postaw i zachowań odbiorców naszych usług czy też wzrost potrzeb i oczekiwań to wyzwania, z którymi musimy się zmierzyć, aby wyjść naprzeciw potrzebom klientów. Nakierowanie na klienta, modyfikacja programu działania oraz elastyczne podejście to przede wszystkim klucze do sukcesu.

Słuchacze w uniwersytetach ludowych są nie tylko odbiorcami usług, ale także partnerami, a niekiedy wręcz decydentami w zakresie budowania oferty edukacyjnej. Dostęp do nowoczesnych technologii daje możliwość rozeznania wśród różnorodnych ofert i wyboru tej najkorzystniejszej dla odbiorcy. Dlatego to odbiorca i jego potrzeby są dla nas najważniejsze. Co przyczynia się do wzrostu potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej m. in. uniwersytetów ludowych? Jak podaje w swojej publikacji Mariola Łaguna (Łaguna, 2008) to przede wszystkim jest tempo zmian cywilizacyjnych i gospodarczych, które skłania uczestników do podejmowania szkoleń. Dawniej wystarczyło zdobyć zawód i trwać na stanowisku przez całą karierę zawodową, dziś wielokrotnie musimy zmieniać pracę i często uzyskiwać nowe kwalifikacje i umiejętności. Kolejnym czynnikiem, który przyczynia się do „mody na szkolenia” jest rozbieżność między umiejętnościami zdobytymi w szkole, a aktualnymi wymaganiami na rynku pracy. Dotyczy to wielu osób, które dawno ukończyły szkołę, a pojawianie się chociażby nowych technologii i sprzętu wymusza zdobywanie nowych umiejętności. Jeszcze inną przyczyną do podejmowania szkoleń przez osoby dorosłe jest proces wydłużania życia człowieka. Wiąże się z tym potrzeba zdobywania nowych umiejętności, rozwijania pasji i zainteresowań i wykorzystania ich w działaniu. Bardzo ważnym czynnikiem są także potrzeby indywidualne, zwłaszcza u młodych ludzi dążenie do samorozwoju, do poszerzania swoich kompetencji po to, by być atrakcyjnymi dla pracodawców.

Aby wyjść naprzeciw potrzebom odbiorców oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych, należy opracować nowy program kształcenia. Ale wcześniej powinniśmy zebrać informacje o osobach, które będą uczestnikami kursów i warsztatów i zbadać jakie są ich potrzeby szkoleniowe. W tym celu

możemy przed rozpoczęciem szkolenia zadać kilka pytań w ankiecie z zapytaniem o ich potrzeby szkoleniowe. Ankieta może być przeprowadzona na stronie internetowej uniwersytetu przed rozpoczęciem kursu. Zwrócenie się z prośbą do uczestników o tematycznym ukierunkowaniu szkolenia sprawia, że mają wpływ na kształt programu, doceniają też możliwość zaangażowania się w proces przygotowania szkolenia. Taka ankieta jest postrzegana jako inicjatywa mająca na celu uwzględnienie potrzeb odbiorców szkolenia.

Jeśli planujemy przeprowadzić szkolenie dla osób o niskich kompetencjach w zakresie korzystania z Internetu, możemy zachęcić do udziału w ankiecie np.: „Korzystanie z Internetu”. Zapytamy tam o częstotliwość i cel korzystania z Internetu, o korzystanie z poczty elektronicznej, przeglądanie stron internetowych i o to czego uczestnik chciałby się nauczyć podczas proponowanego szkolenia. Niekiedy potrzeby odbiorców pojawiają się w związku ze zmianami w otaczającej nas rzeczywistości czy też pojawiającymi się wydarzeniami. Przykładem takiego problemu jest wojna w Ukrainie. Kiedy w naszym kraju, w związku z wybuchem wojny, pojawili się uchodźcy z Ukrainy, pojawiła się potrzeba zorganizowania uchodźcom kursu nauki języka polskiego. W ich sytuacji była to konieczność, ponieważ dzięki temu mogli porozumiewać się w języku polskim, co spowodowało, że wiele osób znalazło pracę, mogło załatwiać różne sprawy w urzędach, robić zakupy, porozumiewać się w kraju, do którego musieli uciekać. Wiele uniwersytetów ludowych, min. w Radawnicy czy w Mierzynie natychmiast zorganizowało takie kursy, w których uczestniczyło więcej osób niż było planowane. Dzięki temu rozwiązano aktualne problemy ich uczestników.

Uniwersytety ludowe organizują swoje kursy i warsztaty obserwując zachodzące zmiany w otaczającej nas rzeczywistości, dokonują analizy potrzeb odbiorców oferty edukacyjnej i planują szkolenia, wychodząc im na przeciw. Istotną kwestią jest także jakość świadczonych usług. Uniwersytety funkcjonują dobrze, gdy jakość świadczonych usług jest wysoka, a słuchacze są zadowoleni, gdy zaspokajane są potrzeby i oczekiwania odbiorców. A jest wysoka, ponieważ odbiorcy wracają po nowe doświadczenia, pojawiają się nowi odbiorcy i nie ma problemu z naborem na kolejne kursy i szkolenia. Zapewnienie jakości wiąże się z planowanymi i systematycznymi działaniami, aby usługa zadowoliła odbiorcę.

Uniwersytety ludowe, które funkcjonują na rynku od wielu lat mają swoją ugruntowaną pozycję, wypracowane metody pracy, stałą ofertę szkoleniową, swoją markę. Jednak i oni muszą wychodzić naprzeciw oczekiwaniom swoich odbiorców, dbać o poziom i atmosferę szkoleń, aby zatrzymać uczestnika i pozyskać nowych słuchaczy. Od kilku lat wciąż powstają nowe uniwersytety

ludowe, które mają ogromne zadanie przed sobą – zbudować swoją markę, swoją jakość, stworzyć ofertę edukacyjną zgodną z oczekiwaniami klientów.

Prowadzenie badań satysfakcji uczestników szkoleń w uniwersytetach ludowych pozwoli na zebranie informacji o samych użytkownikach, jak i jakości usług tych placówek. Dowiemy się, jakie są oczekiwania i potrzeby odbiorców, jak oceniają nasze placówki. Ta wiedza da nam możliwość planowania rozwoju placówki, którego celem będzie utrzymanie pozyskanych słuchaczy i zdobycie nowych. Jednak by odpowiadać na potrzeby odbiorców, musimy wziąć pod uwagę możliwości danego uniwersytetu oraz realia jego funkcjonowania w danej rzeczywistości. Czasami nie jesteśmy w stanie spełnić wszystkich oczekiwań i potrzeb naszych słuchaczy, ale możemy zorganizować przestrzeń do wyrażania opinii odbiorcom oferty edukacyjnej. W uniwersytetach ludowych jest to zawsze możliwe.

7.3.2. Potrzeby odbiorców oferty uniwersytetów ludowych i ich badanie

Dokonując analizy sposobów badania potrzeb odbiorców ofert edukacyjnych w uniwersytecie ludowym, należy odpowiedzieć na pytanie, czym jest potrzeba? W jaki sposób ją definiujemy?

Każda jednostka w trakcie swojego życia odczuwa różne potrzeby i dąży do ich zaspokojenia, potrzeby są składnikiem osobowości. Ich zaspakajanie jest bardzo ważne, ze względu na to, że wiążą się one z odczuwaniem braku czegoś, co ma znaczenie dla życia jednostki. Termin ten jest trudny w zdefiniowaniu, ponieważ jego sformułowaniem zajmuje się wiele dyscyplin naukowych. Z perspektywy psychologicznej potrzeby mają związek z odczuwaniem napięcia fizjologicznego lub psychicznego wywołanego jakimś brakiem. Jednostka świadomie lub nieświadomie dąży do redukcji tego napięcia za pomocą środków materialnych i duchowych, w ten sposób zaspokaja swoje potrzeby. Mogą być one uświadomione i nieuświadomione. Potrzeby uświadomione można utożsamić z dążeniami lub aspiracjami. Mogą być one ujawniane oraz uzewnętrznione w danej sytuacji, w dłuższym lub krótszym okresie (Kańczoch, Szatur-Jaworska, 1998, s. 43).

Potrzeba rozumiana jest jako pewien konkretny, faktycznie występujący stan osobnika (organizmu), przy czym jest to stan niedoboru (lub nadmiaru) albo inne zaburzenie w zakresie ważnych dla osobnika własności organizmu czy otoczenia (Kocowski, 1982, s. 48).

Wyodrębnia się również potrzeby obiektywne i subiektywne. Obiektywne to takie, których pojawienie się traktowane jest jako coś naturalnego dla konkretnej fazy życia człowieka, jego formy fizycznej i psychicznej oraz miej-

sca w strukturze społecznej. Potrzeby subiektywne to takie, które są zawsze uświadomione i wiążą się z pragnieniami oraz możliwością ich realizacji (Kańczoch, Szatur-Jaworska, 1998, s. 44).

Próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, co zrobić, żeby udoskonalić ofertę edukacyjną i podnieść jakość kształcenia w uniwersytetach ludowych, jest warunkiem podejmowania wysiłków, które mają na celu doskonalenie procesu kształcenia oraz odpowiedzenie na potrzeby słuchaczy uniwersytetów ludowych. Wynika to ze zmieniających się warunków i wyzwań, przed jakimi stoją współcześnie ludzie dorośli.

Potrzeba samorozwoju u osób dorosłych zmienia się w zależności od sytuacji życiowej, samooceny, oczekiwań stawianych przez otoczenie, doświadczeń życiowych oraz celów, które człowiek chce zrealizować. Ważnym elementem wpływającym na motywację jest również oferta edukacyjna skierowana do osób dorosłych. Warto zatem diagnozować ich potrzeby edukacyjne.

Badanie ankietowe oraz wywiad mogą obejmować diagnozę potrzeb, oczekiwań i możliwych usprawnień w zakresie ofert edukacyjnych uniwersytetu ludowego. Ankieta jest techniką zdobywania informacji przez pytania wybranych osób za pośrednictwem drukowanej listy pytań (Zaczyński, 1968, s. 175). Z kolei wywiad jest rozmową badającego z respondentem lub respondentami według opracowanych wcześniej dyspozycji lub w oparciu o specjalny kwestionariusz (Pilch, 1995, s. 82). Wymienione wyżej techniki badawcze posługują się następującymi narzędziami badawczymi: kwestionariuszem wywiadu i kwestionariuszem ankiety. Jedną z bardziej znanych klasyfikacji wywiadu przedstawia T. Pilch, który dzieli go na: wywiad skategoryzowany (polega na posługiwaniu się podczas badań dokładnie opracowanym kwestionariuszem wywiadu, kwestionariusz pytań tworzony jest według ściśle określonych zasad – od pytań prostych do bardziej złożonych, od pytań ogólnych do osobistych itp.), wywiad nieskategoryzowany (wywiad, który prowadzi się według pewnego ogólnego planu, w tym przypadku nie jest wymagana kolejność ani ścisłość w zadawaniu poszczególnych pytań), wywiad jawny (polega na poinformowaniu badanych o celu prowadzonych rozmów słownych), wywiad ukryty (badany nie jest poinformowany o celach i przedmiocie rozmowy, w trakcie luźnej rozmowy badający usiłuje przez odpowiednie jej ukierunkowanie uzyskać interesujące go dane), wywiad indywidualny (badacz prowadzi wywiad tylko z jednym respondentem, rozmowie tej towarzyszy intymna oraz skłaniająca do zwierzeń atmosfera), wywiad zbiorowy (w wywiadzie tym uczestniczy jednorazowo kilka osób, wywiad ten stosuje się wtedy, gdy przedmiotem badań są opinie lub fakty jednorodnej grupy) (ibidem, s. 82). Ankieta różni się od kwestionariusza wywiadu przede

wszystkim tym, kto ją wypełnia. W pierwszym przypadku odpowiedzi udziela własnoręcznie respondent, w drugim natomiast wpisuje je ankieter, przeprowadzający wywiad.

7.3.3. Badania potrzeb odbiorców na przykładzie Uniwersytetu Ludowego w Radawnicy⁷

Przykładowe pytania z kwestionariusza wywiadu:

1. W jakich okolicznościach, skąd i od kogo dowiedziałas się/dowiedziałeś się o Uniwersytecie Ludowym w Radawnicy?
2. Co wiedziałas/wiedziałeś o wcześniej o Uniwersytecie Ludowym w Radawnicy?
3. Czy wiedziałas/wiedziałeś coś o uniwersytetach ludowych przed rozpoczęciem nauki w UL w Radawnicy?
4. Dlaczego postanowiłaś/postanowiłeś kształcić się w UL w Radawnicy?
5. Czy jesteś zadowolona/zadowolony z uczestnictwa w kursie?
 - a) Które z zajęć uważasz za najbardziej interesujące i najbardziej potrzebne?
 - b) Które z zajęć uważasz za zbędne, z których zrezygnowałabyś/zrezygnowałbyś?
 - c) Jakie nowe zajęcia wprowadziłabyś/wprowadziłbyś do programu kursu?
6. Czym się interesujesz, czy UL pomaga Ci rozwijać Twoje zainteresowania?
7. Czy poleciłabyś/poleciłbyś kurs UL w Radawnicy? Jeśli tak, to komu?

Przykładowe pytania z kwestionariusza ankiety:

1. Jak ocenia Pani/Pana przydatność zdobytych informacji pod względem podnoszenia własnych kompetencji i umiejętności?
1 – Zdecydowanie przydatne, 2 – raczej przydatne, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej nieprzydatne, 5 – zdecydowanie nieprzydatne
2. W jakim stopniu zyskane informacje pogłębiły Pani/Pana wiedzę z omawianego na szkoleniu obszaru?
1 – Zdecydowanie przydatne, 2 – raczej przydatne, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej nieprzydatne, 5 – zdecydowanie nieprzydatne
3. Proszę ocenić przydatność wiedzy uzyskanej na zajęciach. Czy nabyte informacje wykorzysta Pani/Pan w działalności społecznej?
1 – Zdecydowanie tak, 2 – raczej tak, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej nie, 5 – zdecydowanie nie

⁷ Podrozdział ten został przygotowany przez K. Iskrę – nauczycielkę Uniwersytetu Ludowego w Radawnicy na podstawie rozmów z Barbarą Mincewicz – długoletnią dyrektorką tej placówki.

4. Jak ocenia Pani/Pan materiały kursu?
1 – Bardzo dobrze, 2 – dobrze, 3 – średnio, 4 – raczej źle, 5 – źle
5. W jakim wydarzeniu edukacyjnym, artystycznym czy warsztatowym Pani/Pan chciałaby/chciałby brać udział?

Każdy uniwersytet ludowy ma inną specyfikę, jest to zdeterminowane zakresem działalności, odbiorcami, do których chce trafić ze swoją ofertą, ale także miejscem, w którym jest położony. Ma to swoje źródło w nawiązaniach do tradycji regionu, podtrzymywaniu i pielęgnowaniu dobrostanu kulturowego. Dlatego potrzeby edukacyjne osób dorosłych ze względu na regionalizację, mogą być zróżnicowane, a co za tym idzie, narzędzia do badania potrzeb, które są wykorzystywane przez różne uniwersytety ludowe, mogą się od siebie różnić.

W Uniwersytecie Ludowym w Radawnicy obok wyżej przedstawionych pytań do ankiet i wywiadów ważną rolę odgrywa bezpośredni kontakt ze słuchaczami. Aby wyjść naprzeciw ich oczekiwaniom – często pytamy w rozmowach na kursach lub warsztatach, czego oczekiwaliby słuchacze, czy mają pomysł na kurs, w którym chcieliby uczestniczyć. Znaczącą rolę w tej kwestii odgrywa także korzystanie z medium, jakim jest Facebook. Tego typu pytania w formie zamieszczanych postów, mają na celu stworzenie atrakcyjnej, wartościowej oferty edukacyjnej. Dzięki temu działaniu został zorganizowany m.in. kurs dekorowania tortów, przeprowadzony z mistrzynią świata w tej dziedzinie czy ikonopisania.

Reasumując, wymienione narzędzia dają możliwość zbadania w sposób dokładny tego, co odnosi się do osób badanych. Wnioski z przeprowadzonych badań pozwalają bliżej poznać wyrażaną przez nich opinię o interesujących nas sprawach. W tym przypadku mogą diagnozować potrzeby, oczekiwania w zakresie ofert edukacyjnych Uniwersytetu Ludowego w Radawnicy.

7.4. Sposoby konstruowania oferty programowej uniwersytetów ludowych

(Ewa Smuk-Stratenwerth, Monika Wolańska)

7.4.1. Wprowadzenie

We współczesnych uniwersytetach ludowych w Polsce wciąż uczymy się trafnego konstruowania programów nauczania. Wynika to zwłaszcza z braku ciągłości w historii działalności polskich placówek po II wojnie światowej, a także stosunkowo słabej współpracy pojedynczych uniwersytetów ludowych w drugiej połowie XX wieku.

Poniżej przedstawimy doświadczenia dwóch placówek należących do Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych, których specyfiką jest prowadzenie w swoich ośrodkach dłuższych dwuletnich kursów połączonych z tak ważnym dla tego typu edukacji pobytem w internacie.

Uniwersytet Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej (ULRA) skupia się na edukacji w obszarze rękodzieła i sztuki, podczas, gdy tematem wiodącym Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie (EUL) jest agroekologia.

Kursy długie ULRA i EUL, skierowane są do podobnych grup odbiorców, głównie do młodych dorosłych z całej Polski, głównie z miast, zainteresowanych zmianą dotychczasowego trybu życia na bardziej przyjazny środowisku i kulturze lokalnej.

Oprócz kursów długich, obie placówki prowadziłyienne kursy krótsze, kilkumiesięczne (łącznie co najmniej 20-24 dni zajęciowe) skierowane do mieszkańców okolicznych wsi. Tematyka kursów obejmowała wówczas zajęcia z 4 bloków tematycznych:

1. ekologia i zdrowie,
2. rzemiosło i sztuka,
3. rozwój osobisty i społeczny,
4. technologie informatyczne.

Twórczynią koncepcji takich kursów skierowanych do mieszkańców wsi jest Ewa Smuk-Stratenwerth, która próbowała „przetłumaczyć” na rzeczywistość polskiej wsi doświadczenia duńskie, które poznała w latach 90. ubiegłego wieku. Natomiast szczegółowe programy układali liderzy i nauczyciele placówek, dopasowując program do istniejących lokalnie zasobów oraz potrzeb uczestników kursów.

Poniżej opisujemy programy kursów dwuletnich.

7.4.2. Program ULRA – ogólne założenia i proces powstawania programu

Podstawowe cele kursu prowadzonego przez ULRA zostały sformułowane w następujący sposób:

- umożliwienie rozwoju osobistego i zawodowego,
- zwiększenie świadomości i aktywności społecznej,
- przekazanie tradycji i dziedzictwa kulturowego,
- stworzenie spokojnego inspirującego miejsca oraz płaszczyzny kontaktów opartych na dialogu i tolerancji,
- wyposażenie uczestników w wiedzę i umiejętności z zakresu technik rękodzieła artystycznego,

- umożliwienie uzyskania kwalifikacji zawodowych z zakresu ginących zawodów rzemieślniczych takich jak: tkacz, koronkarka, koszykarz – plecionkarz, hafciarka, rzeźbiarz w drewnie oraz ceramik wyrobów użytkowych i ozdobnych.

Założenia programowe kursu odnoszą się do:

- paradygmatów wywodzących się z pedagogii(k)i grundvigańskiej,
- potrzeb społecznych i problemów cywilizacyjnych,
- podstaw programowych w zakresie kształcenia zawodowego w zakresie tzw. ginących zawodów,
- celów statutowych stowarzyszenia ULRA.

Program kursu obejmuje przedmioty specjalistyczne z zakresu rękodzieła artystycznego i sztuk plastycznych a także podstawowe wiadomości z dziedziny historii sztuki, etnografii, animacji społeczno-kulturalnej – tworzenia i realizacji projektów społeczno-kulturalnych, zasad prowadzenia działalności gospodarczej.

Podstawowymi formami realizacji programu są zajęcia praktyczne prowadzone metodami warsztatowymi, wykłady konwersatoryjne, rozmowy i dyskusje, metody waloryzacyjne oparte na wrażeniach estetycznych i emocjach, metody problemowe i ekspresji artystycznej. Duże znaczenie mają wycieczki i wystawy. Procesy twórcze inspirowane są stałą bogatą galerią prac rękodzielniczych i artystycznych – zarówno wewnątrz siedziby jak również instalowanych przez ULRA w Woli Sękowej.

Istotne są wspólne działania animacyjne, parateatralne, muzyczne ogniskujące się wokół UL-owych tradycji takich jak Wierzbiny czy Wigilia. Jest to okazja do spotkań ze społecznością lokalną, absolwentami, przedstawicielami innych instytucji czy organizacji.

Twórcami programu są wykładowcy, słuchacze i absolwenci ULRA – program ma charakter autorski wynikający z wieloletnich doświadczeń oraz aktualnych potrzeb i realiów. Nieoceniony wkład w tworzenie i realizację programu wnoszą mistrzowie ginących zawodów, zwłaszcza w procesie transmisji tradycji kulturowych.

Słuchacze mają możliwość zgłaszania organizatorom i instruktorom kursu uwag i propozycji mających na celu dostosowania programu do ich potrzeb, wprowadzenia innowacji jak również rezygnacji z elementów, które nie są postrzegane jako wartościowe czy/i atrakcyjne.

Program ulega modyfikacjom nawet w trakcie realizacji konkretnych zajęć, jeśli kadra oraz uczestnicy zajęć odczuwają taką konieczność bądź odkrywają ważne problemy i nowe rozwiązania.

7.4.3. Program dwuletniego kursu rolnictwa ekologicznego w Ekologicznym Uniwersytecie Ludowym i jego konstruowanie

Podstawowe cele dwuletniego kursu prowadzonego przez EUL:

- przygotowanie uczestników do samodzielnego podjęcia się prowadzenia gospodarstwa/ogrodu ekologicznego, poprzez wyposażenie uczestników w wiedzę i umiejętności z zakresu agroekologii,
- poznanie wszechstronnego kontekstu społeczno-kulturowego związanego z agroekologią,
- umożliwienie rozwoju osobistego i zawodowego uczestników zajęć.

Założenia programowe kursu odnoszą się do:

- podstawy programowej dla zawodu rolnik,
- zasad agroekologii,
- pedagogiki grundtvigiańskiej.

Twórcami programu są nauczyciele i liderzy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego.

W napisaniu pierwotnego programu, który wciąż jest udoskonalany, pomógł projekt pt.: „Budowanie kompetencji kluczowych a pedagogika uniwersytetów ludowych w Europie XXI wieku”, który – Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO, organizacja blisko współpracująca z EUL-em (a także członek Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych), realizowało w programie Erasmus+ 2014-2017. Dzięki niemu polscy liderzy mogli skorzystać w układaniu i wdrażaniu programu z pomocy bardziej doświadczonych kolegów z Danii, Szwajcarii i Niemiec. W trakcie projektu podjęto decyzję, że kurs będzie miał charakter dwuletni i będzie obejmował 14 miesięcy praktyk w najlepszych gospodarstwach ekologicznych w Polsce oraz ok. 100 dni nauki stacjonarnej. Część stacjonarna, nie oznacza jednak zdobywania jedynie wiedzy teoretycznej, ale zbiera podstawowe wiadomości i umiejętności z zakresu rolnictwa ekologicznego.

Przy układaniu programu wzięto pod uwagę podstawę programową dla zawodu „rolnik”, ponieważ niestety ciągle jeszcze w oficjalnej polskiej klasyfikacji zawodów nie ma zawodu „rolnik ekologiczny”. Niemniej – zgodnie z zasadą uniwersytetów ludowych – kurs nie kończy się obowiązkowym egzaminem. Absolwenci mogą do niego przystąpić eksternistycznie przed stosowną komisją państwową. Ci z nich, którzy się na to zdecydowali, świetnie sobie z tym zadaniem poradzili.

Ostatecznie w programie zajęć stacjonarnych znalazło się ok. 520 godzin poświęconych tematom bardziej zawodowym i 300 tematów „bardziej grundtvigiańskim” (*szczegółowy program nauczania wypracowany w projekcie znajduje się na stronie internetowej: <http://www.eul.grzybow.pl/images/curriculum.pdf>*). Tematy zawodowe podzielone zostały na cztery bloki. Każdy poświęcony został ważnemu obszarowi w rolnictwie: tzn.: glebie, roślinom,

zwierzętom, człowiekowi. Natomiast tematy ogólne, tu nazwane grundtvigiańskimi, to np.: komunikacja i praca zespołowa, sztuka uczenia się i dokumentacji, muzyka, sztuka i rzemiosło.

W program wpisano dodatkowo dwa ważne tematy/zagadnienia: kuźnia ważnych pytań i *Genius loci*. Kuźnia ważnych pytań obejmuje ważne kwestie, głównie globalne – związane z rolnictwem, ekologią, wpływem człowieka na środowisko, zrównoważonym rozwojem czy jeszcze szerzej – z historią życia na Ziemi i kosmologią. Z kolei temat *Genius loci* (pol.: *duch miejsca*) oznacza poznanie istoty gospodarstwa ekologicznego, które najczęściej pełni o wiele szerszą rolę niż gospodarstwa konwencjonalne. Oczywiście funkcją gospodarstwa jest wytwarzanie żywności, ale w gospodarstwie ekologicznym istotą jest mądre współdziałanie z przyrodą nie a nie eksploatacja jej zasobów.

Temat *Genius loci* realizowany jest przede wszystkim w czasie wizyt w różnych gospodarstwach ekologicznych. W trakcie każdego kursu w czasie trzy- lub czterodniowych wizyt studyjnych odwiedzanych jest ponad 20 różnych gospodarstw ekologicznych. Część z nich specjalizuje się w produkcji warzyw, w niektórych wyrabiane są sery czy wypiekany chleb, w innych prowadzi się działalność socjalną (np. w Eko-Szkole Życia w Wandzinie praca z osobami uzależnionymi czy w Osadzie Burego Misia, gdzie ks. Kuba Marchewicz stworzył unikalne miejsce dla osób dorosłych z upośledzeniami).

W czasie zjazdów w gospodarstwach studenci mogą odkryć niepowtarzalność każdego miejsca. Decyduje o tym z jednej strony przyroda danego miejsca, specyfika gleby, krajobrazu, zasobów społecznych i kulturowych okolicy, ale też rolnik czy rolniczka, człowiek, z jego pasjami, talentami, umiejętnościami. Ponieważ kurs skierowany jest do osób pragnących rozpocząć prowadzenie własnego gospodarstwa ekologicznego, ten temat ma istotne znaczenie dla rozpoznania i zaplanowania własnej ścieżki rozwoju.

Bibliografia i netografia

- Ciot-Mazowiecka W., Nowe prądy i kierunki w Danii, Szwecji i Norwegii (1906), [w:] Uniwersytety ludowe w Polsce do 1989 roku. Antologia tekstów Źródłowych. Wprowadzenie i redakcja T. Maliszewski, seria wyd. „Metoda uniwersytetów ludowych”, t. 1, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Czyżewski K., Małe centrum świata. Zapiski praktyka idei, Fundacja Pogranicze, Sejny 2017.
- <http://www.eul.grzybow.pl/images/curriculum.pdf>
- <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe>
- https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/4509/1/13_Kedzierska.pdf

- Kańtoch B., Szatur-Jaworska B., Potrzeby ludzkie i poziom życia w polityce społecznej, [w:] A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Księżpolski (red.), *Polityka społeczna – materiały do studiowania*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998.
- Kocowski T., *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982.
- Łaguna M., *Szkolenia, jak je prowadzić...*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
- Maliszewski T. & Zespół MUL (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, seria wyd. „Metoda uniwersytetów ludowych”, t. 2, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Obracht-Prondzyński C., *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi – konteksty edukacyjne. Casus Pomorza*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe – pomiędzy starymi za nowymi wyzwaniem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Pierścieniak K., *Model uczenia się w uniwersytecie ludowym. Od praktyki do teorii*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe – pomiędzy starymi za nowymi wyzwaniem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1995.
- Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020-2030. Załącznik do uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r., Warszawa czerwiec 2020.
- Silberman M., *Metody aktywizujące w szkoleniach*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2016.
- Solarz I., *Wiejski Uniwersytet Orkanowy. Cel i program*, Instytut Oświaty Dorosłych, Warszawa 1937.
- Uniwersytety ludowe w Polsce do roku 1989. Antologia tekstów źródłowych. Wybór i wprowadzenie T. Maliszewski, seria wyd. „Metoda uniwersytetów ludowych”, t. 1, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Dz. U. 2017 poz. 1909 (z późn. zm.)
- Wasilewska A., *Współczesne polskie uniwersytety ludowe – podobieństwa i różnice*, [w:] Maliszewski T. & Zespół MUL (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, seria wyd. „Metoda uniwersytetów ludowych”, t. 2, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Adamów-Grzybów-Mierzyn-Radawnica-Wieżyca-Wola Sękowa 2021.
- Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1968.

8. Wybrane programy polskich uniwersytetów ludowych

8.1. Program kursu rzemiosła artystycznego w uniwersytecie ludowym

(Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej)

1. Typ szkoły, placówki, instytucji

Uniwersytet ludowy to pozaformalna niepubliczna placówka edukacyjno-wychowawcza dla osób dorosłych (powyżej 18 roku życia), która:

- działa w środowiskach wiejskich lub małych miast oraz tam, gdzie dostęp do innych form edukacji dorosłych czy rozwoju jest utrudniony,
- świadczy usługi związane z niezawodową lub zawodową edukacją osób dorosłych,
- najczęściej posiada bazę internatową.

Głównym celem jego działalności jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego przez podnoszenie kompetencji zarówno kluczowych (szczególnie społecznych i obywatelskich), jak i zawodowych oraz kształtowanie postaw obywatelskich w oparciu o grundtvigiańską metodę dydaktyczną czerpiącą z tradycji i bogactwa kulturowego lokalnej społeczności.

2. Typ programu:

Modułowy – zestaw modułów kształcenia i odpowiadających im jednostek, wyodrębnionych na podstawie określonych kryteriów umożliwiających zdobywanie wiedzy oraz kształtowanie umiejętności i kompetencji personalnych i społecznych właściwych dla celów kształcenia. W programach nauczania o strukturze modułowej występuje integracja treści teoretycznych i praktycznych; nie ma podziału na zajęcia praktyczne i teoretyczne.

3. Rodzaj programu:

Program spiralny – jest pewnym ulepszeniem programu liniowego. Różni się od niego tym, że do tych samych treści wraca się na coraz wyższych poziomach rozszerzając ich zakres.

4. Autorzy, recenzenci programu nauczania:

autorzy:

- Beata Woroniec – mgr pedagogiki, animator, wykładowca ULRA – w zakresie animacji społeczno-kulturalnej
- Monika Wolańska – mgr edukacji artystycznej, instruktor ceramiki w ULRA

recenzenci:

- dr hab. Anna Weronika Brzezińska, prof. UAM – Wydział Antropologii i Kulturoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

5. Podstawy prawne kształcenia w uniwersytetach ludowych

Wyznacznikiem zasad kształcenia i wychowania w uniwersytetach ludowych jest wolność słowa i demokracja. Tak więc ramy prawne działalności wychowawczo-edukacyjnej w placówkach tego typu określone są bardzo szeroko. Wyznaczają je takie akty prawne jak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., niektóre zapisy Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz przepisy wykonawcze do ustawy, a także Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych oraz – w części – Ustawę o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. z późniejszymi zmianami.

Ważne miejsce w wyznaczaniu podstaw prawnych kształcenia zajmują również dokumenty międzynarodowe – w szczególności Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 3 września 1953 roku oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 10 grudnia 1948 roku, a także dokumenty odnoszące się do edukacji obywatelskiej, edukacji całonocnej i rozwoju kompetencji kluczowych Unii Europejskiej.

6. Cele kształcenia:

6.1. Cele ogólne kształcenia:

- rozwój kompetencji społeczno-zawodowych osób dorosłych poprzez zajęcia w formule grundtvigiańskich uniwersytetów ludowych;
- podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności w zakresie tradycyjnych technik rękodzielniczych;
- kształtowanie postaw związanych ochroną i upowszechnianiem rzemiosła i rękodzieła.

6.2. Cele szczegółowe kształcenia:

a) nabyta wiedza:

- poznanie historii i głównych idei działania uniwersytetów ludowych
- pedagogii grundtvigiańskiej,

- podniesienie kompetencji społecznych współdziałania i animacji społeczno-kulturalnej,
 - poznanie tradycyjnych technik rękodzielniczych takich jak: ceramika, rzeźba, wiklina, tkactwo, haft karpacki, kowalstwo,
 - wzrost świadomości dotyczącej znaczenia rękodzieła w procesie rozwoju osobowości i kultury.
- b) nabyte umiejętności:
- zdolność wykonywania przedmiotów dekoracyjnych i użytkowych w zakresie technik objętych programem nauczania,
 - przedsiębiorczość i kreatywność w zakresie działań rękodzielniczych,
 - umiejętność projektowania prac rękodzielniczych zgodnie z zasadami technologii, kompozycji, ergonomii bądź ludowych kanonów wzorniczych,
 - posługiwanie się narzędziami i materiałami zgodnie z zasadami bhp,
 - umiejętność wykorzystania technik rękodzielniczych w działaniach społecznych i proekologicznych.
- c) nabyte kompetencje społeczne:
- rozwój potencjału osobowości w zakresie kreatywności i przedsiębiorczości,
 - rozwój postaw proekologicznych oraz możliwości twórczego działania w zgodzie z naturą.

7. Informacja o „zawodzie” (co uczestnicy osiągną dzięki temu kursowi?)

Kurs umożliwia wykorzystanie nabytych w trakcie kursu kompetencji w swoich planach życiowych, zawodowych takich jak; założenie własnej pracowni rękodzieła, prowadzenie warsztatów, działania w zakresie w zakresie popularyzacji ginących technik rękodzielniczych. Umożliwia uzupełnienie kwalifikacji nauczycieli, terapeutów, animatorów kultury, etnologów, ekologów.

Program daje możliwość zdiagnozowania potencjału dotyczącego zdolności manualnych i koncepcyjnych. Poznane techniki i materiały umożliwiają rozwój własnego warsztatu twórczego, dostarczają nowych środków wyrazu artystycznego.

8. Uzasadnienie potrzeby kształcenia:

Jesteśmy świadkami odchodzenia ostatniego pokolenia zajmującego się w sposób tradycyjny ludowym rzemiosłem. Program UL uwrażliwia na ten problem; zachęca do archiwizowania, nauki, dokumentacji. Zanikają natural-

ne linie przekazu więc współczesna bardzo silna misja UL polega na ochronie ginącego, tradycyjnego rękodzieła, rzemiosła. Edukacja w tym zakresie to nie tylko nauka ręcznego wykonywania rzeczy. To rozwój świadomości etnicznej, kulturowej, wprowadzenie w świat symboli i znaczeń zawartych np. w bogatym wzornictwie regionalnym.

Kształcenie w zakresie rękodzieła umożliwia poznanie różnorodnych technik których obecnie nie naucza się w szkole, bądź marginalizuje ich znaczenie. W ogromnym kryzysie pozostaje również edukacja artystyczna, zwłaszcza na terenach wiejskich.

Coraz więcej osób potrzebuje „uruchomienia rąk” poza obsługą komputera i telefonu. U młodego pokolenia występują już nagminne upośledzenia sprawności motorycznej i zanik samodzielnego, praktycznego działania. Potrzeba instruktorów, nauczycieli, terapeutów posiadających warsztat metodyczny w zakresie działań praktycznych. Studia kształcące nauczycieli, terapeutów, animatorów, etnologów są zazwyczaj „przeteoretyzowane”, więc propozycja edukacyjna uniwersytetów ludowych oparta na uczeniu się przez działanie wypełnia lukę związaną z brakiem konkretnych praktycznych umiejętności tej grupy zawodowej.

Z terenów wiejskich zniknęły małe samowystarczalne gospodarstwa rolne a tym samym nastąpiła silna migracja ludności wiejskiej spowodowana brakiem pomysłu zastępującego dotychczasową działalność. Program UL ukierunkowanego rękodzielniczo może wspomagać mieszkańców wsi w pozyskiwaniu dochodów związanych z turystyką kulturową i edukacją regionalną. Treści programowe przewidują również edukację w zakresie zatrważających skutków konsumpcyjnego, masowego stylu życia. Wprowadzają elementy edukacji ekologicznej oraz działania związane z poszukiwaniem własnej tożsamości i kreatywności.

9. Program nauczania:

Moduły	Program – działy (obszary tematyczne)	Ilość godzin
MODUŁ I Ogólnokształcący	1. Uniwersytet ludowy w Europie i Polsce 2. Komunikacja interpersonalna 3. Wybrane zagadnienia z psychologii 4. Wybrane zagadnienia z socjologii 5. Wybrane zagadnienia z filozofii	40
MODUŁ II Rękodzieło – kontekst społeczny i ekologiczny	Rola rękodzieła w procesie rozwoju Dziedzictwo kulturowe – edukacja regionalna Ekologia a rękodzieło	6
MODUŁ III Trening kreatywności	Projektowanie form artystycznych i użytkowych Źródła inspiracji Rozwój twórczego myślenia	6
MODUŁ IV Warsztaty rękodzieła	Program zakłada naukę wybranych technik rękodzieła takich jak: ceramika, kowalstwo, rzeźba, wiklina, haft, ceramika, tkactwo, koronka. Ostateczny wybór 4 dziedzin rękodzieła dostosowany będzie do specyfiki grupy słuchaczy. (4 dyscypliny x 17 godzin)	68
	RAZEM	120

Ilość godzin: 120

10. Programy nauczania dla poszczególnych modułów

10.1. MODUŁ 1 – ZAJĘCIA OGÓLNE (OGÓLNOKSZTAŁCĄCE)

10.1.1. Cele ogólne zajęć:

- Zapoznanie się z ideą UL.
- Poznanie zasad dobrej komunikacji interpersonalnej.
- Poznanie idei samorozwoju i samoświadomości.
- Zapoznanie się z zasadami pracy w grupie i uczestnictwa w procesach grupowych.
- Zapoznanie się z rolą filozofii w życiu człowieka dorosłego.
- Wsparcie procesu budowania wspólnoty edukacyjnej słuchaczy i prowadzących.

10.1.2. Cele szczegółowe:

- Poznanie idei UL jako „szkoły dla życia”.
- Zapoznanie się z zasadami prawidłowej komunikacji.
- Poznanie zasad obowiązujących w grupie.
- Definiowanie ról, jakie można pełnić w grupie.
- Poznanie się i budowanie komunikacji w grupie.
- Rozwój kompetencji słuchaczy w zakresie osobistych relacji z innymi.

10.1.3. Tabela z programem – MODUŁ I

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Uniwersytet ludowy – w Europie, w Polsce	Idea M.F.S. Grundtviga – szkoła dla życia Historia UL w Polsce	
2	Komunikacja inter- personalna	1. Schemat komunikacji 2. Budowa komunikatu „ja” 3. Informacja zwrotna: schemat zachowań pozytywnych i negatywnych 4. Asertywność – budowanie komunikatów asertywnych 5. Reakcje na wypowiedzi i zachowania drugiej osoby: – reakcja pytająca, – reakcja wspierająca – dokonywanie klaryfikacji wypowiedzi – dokonywanie parafrazy – odzwierciedlenie 6. Konflikt interpersonalny	Wprowadza- nie elemen- tów nauczania w UL – śpiew, <i>żywe słowo</i> . Wybrane za- g a d n i e n i a z socjologii i fi- lozofii
3	Wybrane zagadnienia z psychologii	1. Umiejętności miękkie 2. Zarządzanie własnymi zasobami 3. Zarządzanie czasem 4. Jak się uczyć, żeby się nauczyć 5. Samorozwój przez całe życie	W a r s z t a t y z elementami treningu psy- chologicznego
4.	Wybrane zagadnienia z socjologii	1. Budowanie grupy (zespołu) 2. Praca w grupie, podział obowiązków, przywództwo, delegowanie obo- wiązków 3. Kryzys w grupie 4. Rozwiązanie grupy, zespołu	
5.	Wybrane zagadnienia z filozofii	1. Po co nam filozofia? 2. Etyka 3. Logika 4. Ontologia	

10.1.4. Metodyka

W trakcie całego kursu podejście grundtvigiańskie będzie odgrywać fundamentalną rolę. Następujące zasady, niezbędne w uniwersytetach ludowych, będą również tworzyć ramy dydaktyczne dla tego modułu:

- wspólna nauka (uczestnicy uczą się razem, a zajęcia podkreślają pracę w grupie);
- wolność od egzaminowania (tylko to gwarantuje swobodę nauczania i nauczania bez przymusu);
- otwartość dla wszystkich (jako podstawa ducha wspólnoty);
- przestrzeń i czas na dialog (zarówno między nauczycielami jak i między sobą);
- profesjonalizm (skoncentrowany na prawdziwym życiu uczestników kursu).

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiednio do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” – uczenie się przez działanie.

10.1.5. Metody nauczania:

Spotkanie uczące.

Warsztaty z elementami treningu psychologicznego (ćwiczenia, pokazy połączone z przeżyciem, analiza przypadków sytuacyjnych).

10.1.6. Umiejętności nabyte przez słuchaczy:

1. Rozpoznają pojęcie uniwersytet ludowy.
2. Poznają innych uczestników kursu i prowadzących.
3. Rozumieją zasady uczenia się we wspólnocie.
4. Posiadają podstawową wiedzę dotyczącą historii i współczesnej działalności uniwersytetów ludowych.
5. Rozumieją i stosują zasady skutecznej komunikacji.
6. Wiedzą, jak zarządzać własnym czasem oraz zasobami.
7. Rozumieją potrzebę i zasady pracy w grupie.
8. Potrafią radzić sobie w sytuacji kryzysowej.
9. Wiedzą, jak ważne są zagadnienia filozoficzne w funkcjonowaniu współczesnego człowieka.

10.2 Moduł II – Rękodzieło – kontekst społeczny i ekologiczny

10.2.1. Cele ogólne zajęć:

- wzrost wiedzy dotyczącej znaczenia rękodzieła w procesie rozwoju osobowości i kultury,
- rozwój potencjału w zakresie kreatywności manualnej, artystycznej i społecznej.

10.2.2. Cele szczegółowe:

- wzrost wiedzy dotyczącej sztuki i rzemiosła ludowego,
- kształtowanie postawy zaangażowanej w ochronę ginących tradycji,
- wzrost kompetencji społecznych związanych z umiejętnością animacji środowiska lokalnego w zakresie działań związanych z rękodziełem, rzemiosłem, ekologią,
- rozbudzanie wyobraźni, w tym wyobraźni społecznej.

MODUŁ	PROGRAM	LICZBA GODZIN
Rękodzieło – kontekst społeczny i ekologiczny	Rola rękodzieła w procesie rozwoju Rękodzieło jako antidotum na niektóre problemy współczesnej cywilizacji Rękodzieło w arteterapii Dziedzictwo kulturowe – edukacja regionalna Ochrona ginących rzemiosł Poszukiwania korzeni kulturowych Tradycje rękodzielnicze regionalne Ekologia a rękodzieło Działania proekologiczne z wykorzystaniem technik rękodzielniczych i naturalnych biodegradowalnych surowców. Zasada 3R (ogranicz, użyj ponownie, oddaj do odzysku) a popularyzacja rękodzieła	6

10.2.3. Nabyte umiejętności i wiadomości:

- podstawowa wiedza dotycząca wartości i funkcji rękodzieła artystycznego w procesie rozwoju człowieka, kultury i środowiska lokalnego,
- umiejętność korzystania ze źródeł będących formą inspiracji,
- podstawowa wiedza dotycząca celów i metod edukacji regionalnej w zakresie rękodzieła artystycznego,
- umiejętność zaplanowania spotkania międzypokoleniowego lub międzykulturowego odnoszącego się do tradycji rękodzielniczych,

- wiedza dotycząca możliwości wykorzystania surowców ekologicznych jako alternatywy dla form plastikowych,
- umiejętność wykorzystania wiedzy i umiejętności z zakresu rękodzieła do działań proekologicznych,
- znajomość przykładów dobrych praktyk w zakresie działań animacyjnych, artystycznych i ekologicznych związanych z rękodziełem.

10.3 Moduł III – Trening kreatywności

10.3.1. Cele ogólne zajęć:

- rozwój potencjału w zakresie kreatywności manualnej, artystycznej i społecznej.

10.3.2 Cele szczegółowe:

- wzrost wiedzy dotyczące i technik twórczego myślenia,
- wzrost kompetencji społecznych w zakresie współpracy, komunikacji,
- rozwój umiejętności wyrażania własnych myśli i emocji,
- rozbudzanie wyobraźni,
- rozwój umiejętności projektowania form rękodzielniczych w wybranej technice.

MODUŁ	PROGRAM	LICZBA GODZIN
TRENING KREATYWNOCI	Projektowanie form artystycznych i użytkowych – poszukiwanie źródeł inspiracji, ćwiczenia, praca w grupach I etap przed poznaniem technik – rozwój wyobraźni, pokonywanie schematów II etap po poznaniu technik – z uwzględnieniem ograniczeń i inspiracji związanych z surowcami i technikami danej dziedziny	6

10.3.3. Nabyte umiejętności i wiadomości:

- znajomość zasad myślenia dywergencyjnego oraz techniki uruchamiania wyobraźni twórczej,
- znajomość procesu przetwarzania inspiracji wynikających z obserwacji natury na samodzielny motyw dekoracyjny,
- umiejętność samodzielnego projektowania własnej pracy.

10.4 MODUŁ IV – Rękodzieło artystyczne

10.4.1. Cele ogólne zajęć:

- poznanie tradycyjnych technik rękodzielniczych,
- rozwój sprawności manualnej, technicznej i artystycznej.

10.4.2. Cele szczegółowe:

- wzrost wiedzy i umiejętności w zakresie technik rękodzieła takich jak: ceramika, rzeźba, wiklina, tkactwo, haft karpacki,
- poznanie materiałów, narzędzi, warsztatu i zasad bhp w zakresie każdej z dziedzin,
- wzrost wiedzy dotyczącej rzemiosła i sztuki ludowej,
- poznanie tradycyjnego wzornictwa i technik,
- wykonanie przez każdego z uczestników 2 prac rękodzielniczych na każdym z warsztatów.

MODUŁ	PROGRAM	LICZBA GODZIN
WARSZTATY RĘKODZIEŁA	Program przewiduje wybrane dziedziny rękodzieła – w zależności od specyfiki grupy Warsztaty obejmują dziedziny takie jak: ceramika, rzeźba haft, koronka wiklina, tkactwo, koralikowa biżuteria etniczna Program każdego warsztatu obejmuje: – tradycje rękodzielnicze w sztuce ludowej – materiały i narzędzia, organizacja warsztatu, bhp. – podstawy wybranych technik – wykonanie 2 prac. Jedna z nich odwoływać się będzie do tradycyjnych kanonów, druga będzie zaprojektowana i wykonana samodzielnie przez uczestnika. Każdy z wybranych 4 warsztatów trwa ok. 17 godzin	68

10.4.3. Nabyte umiejętności i wiadomości:

- umiejętność rozpoznawania różnorodnych rodzajów technik rękodzielniczych,
- umiejętność określania możliwości zastosowania tych technik w procesie wykonywania określonych wytworów użytkowych i dekoracyjnych,
- organizowanie stanowiska pracy zgodnie z obowiązującymi wymaganiami ergonomii, przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony przeciwpożarowej i ochrony środowiska,

- umiejętność rozróżniania surowców i półproduktów niezbędnych do wytwarzania materiałów rękodzielniczych,
- umiejętność dobierania technik, surowców i przyborów do wykonania wyrobów rękodzielniczych,
- umiejętność dobierania narzędzi i materiałów do wykonania wyrobów rękodzielniczych,
- umiejętność samodzielnego przygotowywania projektów prac rękodzielniczych,
- umiejętność rozróżniania splotów, ściągów, łączeń w przedmiotach o profilu włókienniczym (tkactwo, haft, koronka) i ich wykonania,
- znajomość podstawowych technik formowania wyrobów ceramicznych oraz ich zdobienia i wypalania i umiejętność ich zastosowania,
- umiejętność rozróżniania splotów i łączeń w przedmiotach plecionkarskich (wiklina, słoma) i ich zastosowania w realizacji określonej formy,
- umiejętność realizacji prostych – małych i średnich form z drewna (rzeźby, formy użytkowe).

11.1. Tabela z programem

Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi, zaplecze, środki dydaktyczne
Rola rękodzieła w procesie rozwoju	MODUŁ II RĘKODZIEŁO – KONTEKST SPOŁECZNY I EKOLOGICZNY - rozwój pasji, zainteresowań, samorealizacji - ukierunkowania zawodowe - rozwój kreatywności, poczucia estetyki, wyobraźni. <i>Wykład, dyskusja, metody pedagogiki zabawy, działania plastyczne</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier
Rękodzieło jako antidotum na niektóre problemy współczesnej cywilizacji	- przeciwdziałanie uniformizacji, wspieranie indywidualizacji, kreatywności - rozwój sprawności manualnej – zaniedbywanej przez współczesny system edukacyjny - poszukiwanie korzeni, integracja pokoleń - wyrównanie szans edukacyjnych w formach artystycznych, zwłaszcza na terenach wiejskich. <i>Dyskusje, wspólne planowanie projektu społeczno-kulturalnego.</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier

Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi, zaplecze, środki dydaktyczne
Rękodzieło w arteterapii	- niwelowanie napięć i lęków poprzez działania rękodzielnicze, tworzenie przestrzeni na pozytywne doświadczenie świata i siebie, kształtowanie poczucia sprawstwa. - działania twórcze jako forma wyrażania emocji, pragnień, uwolnienie blokad i wyobraźni. <i>Przykłady działań, dyskusje, praca w grupach, działania praktyczne o charakterze symbolicznym.</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier
Ochrona ginących rzemiosł	Ochrona tradycji, wzornictwa, technik charakterystycznych dla regionu – dobre praktyki. Rzemiosło jako atrakcyjny element turystyki kulturowej – szlaki ginących rzemiosł, wioski tematyczne, ekomuzea Metody diagnozowania i ożywiania zasobów lokalnych (m.in. wygasających tradycji, niszczących prac rękodzielniczych, niedocenianych pasjonatów) <i>Dobre praktyki, dyskusje, praca w grupach</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier
Edukacja międzykulturowa	Edukacja międzykulturowa poprzez wspólne działania – integracja wielonarodowościowych środowisk i poznanie innych kultur/ np. wzornictwa, symboli / <i>Dyskusja, wykład, prezentacja</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier
Rękodzieło a ekologia	Globalny kryzys ekologiczny a rękodzieło i rzemiosło tradycyjne. Naturalne materiały – jak wycofać plastik? Recycling, upcycling – drugie życie przedmiotów. Land art – „sztuka z natury i w naturze” inspiracje, przykłady rozwiązań technologicznych. <i>Dyskusja, prezentacje.</i>	sala wykładowa, projektor, flamastry, papier
I etap – Wstęp do projektowania	MODUŁ III – TRENING KREATYWNOŚCI Pokonywanie schematów i stereotypów Ćwiczenia na rozwój wyobraźni – przed poznaniem technik rękodzieła <i>Źródła inspiracji.</i> <i>Mapy mentalne, zabawy plastyczne, konstrukcyjne, słowne i ruchowe, burza mózgów</i> Projektowanie z uwzględnieniem ograniczeń i inspiracji związanych z surowcami i technikami danej dziedziny.	sala wykładowa, projektor, flamastry, materiały plastyczne, papier
II etap po poznaniu technik	Projektowanie form artystycznych i użytkowych Zapoznanie z podstawowymi zasadami rysunku technicznego w kontekście projektowania. <i>Projekt, ćwiczenia, burza mózgów</i>	

Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi, zaplecze, środki dydaktyczne
Ceramika	MODUŁ IV – WARSZTATY RĘKODZIEŁA Zasady organizacji pracowni ceramicznej: materiały, narzędzia, zasady bhp. Podstawowe etapy procesu wytwarzania ceramiki: projektowanie, przygotowanie gliny, wykonanie formy, suszenie, wypał, szkliwienie. Sposoby odzysku gliny. Tradycje ceramiki ludowej na terenie Polski. Ludowy dzban – wykonanie pracy techniką wałeczków. Zdobienie ceramiki – szkliwienie, angobowanie, dekoracje naszkliwne, podszkliwe itd. Zasady organizacji warsztatów, pokazów i kursów ceramicznych. <i>Pokazy, ćwiczenia, rozmowy</i>	pracownia ceramiczna materiały: glina, szkliva, angoby, piec do wypałów ceramicznych
Rzeźba	Organizacja pracowni rzeźbiarskiej, zasady bhp. Modelowanie w glinie. Zapoznanie z materiałami, narzędziami, technikami i technologiami stosowanymi w snycerze. Pojęcie i rodzaje form użytkowych w drewnie. Ludowe tradycje snycerskie. Formy proste i zdobione. Sposoby i proces obróbki drewna. Rodzaje drewna. Konserwacja drewna <i>Pokazy, ćwiczenia, rozmowy</i>	pracownia – stoły rzeźbiarskie, dłuta, pobijaki, siekiera, noże snycerskie / glina
Formy użytkowe w drewnie	Projektowanie i realizacja form użytkowych opartych na technice żłobienia. Projektowanie i realizacja motywów zdobniczych – wykonanie misy bądź szkatułki Ćwiczenia w zakresie łączenia elementów <i>Pokazy, ćwiczenia</i>	pracownia – stoły rzeźbiarskie, dłuta, pobijaki, siekiera, noże snycerskie
Tkactwo	Organizacja warsztatu tkackiego. Narzędzia, surowce, barwniki. Rodzaje tkanin. Charakterystyka kolejnych etapów wykonywania tkaniny. Kilim – projektowanie, tkanie. Tkanina z fakturą – różne rodzaje faktur stosowane w tkactwie. Projektowanie i wykonanie tkanin z zastosowaniem różnych surowców – realizacja własnych pomysłów	sala, ramy tkackie, osnowa, wełna, papier, albumy, tkaniny

Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi, zaplecze, środki dydaktyczne
Haft	Zasady organizacji pracowni hafciarskiej. Materiały i narzędzia Historia haftu. Symbolika w motywach hafciarskich. Etapy wykonywania haftów. Poznanie technik i ściegów hafciarskich hafciarskich – wykonanie próbnika. Wykorzystanie ściegów w haftach – układy kompozycyjne. Polskie hafty regionalne. Projektowanie własnych wzorów hafciarskich. Zasady organizacji pracowni koronkarskiej: materiały, narzędzia.	płótno, kanwa, nici – muliny, igły, wzorniki haftów regionalnych
Koronka	Etapy wykonywania koronek: projektowanie, wykonywanie, konserwacja. Techniki koronkarskie: szydełkowa, igłowa, renesansowa, klockowa. Koronki ludowe – charakterystyczne techniki i motywy. Techniki koronkarskie w formach użytkowych	kordonek, szydełka, igły
Biżuteria koralikowa karpacka	Tradycje tworzenia biżuterii karpackiej z koralików – krywulka, sylianka, gerdan Materiały, narzędzia i techniki pracy. Wykonanie bransoletki na krośnie do tkania koralikami z wzorem karpackim. Wykonanie bransoletki techniką siatkową.	krosienka, nici, koraliki, igły do koralików, wzorniki regionalne
Techniki plecionkarskie – wiklina	Historia koszykarstwa (mity, legendy i rzeczywistość). Środowisko wierzby, rozpoznawanie gatunków i ich zastosowanie. Znaczenie wikliny w przyrodzie i gospodarce człowieka. Ludowe tradycje koszykarskie. Bezpieczeństwo i higiena pracy koszykarza. Organizacja warsztatu. Żywe formy ogrodowe – prezentacje, inspiracje. Kosz okrągły z pałąkiem. Nauka wykonania denka, gimy, ścianek, zakończenia warkoczowego i pałąka.	wanna – rynienki, dostęp do wody, wiklina, sekatory, nożyki

11.2. Założenia metodyczne

odwołują się do zasad pedagogiki grundwigańskiej, humanistycznej i holistycznej takich jak:

- nauka przez działanie i przeżywanie,
- aktywność, doświadczenie, inspiracje, pozytywne emocje – jako kluczowe elementy procesu edukacji,
- żywe słowo i bezpośrednie relacje w trakcie zajęć, spotkań,
- partnerskie relacje z wykładowcami,
- współdziałanie – praca w grupach,
- wspieranie rozwoju osobowego, pomoc w odnalezieniu talentów, zainteresowań, mocnych stron,
- facylitacja grupowa,
- edukacja dla rozwoju, demokracji,
- łączenie perspektywy lokalnej i globalnej,
- możliwość modyfikacji programu w zależności od potrzeb i specyfiki grupy (dotyczy to przede wszystkim przedmiotów rękodzielniczych),
- wspólne spędzanie czasu (posiłki, noclegi, ogniska, śpiew, spacer),
- organizowanie zajęć w miarę możliwości na świeżym powietrzu – w pracowni plenerowej,
- organizowanie wizyt studyjnych w pracowniach artystów i rękodzielników w Woli Sękowej,
- wykorzystanie otaczającej przyrody oraz bogatej kolekcji prac rękodzielniczych i artystycznych ULRA jako formy inspiracji.

11.3. Metody nauczania:

wykład, dyskusja, pokaz, prezentacja, wystawa, metody problemowe, metoda projektu, zabawy, żywe słowo, metoda zajęć praktycznych, ekspresja plastyczna.

11.4. Formy nauczania:

- indywidualna, zbiorowa, grupowa,
- formy pozalekcyjne, wystawy, spotkania autorskie, wizyty studyjne.

12. EWALUACJA PROGRAMU

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Ewaluacja kursu	Obserwacja uczestnicząca Spotkanie ewaluacyjne na koniec kursu	Spotkania prowadzących i organizatorów w trakcie kursu. Dyskusja moderowana słuchaczy, prowadzących i organizatorów (ULRA). Wywiad grupowy.

8.2. Program kursu ekologicznego w uniwersytecie ludowym

(Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)

1. Typ szkoły, placówki, instytucji: Ekologiczny Uniwersytet Ludowy

Uniwersytet ludowy to pozaformalna niepubliczna placówka edukacyjno-wychowawcza dla osób dorosłych (powyżej 18 roku życia), która:

- działa w środowiskach wiejskich lub małych miast oraz tam, gdzie dostęp do innych form edukacji dorosłych czy rozwoju jest utrudniony,
- świadczy usługi związane z niezawodową lub zawodową edukacją osób dorosłych,
- najczęściej posiada bazę internatową.

Głównym celem jego działalności jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego przez podnoszenie kompetencji zarówno kluczowych (szczególnie społecznych i obywatelskich), jak i zawodowych oraz kształtowanie postaw obywatelskich w oparciu o grundtvigiańską metodę dydaktyczną czerpiącą z tradycji i bogactwa kulturowego lokalnej społeczności.

2. Typ programu: modułowy

Trzytygodniowy zjazd wprowadzający w podstawy ekologii w kontekście agroekologicznym

Modułowy – zestaw modułów kształcenia i odpowiadających im jednostek, wyodrębnionych na podstawie określonych kryteriów umożliwiających zdobywanie wiedzy oraz kształtowanie umiejętności i kompetencji personalnych i społecznych właściwych dla celów kształcenia. W programach nauczania o strukturze modułowej występuje integracja treści teoretycznych i praktycznych; nie ma podziału na zajęcia praktyczne i teoretyczne.

3. Rodzaj programu:

Program liniowy – każda następna część materiału jest dalszym ciągiem poprzedniej, dlatego uczeń danych treści uczy się tylko raz. Trzeba zwrócić uwagę, żeby materiał poprzedni został utrwalony zanim przejdzie się do tematów kolejnych.

4. Autorka programu nauczania:

Ewa Smuk-Stratenwerth

5. Podstawy prawne kształcenia w uniwersytetach ludowych

Wyznacznikiem zasad kształcenia i wychowania w uniwersytetach ludowych jest wolność słowa i demokracja. Tak więc ramy prawne działalności wy-

chowawczo-edukacyjnej w placówkach tego typu zakresłone są bardzo szeroko. Wyznaczają je takie akty prawne jak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., niektóre zapisy Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz przepisy wykonawcze do ustawy, a także Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych oraz w części Ustawę o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. z późniejszymi zmianami.

Ważne miejsce w wyznaczaniu podstaw prawnych kształcenia zajmują również dokumenty międzynarodowe – w szczególności Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 3 września 1953 roku oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 10 grudnia 1948 roku, a także dokumenty odnoszące się do edukacji obywatelskiej, edukacji całościowej i rozwoju kompetencji kluczowych Unii Europejskiej.

Podstawa programowa kształcenia w zawodzie rolnik.

17 celów zrównoważonego rozwoju ONZ.

6. Cele ogólne kształcenia:

- Wprowadzenie do pedagogiki grundtvigiańskiej.
- Wprowadzenie w podstawy agroekologii, zwłaszcza w kontekście gleby, wody i bioróżnorodności.
- Uświadomienie związku między kryzysem ekologicznym, zmianą klimatu, a rolnictwem.
- Informacja o „zawodzie” (co uczestnicy osiągną dzięki temu kursowi?).
- Wstępne przygotowanie do zawodu rolnik ekologiczny (w obecnym wykazie zawodów szkolnictwa branżowego istnieje tylko pozycja rolnik).

7. Informacja o „zawodzie” (co uczestnicy osiągną dzięki temu kursowi?)

Uczestnik kursu

1. określa wpływ czynników klimatyczno-glebowych na wzrost i rozwój oraz plonowanie roślin;
2. dobiera rośliny do warunków klimatyczno-glebowych i ekonomicznych danego rejonu;
3. dobiera zmianowanie roślin uprawnych do określonych warunków gospodarstwa rolniczego;
4. wykonuje prace związane z konserwacją urządzeń wodno-melioracyjnych;
5. planuje nawożenie organiczne i mineralne;
6. ocenia jakość materiału siewnego;
7. przygotowuje materiał siewny do siewu;
8. planuje zabiegi agrotechniczne odpowiednie do warunków glebowych i wymagań roślin uprawnych;

9. wykonuje zabiegi agrotechniczne związane z produkcją roślin uprawnych;
10. rozpoznaje choroby, szkodniki i chwasty roślin uprawnych;
11. dobiera metody i środki ochrony roślin zgodnie z zasadami integrowanej ochrony roślin;
12. dobiera narzędzia, urządzenia i maszyny do prac w produkcji roślinnej;
13. obsługuje maszyny i urządzenia stosowane w produkcji roślinnej;
14. prowadzi uprawę roślin zgodnie ze Zwykłą Dobrą Praktyką Rolniczą i z Zasadami Wzajemnej Zgodności oraz rachunkiem ekonomicznym;
15. stosuje ekologiczne metody uprawy roślin;
16. przestrzega warunków przechowywania produktów pochodzenia roślinnego;
17. przechowuje oraz przygotowuje produkty pochodzenia roślinnego do sprzedaży;
18. prowadzi sprzedaż bezpośrednią produktów pochodzenia roślinnego.

8. Uzasadnienie potrzeby kształcenia:

W Polsce kształcenie w zakresie ekologii jest na początkowym etapie rozwoju, brakuje dobrych programów nauczania, przykładu dobrych praktyk i nauczycieli. O ile w obszarach takich jak odnawialne źródła energii, gospodarka odpadami widać pewien postęp, to w takich dziedzinach jak agroekologia czy zarządzanie zasobami wodnymi wciąż potrzeba skutecznych metod edukacji i programów dostosowanych do realiów i obecnych wyzwań. Z ostatnich raportów oceniających świadomość ekologiczną Polaków wynika, że *większość Polek i Polaków widzi powagę sytuacji ekologicznej świata i Polski. Niestety walka z zmianami środowiskowymi to dla nas przede wszystkim ograniczenie plastikowych opakowań, a nie walka z zanieczyszczeniem powietrza, utratą bioróżnorodności czy prowadzonym stylem życia. To pokazuje, że jeszcze dużo edukacji jeszcze przed nami, ale widać też, że jesteśmy gotowi się uczyć.* (Raport bluemedi 2020)

Problem został dostrzeżony na poziomie globalnym, Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła Agendę na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 zawierającą Cele Zrównoważonego Rozwoju. Została ona przyjęta przez wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 25 września 2015 roku w Nowym Jorku.

Wśród polskich uniwersytetów ludowych Ekologiczny Uniwersytet Ludowy (EUL) w Grzybowie prowadzi konsekwentnie edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i dlatego przygotowujemy moduł, którego elementy lub całość będą mogły wykorzystane przez inne placówki. W szczególności istotne

jest, że nasze programy łączą aspekty praktyczne (konkretne umiejętności) z aspektami etycznymi (kształtowanie postaw, pokazywanie szerszego kontekstu, czy tzw. „duży obrazek” – np. potrzeba zmiany stylu życia w obliczu wyzwań antropocenu). Efekty kształcenia w tym modelu mają charakter trwały i wpływają nie tylko na bezpośrednich beneficjentów, ale też na ich otoczenie i szerzej na społeczeństwo. Absolwenci dotychczasowych kursów EUL są obecnie trenerami, praktykami, rolnikami, promującymi zrównoważony styl życia i ekologiczny sposób gospodarowania. Cele szczegółowe kształcenia:

Poznanie historii, filozofii i metod uczenia się w uniwersytetach ludowych w kontekście wyzwań antropocenu
Poznanie struktury i znaczenia gleby dla zachowania równowagi planety
Poznanie znaczenia wody dla równowagi biologicznej – woda w epoce antropocenu
Uświadomienie sobie znaczenia bioróżnorodności i konsekwencji jej utraty
Poznanie nowej dziedziny agroekologii i jej związku z pokrewnymi dziedzinami zrównoważonego rolnictwa

9. Program nauczania

Moduł	Program	Ilość godzin
I. Grundtvigiańska filozofia uczenia się	Wprowadzenie do życiorysu Mikołaja Grundviga oraz sposobów zdobywania wiedzy na podstawie jego pracy w Danii, jak i dziedzictwa uniwersytetów ludowych w Polsce i Europie. Zapoznanie studentów z różnymi technikami rzemieślniczymi i dziedzictwem kulturowym regionu płockiego i okolic.	20
II. Ziemia – gleba	Zajęcia wykładowe na temat geologii – klasyfikacja gleb w Polsce, budowa geologiczna a rzeźba Polski, gleboznawstwo – składniki odżywcze w glebie, budowa materii organicznej, nawożenie gleb, z wykładowcami uczelni wyższych (UW, SGGW); zajęcia praktyczne polegające na pracy z kompostem oraz ręcznej i maszynowej obróbce ziemi.	28
III. Agroekologia	Zapoznanie się ze współczesnymi metodami rolnictwa ekologicznego; wizytacja innych gospodarstw ekologicznych i wymiana doświadczeń z praktyk pomiędzy kursantami; poznanie pojęcia płodozmianu i jego znaczenia w produkcji żywności ekologicznej, projektowanie własnych zmianowań i poznanie uwarunkowań i czynników wpływających na jakość i rozmiar plonów.	32

IV. Bioróżnorodność	Zrozumienie zależności pomiędzy organizmami i otoczeniem i wpływu tych zjawisk na uprawy; wprowadzenie pojęć związanych z nauką o grzybach i ich znaczeniu w rolnictwie; poznanie uwarunkowań związanych z obiegiem pierwiastków w przyrodzie i wpływu kosmosu, interakcji pomiędzy planetami, słońcem i księżycem na transport wody i stan upraw – nurt biodynamiczny.	20
V. Współczesne problemy społeczne i polityczne	Poznanie różnych modeli prowadzenia gospodarstwa, stworzenie platformy do dyskusji na temat aktualnych problemów społecznych i sytuacji geopolitycznej; prowadzenie ćwiczeń retorycznych; organizowanie wieczorów filmowo-dyskusyjnych spotkań z dziennikarzami i debat oksfordzkich.	20

10. Programy nauczania dla poszczególnych modułów

10.1. MODUŁ I – Grundtvigiańska filozofia uczenia się

10.1.1. Cele ogólne zajęć:

- Integracja grupy, wzmacnianie motywacji oraz zaangażowania,
- Poznanie filozofii grundtvigiańskiej i odniesienie jej do współczesności,
- Zrozumienie znaczenia żywego słowa i pieśni w UL,
- Podstawy skutecznego uczenia się, komunikacji i pracy w zespole,
- Budowanie kultury dialogu.

10.1.2. Cele szczegółowe:

- Warsztaty psychologiczno-integracyjne:

Skąd przychodzimy? Gdzie jesteśmy? Dokąd idziemy?

Budowanie zespołu, komunikacja

- Poznanie historii, tradycji UL, współczesności i wyzwań przyszłości,
- Rola pieśni w budowaniu wspólnoty,
- Poznanie zasad uczenia się w UL, m.in. roli samokształcenia i prowadzenia dokumentacji, współpracy,
- Poznanie znaczenia żywego słowa, storytelling,
- Umiejętność korzystania z mediów społecznościowych,
- Kuźnia ważnych pytań: debaty oksfordzkie, analiza ważnych wyzwań i konfrontacja z trudnymi tematami.

10.1.3 Tabela z programem

L.p.	Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi (np. zaplecze)
	Wprowadzenie do pedagogiki grundtvigiańskiej	Wprowadzenie w genezę, historię i współczesność uniwersytetów ludowych, podstawowe zasady pedagogii grundtvigiańskiej Podstawy psychologii, pedagogiki, socjologii i etyki	Ewa Smuk-Stratenwerth
	Rzemiosło i sztuka	Systematyczne zajęcia ze śpiewu; doskonalenie emisji głosu, zapoznanie się z utworami i tańcami ludowymi z różnych rejonów Polski i Europy, kolędowanie, warsztaty stolarskie, malowania na szkle, warsztaty ceramiczne, wykłady nt. budownictwa naturalnego i architektury zagrodowej, wycieczka do skansenu w Wiączeminie	

10.1.4 Metodyka

- wykład konwersatoryjny,
- wspólne śpiewanie,
- dzielenie się żywym słowem,
- ćwiczenia interaktywne w zespole,
- wspólne uczenie się,
- debata oksfordzka,
- praca własna,
- analiza danych z mediów i internetu,
- praca indywidualna z uczestnikami.

10.2. Moduł II – Ziemia – gleba

10.2.1 Cele ogólne zajęć:

- Rozumienie pojęcia ziemia w różnych aspektach (Ziemia jako planeta, ziemia jako kraj rodzinny oraz jako gleba), świadomość znaczenia troski o ziemię na różnych poziomach.
- Zrozumienie gleby oraz jej współczesnych zagrożeń.
- Podstawy prawidłowej troski o glebę.

10.2.2 Cele szczegółowe:

- Poznanie mechanizmu powstawania gleb – mineralne i organiczne składniki gleby oraz jej składników.
- Poznanie metod wykonywania odkrywek glebowych i prób szpadlowych.
- Poznanie zasad kształtowania zdrowej, żywej gleby: rozkład materii organicznej, obieg najważniejszych pierwiastków, sieć powiązań pokarmowych występujących w glebie, organizmy glebowe i ich wpływ na glebę.
- Poznanie nowych metod oceniania życia glebowego.
- Poznanie wpływu erozji na obszary rolne i środowisko naturalne oraz przeciwdziałanie erozji w krajobrazie rolniczym.
- Poznanie zasad budowania pryzm kompostowych, stosowania nawozów organicznych (obornika i kompostu).

10.2.3 Tabela z programem

L.p.	Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi (np. zaplecze)
1.	Zajęcia praktyczne z gleboznawstwa	Przygotowanie studentów do zapoznania się z technikami badania gleby: pobieranie próbek glebowych, określania właściwości gleby, praca ręczna i maszynowa z ziemią	Zajęcia praktyczne w gospodarstwie; wizyta w parku maszynowym. Prow.: Peter Stratenwerth i Paweł Kulpa
2.	Próchnica jako kluczowy składnik gleby	Wykłady nt. typów próchnicy, sposoby wytwarzania próchnicy, zajęcia praktyczne z kompostem i obornikiem	Prow.: dr Urszula Sołtysiak
3.	Gleby w Polsce	Wykłady dotyczące specyfiki gleb w Polsce i ich klasyfikacji, zagrożenia gleb i metody przeciwdziałania degradacji	Prow.: dr Jacek Niedźwiedzki
4.	Budowa geologiczna	Budowa geologiczna i rzeźba Polski, skalny fundament krajobrazu	Prow.: dr Agnieszka Sosnowska
5.	Właściwości fizyko-chemiczne gleby	Zajęcia teoretyczne i praktyczne dotyczące bilansu składników mineralnych w glebie, obiegu pierwiastków i ich wpływie na żyzność gleby	Prow.: dr Sebastian Wojtysiak
6.	Poznanie struktury i znaczenia gleby dla zachowania równowagi planety	Poznanie historii i geologii gleby, szczególnie gleb polskich	Prow.: dr Agnieszka Sosnowska

10.2.4 Metodyka

- wykład konwersatoryjny,
- ćwiczenia interaktywne w zespole,
- wspólne uczenie się,
- pokaz,
- praca własna,
- analiza danych z mediów i internetu,
- analiza map geologicznych,
- ćwiczenia praktyczne w pracowni i terenie,
- analiza filmu i dyskusja.

10.3. Moduł III – Agroekologia

10.3.1 Cele ogólne zajęć:

- Zrozumienie związku rolnictwa ze stanem środowiska, zmianą klimatu, bioróżnorodnością.
- Poznanie współczesnych metod rolnictwa przyjaznego środowisku.
- Poznanie metod pracy i działania sprzętów przydatnych na gospodarstwie.
- Zapoznanie studentów z pojęciem płodozmianu i projektowania samodzielnie zmianowań.

10.3.2 Cele szczegółowe:

- Poznanie pojęcia agroekologia oraz 11 zasad agroekologii z Deklaracji Nyeleni.
- Poznanie historii rolnictwa ekologicznego, sylwetki ważnych osób.
- Zapoznanie się z zasadami rolnictwa ekologicznego: płodozmian, nawożenie, ochrona roślin itp.
- Poznanie filozofii i zasad różnych nurtów rolnictwa ekologicznego, w szczególności rolnictwa biodynamicznego.
- Analiza środowiskowych, geograficznych, kulturowych, społecznych, historycznych uwarunkowań danego gospodarstwa, jego potencjału ekonomicznego i cech wyróżniających na wybranych przykładach (*Genius loci*).

10.3.3 Tabela z programem

L.p.	Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi (np. zaplecze)
1.	Historia rolnictwa ekologicznego	Dzieje rolnictwa ekologicznego, sylwetki prekursorów i rozwój nurtu biodynamicznego w Europie i w Polsce	Prow.: dr Urszula Sołtysiak i Peter Stratenwerth
2.	Agroekologia na przykładzie wybranych gospodarstw ekologicznych	Zapoznanie się z genezą powstania i procesem tworzenia samodzielnego gospodarstwa ekologicznego na wybranych przykładach (Grzybów, gospodarstwa A. Makowskiej i F. Dublera), ich wyzwaniami i potencjalnymi problemami; wymiana doświadczeń pomiędzy studentami z ich praktyk w różnych lokalizacjach.	Wizyta w gospodarstwie Agnieszki Makowskiej, wykład Franka Dublera
3.	Narzędzia w rolnictwie	Zajęcia teoretyczne i praktyczne dotyczące sposobów pracy ręcznej i maszynowej w małym i średnim gospodarstwie ekologicznym; wizyta w parku maszynowym i poznanie nowych maszyn i narzędzi rolniczych przydatnych w pracy z ziemią.	Wizyta w parku maszynowym. Prow.: Paweł Kulpa
4.	Płodozmian	Wprowadzenie do tematyki zmianowania i jego istoty w gospodarstwie ekologicznym, zapoznanie się z systemem płodozmianowym – praca w grupach, efektem której jest stworzenie przykładowego zmianowania na wybranym przez siebie terenie.	Prow.: Paweł Kulpa
5.	Nawożenie w rolnictwie ekologicznym	Poznanie metod nawożenia, zwiększanie materii organicznej w glebie i użyźnianie jej poprzez stosowanie różnych typów obornika, nawozów zielonych i kompostu; poznanie sposobów przygotowania preparatów biodynamicznych, gnojówek, ekologicznych oprysków i innych.	Prow.: dr Urszula Sołtysiak i dr Marek Krzysztofroski

10.3.4 Metodyka

- wykład konwersatoryjny,
- ćwiczenia interaktywne w zespole,
- wspólne uczenie się,
- pokaz,
- praca własna,
- analiza danych z mediów i internetu,

- ćwiczenia praktyczne w pracowni i terenie,
- analiza map geologicznych,
- interpretacja danych.

10.4. Moduł IV – Bioróżnorodność

10.4.1 Cele ogólne zajęć:

- Poznanie historii Ziemi i życia na Ziemi, podstaw ekologii, wpływu człowieka na środowisko (krajobraz, bioróżnorodność), znaczenia rolnictwa dla początków cywilizacji.
- Utrwalenie wiedzy nt. organizmów żywych i oddziaływań pomiędzy nimi, w szczególności mikroorganizmów i grzybów, oraz poszerzenie jej w odniesieniu do rolnictwa ekologicznego.
- Poznanie aktualnych problemów związanych z utratą bioróżnorodności oraz sposobów jej zachowania na przykładzie grzybów.

10.4.2 Cele szczegółowe:

- Poznanie historii powstania Wszechświata, planety Ziemia oraz historii życia na Ziemi.
- Poznanie znaczenia bioróżnorodności dla równowagi ekosystemów.
- Analiza obecnej sytuacji w obszarze utraty bioróżnorodności.
- Poznanie bioróżnorodności w wybranych ekosystemach, np. w gospodarstwie ekologicznym (organizmy glebowe, rośliny, zwierzęta).
- Poznanie metod zapobiegania utracie bioróżnorodności.
- Zapoznanie się z oddziaływaniami w przyrodzie, które mają znaczenie rolnicze, tak jak mutualizm, mikoryza czy allelopatia.

10.4.3 Tabela z programem

L.p.	Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi (np. załączniki)
1.	K o s m o s i jego wpływ na funkcjonowanie i powstanie przyrody	Wykłady nt. kosmosu i powstania wszechświata, budowy planet i obecności pyłu gwiazdowego w każdym organizmie i powierzchni; wpływ księżyca na wzrost roślin, a także transport wody na ziemi i lodydże, zapoznanie się ze sposobem działania kalendarza księżycowego, obserwacje nieba i gwiazd, teleskopowe obserwacje księżyca; astrologia a astronomia – zajęcia warsztatowe z wpływu ruchu planet, Słońca i księżyca na plon – podejście biodynamiczne.	Prow.: Ewelina Grądzka, Peter Stratenwerth, Magdalena Przybylak-Zdanowicz

2.	Obieg pierwiastków w przyrodzie	Zajęcia warsztatowe dotyczące obiegu wybranych pierwiastków w przyrodzie – tlen, węgiel, azotu i fosforu i ich wpływ na kondycję gleby i roślin; utrwalenie wiadomości nt. chemii organicznej, typów i funkcji wiązań chemicznych	Prow.: dr Sebastian Wojtysiak
	Z m i a - na paradygmatów, a Przyroda i Człowiek	Zajęcia połączone z ćwiczeniem aktywnego słuchania, rozmowie o emocjach, a jednocześnie dyskusją o zmianach paradygmatów i wyzwaniach współczesności	Prow.: Ewa Smuk Stratenwerth
4.	Podstawy mykologii	Bioróżnorodność i ekologia gleby na podstawie grzybów; zastosowanie preparatów z zawartością grzybów w rolnictwie; wpływ mikoryzy na zdrowie i funkcjonowanie roślin wieloletnich; allelopatia w środowisku leśnym i rolniczym.	Prow.: dr Marta Wrzosek

10.4.4 Metodyka

- wykład konwersatoryjny,
- ćwiczenia interaktywne w zespole,
- wspólne uczenie się,
- pokaz,
- praca własna,
- analiza i interpretacja danych z mediów i internetu,
- ćwiczenia praktyczne w pracowni i terenie,
- analiza filmu i dyskusja.

10.5. Moduł V – Rozeznanie współczesnych problemów społecznych i politycznych

10.5.1 Cele ogólne zajęć:

- Zwiększenia świadomości roli rolnictwa w kulturze, duchowości.
- Poznanie różnych modeli prowadzenia działalności rolniczej w odniesieniu do obecnych i przyszłych wyzwań geopolitycznych i klimatycznych.
- Kształtowanie czynnych postaw obywatelskich i zachęcenie do dyskusji i pogłębiania wiedzy nt. aktualnych wydarzeń lokalnych i globalnych.
- Pogłębianie umiejętności retorycznych i erystycznych, aktywnego słuchania i budowania argumentów.

10.5.2 Cele szczegółowe:

- Poznanie obecnej sytuacji w rolnictwie, perspektywy, wpływu na środowisko, społeczeństwo, kulturę, związki z polityką.
- Poznanie historii rolnictwa, jego kulturowego i duchowego znaczenia.
- Zapewnienie platformy wymiany poglądów, dyskusji i otwartego dialogu, a także poszerzania własnej wiedzy i pozyskiwania nowych informacji.
- Stworzenie otwartej przestrzeni do ćwiczenia różnych sposobów komunikacji i wyrażania własnych opinii i emocji.

10.5.3 Tabela z programem

L.p.	Dział	Materiał (treści nauczania)	Uwagi (np. zaplecze)
1.	M o d e l e prowadzenia gospodarstwa ekologicznego	Poznanie różnych modeli gospodarowania ekologicznego, zapoznanie się z podstawami działania Rolnictwa Wspieranego Społecznie, działania kooperatyw, spółdzielni, modelu sprzedaży bezpośredniej i różnych technik przetwórstwa.	Prow.: Agnieszka Makowska i dr Marek Krzysztoforski
2.	Sztuka dialogu	Zapoznanie z pojęciem debaty oksfordzkiej i sztuką prowadzenia sporów; przygotowanie merytoryczne od przeprowadzenia debaty na przygotowany temat – czy można wyżywić świat żywnością ekologiczną, realizacja i ewaluacja przeprowadzonej dyskusji; dyskusja nt. kryzysu migracyjnego z publicystą, zapoznanie się z różnymi formami przekazu i argumentami stron konfliktu; seanse filmów („Symphony of the Soil”, „Mandarynki”) z następującą dyskusją.	Prow.: Ewa Smuk-Stratenwerth

10.5.4 Metodyka

- wykład konwersatoryjny,
- ćwiczenia interaktywne w zespole,
- wspólne uczenie się,
- pokaz,
- praca własna,
- analiza i interpretacja danych z mediów i internetu,
- ćwiczenia praktyczne w terenie,
- spotkania z praktykami agroekologii,
- obserwacje w terenie,
- analiza filmu i dyskusja.

8.3. Program kursu edukacji obywatelskiej w uniwersytecie ludowym – „Architektura dla miejsca” *(Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy)*

1. Typ szkoły, placówki, instytucji

Uniwersytet ludowy to pozaformalna niepubliczna placówka edukacyjno-wychowawcza dla osób dorosłych (powyżej 18 roku życia), która:

- działa w środowiskach wiejskich lub małych miast oraz tam, gdzie dostęp do innych form edukacji dorosłych czy rozwoju jest utrudniony,
- świadczy usługi związane z niezawodową lub zawodową edukacją osób dorosłych,
- najczęściej posiada bazę internatową.

Głównym celem jego działalności jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego przez podnoszenie kompetencji zarówno kluczowych (szczególnie społecznych i obywatelskich), jak i zawodowych oraz kształtowanie postaw obywatelskich w oparciu o grundtvigiańską metodę dydaktyczną czerpiącą z tradycji i bogactwa kulturowego lokalnej społeczności.

2. Typ programu:

Modułowy – zestaw modułów kształcenia i odpowiadających im jednostek, wyodrębnionych na podstawie określonych kryteriów umożliwiających zdobywanie wiedzy oraz kształtowanie umiejętności i kompetencji personalnych i społecznych właściwych dla celów kształcenia. W programach nauczania o strukturze modułowej występuje integracja treści teoretycznych i praktycznych; nie ma podziału na zajęcia praktyczne i teoretyczne.

3. Rodzaj programu:

Program spiralny – jest pewnym ulepszeniem programu liniowego. Różni się od niego tym, że do tych samych treści wraca się na coraz wyższych poziomach rozszerzając ich zakres. Osią tematyczną organizującą treści niniejszego programu jest dziedzictwo kulturowe Kaszub i Pomorza, w tym szczególnie dziedzictwo architektoniczne wsi kaszubskiej.

4. Autorzy, recenzenci programu nauczania:

autorzy:

- dr hab. inż. arch. Anna Górka,
- mgr Mariusz Mówka

5. Podstawy prawne kształcenia w uniwersytetach ludowych

Wyznacznikiem zasad kształcenia i wychowania w uniwersytetach ludowych jest wolność słowa i demokracja. Tak więc ramy prawne działalności

wychowawczo-edukacyjnej w placówkach tego typu zakreślone są bardzo szeroko. Wyznaczają je takie akty prawne jak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., niektóre zapisy Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz przepisy wykonawcze do ustawy, a także Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych oraz w części Ustawę o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. z późniejszymi zmianami.

Ważne miejsce w wyznaczaniu podstaw prawnych kształcenia zajmują również dokumenty międzynarodowe – w szczególności Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 3 września 1953 roku oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 10 grudnia 1948 roku, a także dokumenty odnoszące się do edukacji obywatelskiej, edukacji całościowej i rozwoju kompetencji kluczowych Unii Europejskiej.

6. Cele ogólne kształcenia

Budzenie i kształtowanie świadomości znaczenia ochrony dziedzictwa krajobrazu wiejskiego oraz budzenie i rozwijanie postaw zaangażowania i partycypacji mieszkańców w procesy planowania rozwoju wsi.

Poznanie historii i głównych idei działania uniwersytetów ludowych – pedagogii grundvigańskiej.

7. Informacja o „zawodzie” (co uczestnicy osiągają dzięki temu kursowi?)

Słuchacze zdobywają praktyczną wiedzę na temat elementów i cech oraz zagrożeń krajobrazów lokalnych, zasad kształtowania ładu przestrzennego na obszarach wiejskich, rozwiązań projektowych, które są energooszczędne, chronią środowisko i krajobraz oraz jakość życia na wsi.

Słuchacze nabywają umiejętności obserwowania i dokumentowania zjawisk przestrzennych i społecznych na wsi. W praktyce dokumentują zasoby krajobrazu kulturowego w obrębie wsi Piotrowo w gminie Somonino, opracowują proekologiczne koncepcje projektów architektonicznych, które kontynuują cechy budownictwa lokalnego na Kaszubach.

Słuchacze włączają mieszkańców Piotrowa w działania realizowane w trakcie studiów terenowych, realizując postulat partycypacyjnego charakteru prac oraz nabywając praktyczne umiejętności w zakresie dialogu z lokalną społecznością.

Słuchacze uczą się pracować zespołowo i komunikować się, dzięki czemu rozwijają swoje kompetencje interpersonalne i samoorganizacyjne.

8. Uzasadnienie potrzeby kształcenia:

Współczesne procesy społeczno-gospodarczych przeobrażeń polskiej wsi doprowadziły do zmian w sferze kulturowej, których wyrazem stały się m.in.

zanik tradycyjnych cech przestrzennych krajobrazu kulturowego wsi i upowszechnienie, zrywających z tą tradycją, zuniformalizowanych wzorców zabudowy i układów przestrzennych osiedli wiejskich. Kaszuby, należące do regionów o wyraźnej, wciąż jeszcze żywej tradycji kulturowej, podlegają tym samym procesom przekształceń, które grożą utratą tożsamości kulturowej mieszkańców (K. Szarejko, *Kaszubski dom drewniany – tradycja i współczesność*, Katedra Projektowania Środowiskowego Wydział Architektury Politechnika Gdańska).

Ważne jest budzenie wśród mieszkańców i architektów-ruralistów świadomości konieczności zachowania tradycyjnego krajobrazu wsi, jako elementu dziedzictwa kulturowego. W konsekwencji zaś formułowanie potencjalnych scenariuszy rozwoju w oparciu o dialog z lokalną społecznością. Dzięki włączeniu mieszkańców w procesy tworzenia analiz i formułowania kierunków zmian, będzie można realizować w sposób praktyczny wartości planowania partycypacyjnego. „Fundamentalną odpowiedzialnością architektury jest utrzymywanie ludzi we wzajemnych relacjach” [Charles Durrett].

Kurs adresowany jest do studentów Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej – niestandardowych odbiorców KUL.

9. Program nauczania

Moduły	Program – działy (obszary tematyczne)	Ilość godzin
Moduł 1 – Zjęcia ogólne	Uniwersytet ludowy – w Europie, w Polsce Kaszubski Uniwersytet Ludowy – wspólnota edukacyjna Rozwój osobistych kompetencji słuchaczy	20
Moduł 2 – Dziedzictwo kultury re- gionalnej dla edukacji oby- watelskiej	Spotkania uczące na temat przeszłości i teraźniejszości Ka- szub oraz zróżnicowania kulturowego Pomorza Narzędzia edukacji obywatelskiej w praktyce działalności KUL Aktywizacja społeczna z wykorzystaniem zasobów lokalnych kultury i środowiska w praktyce	10
Moduł 3 – Architektura dla miejsca	Warsztaty tradycyjnych technik budowlanych Budowanie świadomości społecznej – Wykład otwarty dla słuchaczy i osób zainteresowanych Rozpoznanie zachowanych zasobów dziedzictwa architekto- nicznego wsi kaszubskiej Piotrowo (gm. Somonino) Opracowanie proekologicznych koncepcji projektów archi- tektonicznych, kontynuujących cechy budownictwa lokalne- go. Otwarta wystawa prac słuchaczy oraz spotkanie z zaproszo- nymi mieszkańcami Piotrowa	30

Ilość godzin: 60 godzin

10. Programy nauczania dla poszczególnych modułów

MODUŁ 1 – ZAJĘCIA OGÓLNE (OGÓLNOKSZTAŁCĄCE)

Cele ogólne zajęć

- Zapoznanie się z ideą UL.
- Poznanie zasad dobrej komunikacji interpersonalnej.
- Poznanie idei samorozwoju i samoświadomości.
- Zapoznanie się z zasadami pracy w grupie i uczestnictwa w procesach grupowych.
- Zapoznanie się z rolą filozofii w życiu człowieka dorosłego.
- Wsparcie procesu budowania wspólnoty edukacyjnej słuchaczy i prowadzących.

Cele szczegółowe

- Poznanie idei UL jako „szkoły dla życia”.
- Zapoznanie się z zasadami prawidłowej komunikacji.
- Poznanie zasad obowiązujących w grupie.
- Definiowanie ról, jakie można pełnić w grupie.
- Poznanie się i budowanie komunikacji w grupie.
- Rozwój kompetencji słuchaczy w zakresie osobistych relacji z innymi.

Tabela z programem – MODUŁ I

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Uniwersytet ludowy – w Europie, w Polsce.	Idea M.F.S. Grundtviga – szkoła dla życia Historia UL w Polsce	
2	Kaszubski Uniwersytet ludowy – wspólnota edukacyjna	Kim jesteśmy i co robimy w KUL? Słuchacz – wspólnota edukacyjna – metody nauczania.	Wprowadzanie elementów nauczania w UL – śpiew, żywe słowo. Wybrane zagadnienia z socjologii i filozofii
3	Rozwój osobistych kompetencji słuchaczy	Skuteczność osobista w relacjach z innymi. Techniki komunikowania się bez barier.	Warsztaty z elementami treningu psychologicznego.

Metodyka⁸

W trakcie całego kursu podejście grundtvigiańskie będzie odgrywać fundamentalną rolę. Następujące zasady, niezbędne w uniwersytetach ludowych, będą tworzyć ramy dydaktyczne dla tego modułu:

- wspólna nauka (uczestnicy uczą się razem, a zajęcia podkreślają pracę w grupie);
- wolność od egzaminowania (tylko to gwarantuje swobodę nauczania i nauczania bez przymusu);
- otwartość dla wszystkich (jako podstawa ducha wspólnoty);
- przestrzeń i czas na dialog (zarówno między nauczycielami jak i między słuchaczami);
- profesjonalizm (skoncentrowany na prawdziwym życiu uczestników kursu).

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiedzialną do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” – uczenie się przez działanie.

Metody nauczania

Spotkanie uczące.

Warsztaty z elementami treningu psychologicznego (ćwiczenia, pokazy połączone z przeżyciem, analiza przypadków sytuacyjnych).

Nabyte umiejętności przez słuchaczy

1. Rozpoznają pojęcie uniwersytet ludowy.
2. Poznają innych uczestników kursu i prowadzących.
3. Rozumieją zasady uczenia się we wspólnocie.
4. Posiadają podstawową wiedzę dotyczącą historii i współczesnej działalności uniwersytetów ludowych.
5. Rozumieją i stosują zasady skutecznej komunikacji.
6. Wiedzą jak zarządzać własnym czasem oraz zasobami.
7. Rozumieją potrzebę i zasady pracy w grupie.
8. Potrafią radzić sobie w sytuacji kryzysowej.
9. Wiedzą jak ważne są zagadnienia filozoficzne w funkcjonowaniu współczesnego człowieka.

⁸ Zbiór zasad dotyczących sposobów wykonywania jakiejś pracy lub trybu postępowania prowadzącego do określonego celu.

MODUŁ 2 – DZIEDZICTWO KULTURY REGIONALNEJ DLA EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Cele ogólne zajęć

Kształtowanie świadomości i wiedzy słuchaczy na temat dziedzictwa kulturowego Kaszub i Pomorza jako źródła inspiracji oraz rozwoju kompetencji zawodowych słuchaczy.

Cele szczegółowe zajęć

1. Wzrost zainteresowania historią i zróżnicowaniem kulturowym Pomorza.
2. Zdobycie wiedzy na temat specyfiki działań animacyjnych wykorzystujących zasoby dziedzictwa kulturowego Kaszub i Pomorza dla rozwijania postaw obywatelskich.

Umiejętności nabyte przez słuchaczy

1. Zrozumienie zróżnicowania kulturowego Pomorza i jego źródeł.
2. Znajomość specyfiki języka i kultury Kaszubów.

Tabela z programem – MODUŁ II -10 h

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Spotkania uczące na temat przeszłości i teraźniejszości Kaszub oraz zróżnicowania kulturowego Pomorza	Zróżnicowanie kulturowe Pomorza – w kontekście historycznym i współczesnym: – Uwarunkowania geograficzne, – Dwudzielność linii rozwojowych Pomorza, – Sąsiedztwo z Niemcami. Wielokulturowość Państwa Krzyżackiego, – Wyjątkowość historyczno-prawna Prus Królewskich, – Pomorze w granicach Prus, – Kaszubskie trwanie i skutki polityki germanizacyjnej, – Pomorze w obliczu modernizacji, – Pomorze w II RP, – II wojna światowa i kaszubska trauma, – Kaszubi dzisiaj – regiony kulturowe.	„Przy cieście i kawie, o kaszubskiej sprawie/Przëkùchù i kawie ò kaszëbsczi sprawie” – cykl spotkań uczących.

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
2	Narzędzia edukacji obywatelskiej w praktyce działalności KUL	Kaszubska kultura popularna – niedostrzegany zasób i potencjał edukacyjny – Zbiory malarstwa plenerowego w KUL – źródło wiedzy o dziedzictwie architektonicznym Kaszub.	Wystawa prac z plenerów malarskich w Piotrowie organizowanych w latach 80. i 90. XX wieku w KUL w Wieżycy.
3	Aktywizacja społeczna z wykorzystaniem zasobów lokalnych kultury i środowiska w praktyce.	Animacja środowiskowa, w tym społeczno-kulturalna: – Ożywianie i wzmacnianie – społeczności lokalnych, – Dialog i partycypacja, – Badanie potrzeb i identyfikacja potencjalnych liderów. Studium przypadku – Wiejskie Kuźnie Pamięci.	Materiały filmowe

Metodyka

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiedzialną do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną.

Metody nauczania

Spotkania uczące z wykorzystaniem technik multimedialnych.

Metody eksponujące (wystawa) – pokaz połączony z przeżyciem.

MODUŁ 3 – ARCHITEKTURA DLA MIEJSCA

Cel ogólny zajęć

Rozpoznanie zachowanych zasobów dziedzictwa architektonicznego wsi kaszubskiej (Piotrowo i okolice).

Cele szczegółowe zajęć

1. Badanie możliwości kontynuowania cech architektonicznych budownictwa regionalnego z użyciem technologii low-tech.
2. Informowanie i rozwijanie wiedzy o możliwości kontynuowania cech architektonicznych budownictwa regionalnego z użyciem tradycyjnych technologii budowlanych i materiałów.

3. Rozwijanie praktycznych umiejętności z zakresu tradycyjnych materiałów i technik budowlanych.
4. Wykorzystanie zasobów muzealnych (malarstwo nieprofesjonalne z lat 80. i 90. XX w.) oraz wiedzy o dziedzictwie i zróżnicowaniu kulturowym Pomorza dla rozwoju wiedzy słuchaczy.
5. Rozwijanie wiedzy słuchaczy o krajobrazie jako dobru wspólnym.

Umiejętności nabyte przez słuchaczy

1. Potrafią lepiej pracować zespołowo.
2. Potrafią lepiej pracować samodzielnie.
3. Rozwijają swoje kompetencje zawodowe – architektoniczne.
4. Rozumieją lepiej sens działań proekologicznych w kształtowaniu przestrzeni i ochronie ginących zasobów budownictwa regionalnego.

Tabela z programem – MODUŁ III – 30 h

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Warsztaty tradycyjnych technik budowlanych	Warsztaty wykorzystania gliny jako materiału budowlanego	Zajęcia w Nowej Ameryce
2	Budowanie świadomości społecznej – Wykład otwarty dla słuchaczy i osób zainteresowanych	Program wykładu: Krajobraz jako dobro wspólne, Uspołecznienie procesu projektowania, Materiały czy odpady? Budownictwo proekologiczne w gospodarce cyrkularnej, Zasady kształtowania budynku proekologicznego: relacja z otoczeniem, forma, funkcja, konstrukcja, Budownictwo regionalne Kaszub. Znikający zasób, Architektura low-tech. Studia przypadków, Architektura zero- i niskoenergetyczna. Przypadek domu z betonu konopnego.	Wystawa prac z plenerów malarских w Piotrowie organizowanych w latach 80. i 90. XX wieku w KUL w Wieżycy na sali konferencyjnej
3	Rozpoznanie zachowanych zasobów dziedzictwa architektonicznego wsi kaszubskiej (Piotrowo – gm. Somonino)	Studia terenowe: – Podział na grupy robocze, – Wizyty inicjujące w wybranych gospodarstwach, – Prace dokumentacyjne (zdjęcia, ankiety, rysunki). Warsztaty projektowe w KUL	Wieś Piotrowo

4	Opracowanie proekologicznych koncepcji projektów architektonicznych, kontynuujących cechy budownictwa lokalnego.	Praca własna: – Opracowanie proekologicznych koncepcji projektów architektonicznych, kontynuujących cechy budownictwa lokalnego,	Makiety robocze, plansze prezentujące analizy przedprojektowe
5	Otwarta wystawa prac słuchaczy oraz spotkanie z zaproszonymi mieszkańcami Piotrowa	Otwarta wystawa prac: – Podsumowanie i omówienie prac, – Dyskusja z udziałem zaproszonych mieszkańców Piotrowa oraz zainteresowanych tematem osób.	Wystawa prac z plenerów malarских w Piotrowie organizowanych w latach 80. i 90. XX wieku w KUL w Wieżycy na sali konferencyjnej.

Metodyka

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiednio do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” czyli uczenie się przez działanie.

Metody nauczania

1. Studia terenowe
2. Warsztaty projektowe
3. Praca własna Słuchaczy

EWALUACJA PROGRAMU

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Ewaluacja kursu	Obserwacja uczestnicząca Spotkanie ewaluacyjne na koniec kursu	Spotkania prowadzących i organizatorów w trakcie kursu Dyskusja moderowana słuchaczy, prowadzących i organizatorów (KUL) Wywiad grupowy

8.4. Program kursu edukacji obywatelskiej w uniwersytecie ludowym – „Jak uruchamiać potencjał młodych w działaniach świetlic/domów kultury/bibliotek /NGO?”

(Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy)

1. Typ szkoły, placówki, instytucji

Uniwersytet ludowy to pozaformalna niepubliczna placówka edukacyjno-wychowawcza dla osób dorosłych (powyżej 18 roku życia), która:

- działa w środowiskach wiejskich lub małych miast oraz tam, gdzie dostęp do innych form edukacji dorosłych czy rozwoju jest utrudniony,
- świadczy usługi związane z niezawodową lub zawodową edukacją osób dorosłych,
- najczęściej posiada bazę internatową.

Głównym celem jego działalności jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego przez podnoszenie kompetencji zarówno kluczowych (szczególnie społecznych i obywatelskich), jak i zawodowych oraz kształtowanie postaw obywatelskich w oparciu o grundtvigiańską metodę dydaktyczną czerpiącą z tradycji i bogactwa kulturowego lokalnej społeczności.

2. Typ programu:

Modułowy – zestaw modułów kształcenia i odpowiadających im jednostek, wyodrębnionych na podstawie określonych kryteriów umożliwiających zdobywanie wiedzy oraz kształtowanie umiejętności i kompetencji personalnych i społecznych właściwych dla celów kształcenia. W programach nauczania o strukturze modułowej występuje integracja treści teoretycznych i praktycznych; nie ma podziału na zajęcia praktyczne i teoretyczne.

3. Rodzaj programu:

Program spiralny – jest pewnym ulepszeniem programu liniowego. Różni się od niego tym, że do tych samych treści wraca się na coraz wyższych poziomach rozszerzając ich zakres. Osią tematyczną organizującą treści niniejszego programu jest włączenie potencjału młodych (w szczególności młodzież od 12 roku życia) do aktywności świetlic / domów kultury / bibliotek / organizacji pozarządowych bazując na wspólnym z młodymi przygotowywaniu oferty i wykorzystaniu przestrzeni aktywności danego podmiotu.

4. Autorka programu nauczania:

autorka: mgr Sulisława Borowska

5. Podstawy prawne kształcenia w uniwersytetach ludowych

Wyznacznikiem zasad kształcenia i wychowania w uniwersytetach ludowych jest wolność słowa i demokracja. Tak więc ramy prawne działalności wychowawczo-edukacyjnej w placówkach tego typu określone są bardzo szeroko. Wyznaczają je takie akty prawne jak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., niektóre zapisy Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz przepisy wykonawcze do ustawy, a także Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych oraz w części Ustawę o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. z późniejszymi zmianami.

Ważne miejsce w wyznaczaniu podstaw prawnych kształcenia zajmują również dokumenty międzynarodowe – w szczególności Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 3 września 1953 roku oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 10 grudnia 1948 roku, a także dokumenty odnoszące się do edukacji obywatelskiej, edukacji całościowej i rozwoju kompetencji kluczowych Unii Europejskiej.

6. Cele ogólne kształcenia

Włączenie potencjału młodych w działania podmiotów zajmujących się szeroko rozumianą KULTURĄ oraz rozwijanie kompetencji kadr kultury w zakresie zaangażowania i partycypacji młodych w procesie planowania aktywności i współtworzenia przestrzeni w domach kultury/bibliotekach/światlicach/NGO.

Poznanie historii i głównych idei działania uniwersytetów ludowych – pedagogii grundvigańskiej.

7. Informacja o „zawodzie” (co uczestnicy osiągną dzięki temu kursowi?)

Słuchacze zdobywają praktyczną wiedzę na temat narzędzi uruchamiania potencjału młodych w aktywnościach społeczno-kulturalnych świetlic/domów kultury/bibliotek /NGO?”

Słuchacze nabywają umiejętności wykorzystania narzędzi służących diagnozowaniu potrzeb młodych.

Słuchacze zdobywają praktyczną wiedzę na temat przygotowania i realizacji zadania uaktywniającego potencjał młodych w aktywnościach społeczno-kulturalnych świetlic/domów kultury/bibliotek/NGO?

Słuchacze zdobywają praktyczną wiedzę na temat sposobów tworzenia ofert zajęć wypracowywanych wspólnie z młodymi.

Słuchacze nabywają podstawowe umiejętności tworzenia produktów cyfrowych opartych na działaniach międzypokoleniowych.

Słuchacze uczą się pracować zespołowo i komunikować się, dzięki czemu rozwijają swoje kompetencje interpersonalne i samoorganizacyjne.

8. Uzasadnienie potrzeby kształcenia:

Środowisko osób działających w szeroko rozumianej kulturze w środowiskach wiejskich i małych miast (domy kultury, biblioteki, muzea, świetlice, domy kultury) wskazują na problem braku aktywności młodych ludzi w przestrzeni działania ich podmiotów oraz braku zainteresowania młodych ludzi ofertą przygotowywaną przez w/w podmioty. Z drugiej zaś strony, młodzi ludzie, wskazują na to, że oferta zajęć/warsztatów/wydarzeń oferowanych głównie przez lokalne domy kultury/biblioteki/świetlice zupełnie nie odpowiada na potrzeby młodych ludzi w zakresie aktywnego spędzania czasu wolnego. Młodzi ludzie również wskazują na brak zainteresowania ze strony dorosłych (liderów, animatorów, instruktorów, itp.) angażowania ich w proces tworzenia oferty zajęć.

Ta sytuacja zamknięcia w „bańkach różnych pokoleń” zmotywowała do pojęcia działań, mających na celu stworzenie przestrzeni, w której i młodzi i starsi stażem życiowym, poznają narzędzia wzajemnego usłyszenia swoich potrzeb oraz wypracowania ścieżki wspólnego działania opartego na obopólnej inicjatywie i zaangażowaniu.

Kurs adresowany jest do osób reprezentujących szeroko rozumienie kadry kultury – animatorów, instruktorów, liderów, świetliczanek, działających w obszarze kultury w tym reprezentujących m.in. takie podmioty jak domy kultury, biblioteki, muzea, świetlice, organizacje pozarządowe, itp., którzy są zainteresowani aktywnym włączeniem potencjału młodych do przestrzeni aktywności swojego podmiotu.

9. Program nauczania

Moduły	Program – działy (obszary tematyczne)	Ilość godzin
Moduł 1 Zajęcia ogólne	Uniwersytet ludowy – w Europie, w Polsce Kaszubski Uniwersytet Ludowy – wspólnota edukacyjna Rozwój osobistych kompetencji słuchaczy	20
Moduł 2 Uruchamianie potencjału młodych – etapy procesu włączania młodych	Analiza pola sił Specjalizacja „przestrzeni aktywności” Pedagogika zabawy w „przestrzeni aktywności” Sieci współpracy Partycypacyjne i innowacyjne formy działań Uruchamianie potencjału – zadanie praktyczne.	25
Moduł 3 Narzędziownik animatora/ animatorki młodzieżowej	Profil osobowościowy animatora/animatorki młodzieżowej Narzędziownik pracy animatora/ animatorki młodzieżowej Placówki wsparcia młodzieżowego Działania młodzieżowe w praktyce	7
Moduł 4 ABC cyfrowych kompetencji w działaniu z młodymi	ABC cyfrowych kompetencji – przegląd narzędzi ABC cyfrowych kompetencji w praktyce	8

Ilość godzin: 60 godzin

10. Programy nauczania dla poszczególnych modułów

MODUŁ 1 – ZAJĘCIA OGÓLNE (OGÓLNOKSZTAŁCĄCE)

Cele ogólne zajęć

- Zapoznanie się z ideą uniwersytetu ludowego.
- Poznanie zasad dobrej komunikacji interpersonalnej.
- Poznanie idei samorozwoju i samoświadomości.
- Zapoznanie się z zasadami pracy w grupie i uczestnictwa w procesach grupowych.
- Zapoznanie się z rolą „filozofii” w życiu człowieka dorosłego.
- Wsparcie procesu budowania wspólnoty edukacyjnej słuchaczy i prowadzących.

Cele szczegółowe

- Poznanie idei UL jako „szkoły dla życia”.

- Zapoznanie się z zasadami prawidłowej komunikacji.
- Poznanie zasad obowiązujących w grupie.
- Definiowanie ról, jakie można pełnić w grupie.
- Poznanie się i budowanie komunikacji w grupie.
- Rozwój kompetencji słuchaczy w zakresie osobistych relacji z innymi.

Tabela z programem

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Uniwersytet ludowy – w Europie, w Polsce	Idea M.F. Grundtviga – szkoła dla życia Historia UL w Polsce	
2	Kaszubski Uniwersytet ludowy – wspólnota edukacyjna	Kim jesteśmy i co robimy w KUL? Słuchacz – wspólnota edukacyjna – metody nauczania	Wprowadzanie elementów nauczania w UL – śpiew, żywe słowo. Wybrane zagadnienia z socjologii i filozofii
3	Rozwój osobistych kompetencji słuchaczy	Skuteczność osobista w relacjach z innymi. Techniki komunikowania się bez barier	Warsztaty z elementami treningu psychologicznego

Metodyka

W trakcie całego kursu podejście grundtvigiańskie będzie odgrywać fundamentalną rolę. Następujące zasady, niezbędne w uniwersytetach ludowych, będą tworzyć ramy dydaktyczne dla tego modułu:

- wspólna nauka (uczestnicy uczą się razem, a zajęcia podkreślają pracę w grupie);
- wolność od egzaminowania (tylko to gwarantuje swobodę nauczania i nauczania bez przymusu);
- otwartość dla wszystkich (jako podstawa ducha wspólnoty);
- przestrzeń i czas na dialog (zarówno między nauczycielami jak i między sobą);
- profesjonalizm (skoncentrowany na prawdziwym życiu uczestników kursu).

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiednio do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” – uczenie się przez działanie.

Metody nauczania

Spotkanie uczące.

Warsztaty z elementami treningu psychologicznego (ćwiczenia, pokazy połączone z przeżyciem, analiza przypadków sytuacyjnych).

Nabyte umiejętności przez słuchaczy

1. Rozpoznają pojęcie uniwersytetu ludowego.
2. Poznają innych uczestników kursu i prowadzących.
3. Rozumieją zasady uczenia się we wspólnocie.
4. Posiadają podstawową wiedzę dotyczącą historii i współczesnej działalności uniwersytetów ludowych.
5. Rozumieją i stosują zasady skutecznej komunikacji.
6. Wiedzą, jak zarządzać własnym czasem oraz zasobami.
7. Rozumieją potrzebę i zasady pracy w grupie.
8. Potrafią radzić sobie w sytuacji kryzysowej.
9. Wiedzą, jak ważne są zagadnienia filozoficzne w funkcjonowaniu współczesnego człowieka.

MODUŁ 2 – Uruchamianie potencjału młodych – etapy procesu włączania młodych.

Cele ogólne zajęć

1. Poznanie poszczególnych etapów uruchamiania potencjału młodych w aktywnościach społeczno-kulturalnych świetlic/domów kultury/bibliotek/NGO*
(*dalej: „przestrzeń aktywności”).

Cele szczegółowe zajęć

1. Przedstawienie narzędzi do przygotowania analizy środowiska lokalnego pod kątem uruchamiania potencjału młodych.
2. Zapoznanie się z różnymi przykładami specjalizacji świetlic, domów kultury, podwórek itp.
3. Wypracowanie własnej specjalizacji „przestrzeni aktywności” pod kątem uruchamiania potencjału młodych.
4. Poznanie różnych gier i zabaw, które uaktywniają i podtrzymują aktywność młodych w „przestrzeni aktywności”.

5. Poznanie potencjału sieci współpracy oraz wykonanie wstępnej mapy sieci kooperacji.
6. Poznanie różnych partycypacyjnych i innowacyjnych form działania „przestrzeni aktywności” uruchamiających potencjał młodych.
7. Doświadczenie przygotowania i zrealizowania wydarzenia opartego na włączeniu młodych w cały proces przygotowania wydarzenia.

Nabyte umiejętności przez słuchaczy

1. Znają i potrafią zastosować w praktyce podstawowe narzędzia analizy swojego środowiska pod kątem uruchamiania potencjału młodych.
2. Rozumieją na czym polega specjalizacja „przestrzeni aktywności”, potrafią podać różne przykłady ich funkcjonowania.
3. Potrafią wypracowywać oraz aktualizować specjalizację własnej „przestrzeni aktywności”.
4. Znają i potrafią zastosować różne gry i zabawy uaktywniające młodych w „przestrzeni aktywności”.
5. Potrafią opracować własną sieć współpracy pod kątem uruchamiania potencjału młodych.
6. Znają i potrafią zastosować różne partycypacyjne oraz innowacyjne formy działania artystycznego m.in. takie jak działania błyskawiczne, zabawy labiryntowe, techniki relaksacyjne, ćwiczenia filozoficzne itp.
7. Potrafią zaplanować i zrealizować wydarzenie oparte na włączeniu młodych w cały proces realizacji zadania.

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Analiza pola sił	– Jak angażujemy młodych i dorosłych do uczestnictwa w zajęciach i pracach przestrzeni aktywności podmiotów działających w obszarze szeroko rozumianej KULTURY (m.in. domy kultury/biblioteki/świetlice/muzea /NGO* („przestrzeń aktywności”)? – Analiza środowiska: potrzeby i aspiracje mieszkańców naszych miejscowości, jak im sprostać, jak je rozwijać?	

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
2	Specjalizacja „przestrzeni aktywności”	– Co możemy robić w swojej „przestrzeni aktywności”: specjalizacja, przestrzeń ucząca się, z misją, przestrzeń nie tylko dla swoich: usługi, współpraca, wymiana. – Przykłady specjalizacji świetlic, domów kultury, wsi, miast, podwórek.	
3	Pedagogika zabawy w „przestrzeni aktywności”	– Pedagogika zabawy i pedagogika intuicyjna w pracy „przestrzeni aktywności” – zajęcia praktyczne; – gry i zabawy, które uczą, otwierają i podpowiadają – ja i moja „przestrzeń aktywności” wobec globalnych trendów; – gry i zabawy, trening żonglerki funkcjonalnej.	
	Sieci współpracy	– Sieci współpracy i wsparcia zobaczone przy pomocy malowania intuicyjnego. Co możemy robić razem, jak się możemy wymieniać i wspierać, z kim jeszcze możemy współpracować? z jakiego wsparcia możemy korzystać, w jakich programach możemy uczestniczyć?	
	Partycypacyjne i innowacyjne formy działań	– Uruchamianie potencjału młodych (UPM) przez: partycypacyjne i innowacyjne formy działań m.in. przez działania na rzecz dobrostanu, prężności (rezyliencji), innowacyjne formy działań artystycznych (kultura w ruchu, działania błyskawiczne) samorealizacji (zabawy labiryntowe, techniki relaksacyjne, ćwiczenia filozoficzne).	
	Uruchamianie potencjału – zadanie praktyczne.	– Przygotowanie do części praktycznej: wstępny wybór tematu i pomysłów na działania na podstawie wybranej specjalizacji. – Działania w terenie (wybranim sołectwie/wsi) z młodymi w zakresie przygotowania i realizacji wydarzenia kulturalnego. – Podsumowanie zadanie w terenie: dyskusja, refleksje, wnioski, podsumowanie.	Zadanie musi być zrealizowane wspólnie przez uczestników z pełnym zaangażowaniem młodych

Metodyka

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiednio do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną.

Metody nauczania

Spotkania uczące z wykorzystaniem technik multimedialnych.

Wykład z pogadanką.

Studium przypadku – omówienie.

Zadanie w terenie.

MODUŁ 3 –Narzędziowni animatora/animatorki młodzieżowej

Cele ogólne zajęć

1. Określenie pożądanego profilu kompetencji animatora młodzieżowego.
2. Poznanie podstawowych narzędzi pracy animatora młodzieżowego.

Cele szczegółowe zajęć

1. Poznanie kompetencji osobistych, społecznych i zawodowych animatora młodzieżowego.
2. Poznanie narzędzi działania animatora młodzieżowego.
3. Poznanie celów i zadań podmiotów wsparcia młodych.
4. Zapoznanie się z dobrymi praktykami w zakresie projektowania działań młodzieżowych.

Umiejętności nabyte przez słuchaczy:

1. Znają i potrafią opisać kompetencje kluczowe animatora młodzieżowego.
2. Znają i potrafią zastosować w praktyce podstawowe narzędzia działania animatora młodzieżowego.
3. Potrafią określić cele i zadania podmiotów wsparcia młodych włączających potencjał młodych w proces tworzenia oferty.

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Profil osobowościowy animatora/animatorki młodzieżowej	– Kompetencje i cechy osobowości animatora/ animatorki młodzieżowej	
2	Narzędziownik pracy animatora/ animatorki młodzieżowej	– Przegląd metod, technik i narzędzi niezbędnych do współpracy z młodymi	
3	Placówki wsparcia młodzieżowego	– Przestrzeń kultury, a centrum aktywności młodych – cele i zadania placówek wsparcia dziennego i klubów młodzieżowych.	
4	Działania młodzieżowe w praktyce	– Projektowanie działań młodzieżowych – doświadczenia z działalności Klub Youth Point z Gdańska i Gdyni	

Metodyka

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiedzialną do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” czyli uczenie się przez działanie.

Metody nauczania

Warsztaty grupowe

Wykład z pogadanką

MODUŁ 4 – ABC cyfrowych kompetencji w działaniu z młodymi

Cel ogólny zajęć

1. Poznanie podstawowych cyfrowych narzędzi przydatnych w projektach międzypokoleniowych i młodzieżowych.

Cele szczegółowe zajęć

1. Poznanie i przećwiczenie przynajmniej jednego darmowego programu (na smartfonie, laptopie) pozwalającym na przygotowanie interaktywnej prezentacji.

2. Poznanie i przećwiczenie przynajmniej jednego darmowego programu (na smartfonie, laptopie), pozwalającego na przygotowanie produktu multimedialnego – np. filmiku, podcastu.

Nabyte umiejętności przez słuchaczy

1. Zna i potrafi wykorzystać w praktyce przynajmniej jeden darmowy program pozwalający na przygotowanie interaktywnej prezentacji oraz jeden darmowy program pozwalający na przygotowanie produktu multimedialnego np. filmiku, podcastu.

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	ABC cyfrowych kompetencji – przegląd narzędzi	– Chmury internetowe, aplikacje w smartfonach, darmowe programy w laptopach przydatne w projektach międzypokoleniowych i młodzieżowych – m.in. WhatsApp, TikTok, KapWing, Canva, Quik	Uczestnicy powinni posiadać na zajęciach własne smartfony i laptopy
2	ABC cyfrowych kompetencji w praktyce	– Stworzenie produktu multimedialnego „do i dla Młodych” opartego na koncepcji uczestników	

Metodyka

„ŻYWE SŁOWO” I INTERAKCJA – podejście przejawiające się w dawaniu prymatu słowu i dyskusji, aranżowaniu debaty oraz tworzeniu przestrzeni do wymiany myśli i poglądów;

PARTNERSKIE RELACJE – nauczyciele (trenerzy/mentorzy) i słuchacze są wzajemnie szanującymi się partnerami, a nauczyciel jest osobą nie tylko odpowiednio do tego przygotowaną merytorycznie, ale też serdeczną i empatyczną;

„LEARNING BY DOING” czyli uczenie się przez działanie.

Metody nauczania

Warsztaty grupowe

Warsztaty online „w chmurze”

Prezentacje wykorzystujące narzędzia multimedialne.

Ewaluacja programu

L.p.	Dział (obszar tematyczny)	Materiał (treści nauczania)	Uwagi realizacyjne
1	Ewaluacja kursu	– Obserwacja uczestnicząca – Spotkanie ewaluacyjne na koniec kursu (dyskusja moderowana) – Kwestionariusz ankiety po zakończeniu zajęć – Kwestionariusze rekrutacyjne	– Spotkania prowadzących i organizatorów w trakcie kursu – Dyskusja moderowana słuchaczy, prowadzących i organizatorów (KUL) – Ankieta online

12.1 Harmonogram ewaluacji

ETAP I. PROJEKT EWALUACJI PROGRAMU

1. USTALENIE PRZEDMIOTU EWALUACJI
2. USTALENIE I SFORMUŁOWANIE CELU EWALUACJI
3. USTALENIE WSKAŹNIKÓW EWALUACYJNYCH
4. USTALENIE PYTAŃ KLUCZOWYCH:
 - 4.1. W jakim stopniu osiągnięte zostały cele programu?
 - 4.2. W jakim stopniu osiągnięte zostały cele programu?
 - 4.3. Jakie czynniki miały wpływ na osiągnięcie celów?
 - 4.4. Jakie czynniki utrudniały realizację celów?
 - 4.5. Które z zaprojektowanych w programie i zastosowanych metod i form pracy oraz jakie środki i pomoce dydaktyczne wyzwały u słuchaczy największą aktywność na zajęciach?
 - 4.6. Jakie czynniki miały decydujący wpływ na wzrost u uczestników motywacji do nauki i dlaczego?
5. USTALENIE GRUPY DOCELOWEJ I ŹRÓDEŁ INFORMACJI
 - 5.1. GRUPA DOCELOWA: uczestnicy kursu
 - 5.2. Obserwacja w trakcie trwania kursów przeprowadzana zarówno przez pracowników UL, jak również prowadzących zajęcia
 - 5.3. Źródło informacji:
 - 5.3.1. Pierwotne – dokumentacja
 - 5.3.2. Wytworzone – wtórne – wytworzone podczas badania.
 - 5.2. Źródła informacji: dokumentacja kursu, kwestionariusze rekrutacyjne, kwestionariusze ankiet, wnioski z dyskusji moderowanej na zakończenie zajęć.

6. WYBÓR METOD I NARZĘDZI BADAWCZYCH

- 6.1. Metody jakościowe – moderacja z wykorzystaniem wizualizacji (przed rozpoczęciem i po zakończeniu zajęć)
- 6.2. Narzędzie – Kwestionariusze rekrutacyjne, kwestionariusze ankiet online po zakończeniu zajęć; wnioski z dyskusji moderowanej na zakończenie zajęć
- 6.3. Analiza dokumentacji

7. USTALENIE HARMONOGRAMU EWALUACJI:

- 7.1. Terminów rozpoczęcia i zakończenia ewaluacji;
- 7.2. Terminów kolejnych zaplanowanych działań;
- 7.3. Określenie czasu potrzebnego zarówno na zebranie danych, jak i ich analizę.

ETAP II – GROMADZENIE I MONITOROWANIE DANYCH

ETAP III – ANALIZA DANYCH ORAZ INTERPRETACJI WYNIKÓW

1. Porównanie wyników badań z planowanymi celami, zidentyfikowanie celów, które zostały osiągnięte; zostały osiągnięte częściowo; nie zostały osiągnięte
2. Interpretacja (wyjaśnienie), co wpłynęło na uzyskanie takich a nie innych wyników badań
3. Uwagi, wnioski, rekomendacje

ETAP IV – SPORZĄDZENIE RAPORTU EWALUACYJNEGO

Struktura dokumentu:

1. Wprowadzenie – streszczenie.
2. Cele ewaluacji.
3. Opis zastosowanych metod i narzędzi badawczych
4. Charakterystyka próby badawczej (dobór populacji/grupa docelowa) oraz źródeł informacji.
5. Interpretacja wyników.
6. Wnioski i rekomendacje na przyszłość.
7. Załączniki (narzędzia).

9. Wybrane scenariusze zajęć dla polskich uniwersytetów ludowych

9.1. Uniwersytet ludowy jako placówka edukacji całościowej – scenariusz zajęć (Uniwersytet Ludowy w Radawnicy)

Temat zajęć	<i>Uniwersytet Ludowy jako placówka edukacji całościowej</i>
Adresat zajęć	Osoby dorosłe chcące w przyszłości pracować w Uniwersytecie Ludowym.
<i>Miejsce zajęć oraz czas trwania</i>	Zajęcia odbywają się w Uniwersytecie Ludowym w Radawnicy, w sali z tablicą multimedialną lub projektorem i ekranem. Zajęcia przygotowane na 90 minut – w tym: 40 minut wykład 30 minut pokaz fotografii dokumentów i zdjęć archiwalnych 20 minut podsumowanie zajęć i ewaluacja
<i>Cele zajęć</i>	– Zapoznanie z historią uniwersytetów ludowych na świecie i w Polsce. – Ukazanie pedagogiki gruntwigiańskiej jako alternatywnego sposobu nauczania. – Pokazanie podstawowych różnic między szkołą tradycyjną a uniwersytetem ludowym.
	– Zapoznanie z warunkami społeczno-gospodarczo-politycznymi połowy XIX wieku w Danii i całej Europie. – Zrozumienie czasu powstawania pierwszych uniwersytetów ludowych z potrzebami i oczekiwaniami środowiska. – Zapoznanie z zasadami tworzenia pierwszych uniwersytetów ludowych na świecie. – Christian Flor 1844 Roding. – Christen Kold 1851 Ryslinge. – Wykształcenie umiejętności odpowiedniego doboru specyficznych metod pracy w uniwersytecie ludowym.
<i>Metody</i>	– wykład – pogadanka – pokaz slajdów

<i>Przebieg zajęć</i>	Wykład: – Sytuacja społeczno-gospodarczo-polityczna w Danii w połowie XIX wieku. – Oczekiwania i potrzeby społeczeństwa wiejskiego i małomiasteczkowego XIX-wiecznej Danii. – Mikołaj Fryderyk Severin Grundtvig – twórca idei „szkoły dla życia”, dającej początek uniwersytetom ludowym. – Metody pracy i tematyka pierwszych uniwersytetów ludowych. – Początek i rozwój ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce. – Uniwersytety ludowe w Polsce po 1945 roku. – Odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne – dobór kierunków kształcenia zgodnie z potrzebami. – Uniwersytet ludowy w XXI wieku jako szkoła dla życia. Pokaz slajdów: Pokaz slajdów przedstawiających archiwalną dokumentację zgromadzoną w istniejących Uniwersytetach Ludowych mających ukazać zmiany oferowanych kierunków kształcenia oraz proponowaną tematykę. Pokaz zdjęć i slajdów pokaże też, jakimi metodami pracowano w UL-ach w przeszłości. Zgromadzone kroniki i inne dokumenty przedstawią zainteresowanym sposoby pracy wychowawczej i dydaktycznej oraz inicjatywy i pracę zespołów słuchaczy. Pogadanka: Wykorzystując doświadczenie słuchaczy spróbujemy porównać metody pracy uniwersytetu ludowego i tradycyjnej szkoły. Porównamy również elastyczność i swobodę doboru tematyki i treści zajęć między placówką typu grundtvigiańskiego a innymi placówkami kształcenia formalnego i pozaformalnego.
<i>Podsumowanie i ewaluacja</i>	<i>Słuchacze zasiadają w kole i uzupełniają zdania</i> – podczas dzisiejszej pracy nauczyłem się... – najtrudniejsze dla mnie dzisiaj było... – najbardziej zaintrygowało mnie... <i>oraz odpowiadają na pytania</i> – czy zajęcia Ci się podobały? – czy prowadzący zajęcia dokładnie wyjaśnił nasuwające się wątpliwości? – co według Ciebie można zmienić, by zajęcia mogły być atrakcyjniejsze?

9.2. Czy wiesz, co jesz? Czy masz wpływ na to, co jesz?

– scenariusz warsztatów

(Uniwersytet Ludowy w Adamowie)

Cele

1. Zapoznanie słuchaczy z zasadami prawidłowego żywienia (piramida zdrowego żywienia).
2. Uświadomienie słuchaczom, które produkty żywieniowe należą do jakiej grupy produktów.
3. Uświadomienie słuchaczom, w jakim stopniu ich dieta różni się od diety pożądaney.
4. Uświadomienie słuchaczom, jaki jest ich własny model żywienia (w tym regularność spożywania posiłków).
5. Nauka samodzielnego opracowywania zbilansowanych jadłospisów.
6. Zapoznanie słuchaczy z wartościami kalorycznymi poszczególnych produktów żywieniowych i zapotrzebowaniem energetycznym organizmu stosownie do wieku.

Pomoce

- Karteczki z nazwami produktów (do podziału na grupy)
- Plakat – „Pusta piramida”
- Plakat – „Piramida Zdrowego Żywienia”
- Karteczki samoprzylepne (10x10 cm) po ok. 100 szt. każdego z 4 kolorów
- 3 pudełka zawierające kartoniki z produktami spożywczymi do ułożenia jadłospisu
- 6 kartek A₄ z napisaną liczbą posiłków spożywanych w ciągu dnia: 1, 2, 3, 4, 5, więcej niż 5 posiłków (wyspy)
- Flamastry
- 3 kalkulatory
- Duży arkusz papieru do powieszenia na ścianie
- Bużki

Oczekiwane efekty:

Po zajęciach uczestnicy będą:

- znali zasady prawidłowego żywienia (Piramida Zdrowego Żywienia)
- potrafili zakwalifikować produkty żywieniowe do właściwych grup
- rozumieli, dlaczego należy spożywać mniej lub więcej produktów z określonej grupy

- wiedzieli z jaką regularnością powinni spożywać posiłki, jaką (w przybliżeniu) wartość energetyczną posiadają poszczególne produkty i jakie jest dobowe zapotrzebowanie energetyczne ich organizmu
- potrafili ułożyć prawidłowy jadłospis
- rozumieli zasadność bilansowania posiłków i rolę aktywności fizycznej w spalaniu kalorii

Przebieg zajęć

1. Przedstaw: cele warsztatów, metody pracy (wszyscy aktywnie uczestniczą), planowane zadania. Wyjaśnij, że każdy posiada wiele informacji dotyczących zdrowego stylu życia (w tym żywienia i aktywności ruchowej), które w trakcie zajęć wspólnie omówimy i pogłębimy.
2. Podziel uczestników na cztery grupy (np. za pomocą karteczek z napisanymi nazwami posiłków). Poproś, aby w grupach przedyskutowali, co jedli wczoraj na: śniadanie – I grupa, obiad – II grupa, kolację – III grupa i między posiłkami – IV grupa. Rozdaj każdej grupie kartki samoprzylepne (każda grupa inny kolor) i poproś, aby każdy z uczestników zapisał na nich produkty, które jadł wczoraj na poszczególne posiłki (każdy produkt na innej kartce). Zaznacz, że ważne jest dokładne określenie produktów np. pieczywo – podać jakie? bułka, graham, pieczywo chrupkie itp., wędlina – kiełbasa, parówki, szynka, pasztet, salami itp. W czasie, w którym uczestnicy grupy pracują, na tablicy powieś plakat „Pusta piramida”.
3. Poproś, aby członkowie grupy „śniadaniowej” umieścili wypisane kartki na plakacie, zgodnie z poszczególnymi warstwami np. bułka – warstwa dolna, kotlet schabowy – warstwa górna itp., rozpoczynając naklejanie od środka każdej z warstw. Potem poproś o to samo następne grupy. Po zakończeniu naklejania karteczek ostatniej z grup – obrysuj figurę, która powstała z przyklejonych kartek.
4. Obok utworzonego przez uczestników plakatu, powieś plakat przedstawiający Piramidę Zdrowego Żywienia. Zachęć g r u p ę do dyskusji nt. kształtu piramidy „własnej” i „gotowej”. Jakie są różnice? Jakich produktów dotyczą przede wszystkim różnice? Podaj uczestnikom podstawowe informacje dotyczące piramidy zdrowego żywienia.
5. Rozłóż na podłodze „wyspy” z oznaczoną liczbą posiłków spożywanych w ciągu dnia. Poproś by uczestnicy stanęli w pobliżu jednej z „wysp” zgodnie z liczbą posiłków spożywanych w ciągu dnia w ostatnim tygodniu. Następnie poproś, aby uczestnicy „zajęli” wyspy zgodnie ze swoimi poglądami na to, ile posiłków w ciągu dnia

- powinno się spożywać. Krótko skomentuj pożądaną liczbę posiłków w ciągu dnia, przerwy pomiędzy posiłkami i istotność trzech podstawowych posiłków.
6. Podziel uczestników na trzy grupy. Każda grupa wybiera lidera. Każda grupa zajmuje osobne miejsce w sali i otrzymuje pudełko z kartonikami. Zadaniem każdej grupy jest ułożenie jadłospisu na śniadanie, obiad lub kolację (każda grupa jeden posiłek). Uczestnicy komponują jadłospis z kartoników z nazwami i rysunkami różnych produktów spożywczych.
 7. Liderzy grup prezentują swoje „posiłki” rozłożone na podłodze (po zakończeniu grupy oglądają prezentację).
 8. Poproś uczestników, aby wrócili na swoje miejsce. Lider każdej grupy otrzymuje kalkulator. Poproś uczestników, aby odwrócili kartoniki i podliczyli wartość energetyczną (kcal) ułożonego posiłku. Powieś na ścianie pusty arkusz papieru i podziel go na dwie części pionową kreską. Liderzy grup kolejno podchodzą do niego i wpisują wyniki swojej grupy (lewa strona plakatu). Zsumuj wartość energetyczną wszystkich posiłków.
 9. Z prawej strony plakatu wpisz dzienne zapotrzebowanie energetyczne organizmu (kobiety, mężczyźni), procentowy podział kalorii na trzy posiłki i zalecaną normę kaloryczną dla każdego z posiłków. Uczestnicy porównują swoje wyniki z „normą” i zastanawiają się, co mogą zmienić w sposobie odżywiania się. Jeśli ich wyniki są za niskie – zachęć, by „dołożyli” coś do jadłospisu, jeśli są za wysokie – skieruj ich uwagę na możliwość spalania dodatkowych kalorii przez aktywność fizyczną (zwróć uwagę, że uczestnicy otrzymają zarówno tabele zapotrzebowania energetycznego w zależności od płci i wieku, jak i wykaz spalania kalorii w czasie różnych aktywności fizycznych).
 10. Podsumowanie warsztatu i podziękowanie uczestnikom za pracę.

9.3. Śmieci i co dalej? – scenariusz warsztatów

(Uniwersytet Ludowy w Adamowie)

Cel zajęć:

- Uczestnik wie, co to są odpady i jak powstają.
- Uczestnik potrafi odczytać instrukcję segregowania śmieci.
- Słuchacz wyszukuje informacje w internecie.
- Uczestnik formułuje wnioski dotyczące problemu niesegregowania śmieci.
- Uczestnik zna podstawowe symbole widoczne na opakowaniach.

Metody:

- pogadanka
- burza mózgów
- oglądowa
- praca z komputerem

Forma:

- grupowa
- indywidualna

Materiały:

- stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu
- arkusze szarego papieru, markery
- zdjęcia negatywnego wpływu zaśmiecania środowiska
- rzutnik multimedialny do wyświetlenia filmu
- instrukcje segregowania śmieci
- wydruki śmieci, klej
- wydruki symboli widocznych na opakowaniach

Przebieg warsztatu:

1. Powitanie uczestników spotkania i podanie celów warsztatu.
2. Korzystanie z internetu: Uczestnik zapoznaje się z danymi statystycznymi dotyczącymi wytwarzania odpadów przez człowieka – informacji poszukuje w Internecie. (ok. 20 min.)
3. Jaki wpływ na środowisko i człowieka mają odpady? – burza mózgów kierowana przez prowadzącego; wykorzystanie zdjęć np. zanieczyszczonych lasów, rzek. Zapisanie wniosków. (ok. 15 min.)
4. Próba ustalenia odpowiedzi na pytanie, czy wiemy, co dzieje się z posegregowanymi śmieciami? Jak są wtórnie przetwarzane? Obejrzenie wybranego filmiku: (około 20 min.)

<https://odpady.net.pl/2021/05/03/co-sie-dzieje-z-naszymi-smieciami-sprawdzilismy-to/>

<https://www.youtube.com/watch?v=RMMJR27RkdI>

5. Czytanie i omawianie instrukcji, jak segregować śmieci. Segregowanie obrazków/wyrazów – wybieranie spośród przygotowanych elementów śmieci i przyklejanie ich przy odpowiednim koszu np. papier do niebieskiego, plastik do żółtego. (około 15 min.), dyskusja dotycząca segregacji odpadów.
6. Rozmowa na temat oznakowań widocznych na opakowaniach. Rozdanie uczestnikom symboli z opakowań i ustalenie, co one oznaczają. Nawiązanie do elektrośmieci i ich składowania. (około 10 min.)
7. Quiz dotyczący segregacji śmieci. Poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Co dzieje się z odpadami? Jak je segregować? Co to są surowce wtórne? Dlaczego trzeba segregować śmieci? Jak możemy ograniczyć produkcję odpadów? (ok. 10 min.)
8. Podsumowanie warsztatu.

9.4. Wiklinowe grządki – scenariusz warsztatów rękodzieła

(Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej)

Czas trwania zajęć

15 godz.

Cele ogólne

- poznanie plecionkarstwa jako techniki wykorzystywanej w rzemiośle i ogrodzie.
- wzrost kompetencji kluczowych /m.in. matematycznych, społecznych, zawodowych/.

Cele operacyjne

po realizacji zajęć słuchacz:

- rozpoznaje techniki i sploty plecionkarskie,
- potrafi zaprojektować i wykonać podwyższoną grządkę z wikliny,
- potrafi dokonywać obliczeń związanych z planowaniem wiklinowych grządek.

Materiały i przybory

- wiklina amerykańska świeża zielona,
- wiklina amerykańska gotowana okorowana,
- sekatory, szydła, noże, ubijaki, znaczniki, sadzarki, motyki, sznurki, metry, młotki

Pomoce dydaktyczne

- prezentacja multimedialna, wystawa wiklinowych prac, albumy

Metody prowadzenia zajęć

- pokaz, pogadanka, metoda ośrodka zainteresowań, metoda zajęć praktycznych

Formy zajęć

- zbiorowa, indywidualna jednolita, grupowa.

Przebieg zajęć:

- I. Wprowadzenie do tematu zajęć będącego ośrodkiem zainteresowań: „wiklinowa grządka” wystawa prac z wikliny, odkrywanie zasad konstrukcji plecionkarskich i różnorodności splotów.
- II. Prezentacja multimedialna – „Formy ogrodowe z wikliny”.
- III. Poznanie materiałów wykorzystywanych w plecionkarstwie.

IV. Wyjaśnienie zasad projektowania form ogrodowych, w tym podwyższanych grządek.

V. Projektowanie koncepcyjne grządek zgodnie z poznanymi zasadami / *rysunki, ćwiczenia* /.

Liczenie mierzenie, obliczanie obwodu i średnicy koła. Wyliczenia związane z ilością wiklinowych osnów i spałek.

VI. Wykonywanie grządek zgodnie z założeniami przedstawionymi w projekcie roboczym.

– *prace grupowe i instruktaż bieżący prowadzącego:*

1. Przygotowanie terenu pod grządki wg zasad agroekologii.
2. Zaznaczenie 6 okrągłych grządek na przygotowanym terenie, zaznaczenie za pomocą znacznika odległości między osnami, dobór materiału.
3. Sadzenie osnów, wyplot ścianek grządek za pomocą splotów wzmacniających (gima) budujących (warstwa) i zakończeniowych (obręb prosty).

VII. Omówienie efektów pracy i wrażeń uczestników.

Instruktor i autorka scenariusza – Katarzyna Onacko, mistrzyni plecionkarstwa. Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej

9.5. Jabłko jako Ziemia. Czy zasoby Ziemi kiedyś się skończą? – scenariusz zajęć

(Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)

Opracowanie

Ewa Smuk-Stratenwerth

Adresat zajęć

dorośli słuchacze z terenów wiejskich o utrudnionym dostępie do edukacji, zagrożeni marginalizacją

Miejsce i czas realizacji zajęć

sala zajęciowa, 30 min.

Cel główny zajęć

Uświadomienie uczestnikom, że zasoby naturalne Ziemi są ograniczone i że pod wpływem działalności człowieka kurczą się, co może mieć groźne konsekwencje dla przyszłych pokoleń.

Cele szczegółowe

Wiadomości – słuchacz po zajęciach powinien wiedzieć, że różne zasoby naszej planety (np. gleba) powstawały przez miliony lat ewolucji i teraz giną w katastrofalnym tempie w wyniku działalności człowieka.

Umiejętności – słuchacz powinien umieć ocenić wpływ decyzji gospodarczych (np. rozbudowa miast) i osobistych (styl życia) na wyczerpywanie zasobów naturalnych.

Postawy – słuchacz powinien zwiększyć u siebie poczucie odpowiedzialności za przyszłość zasobów naturalnych Ziemi.

Metody pracy

- krótka pogadanka wprowadzająca na temat podstawowych zasobów Ziemi, prezentująca globalną perspektywę problemów ekologicznych
- pokaz – ćwiczenie – jabłko jako Ziemia

Formy pracy

praca z całą grupą słuchaczy

Środki i pomoce dydaktyczne

jabłko, nóż, ewentualnie do pogadanki wprowadzającej można wykorzystać ładne albumy przedstawiające Ziemię i jej zasoby

Przebieg zajęć

Faza wstępna

- Wprowadzenie do tematu, zaciekawienie słuchających, sformułowanie tematu.
- Sprawy organizacyjne – np. informacje, jak będą przebiegać zajęcia.
- Postawienie problemu badawczego.

Faza realizacji

Pokaz ćwiczenia – jabłko jako Ziemia

- Jednym z zasobów jest ziemia uprawna. Wyjmij jabłko i powiedz, że symbolizuje kulę ziemską. Zapytaj uczniów, ile – ich zdaniem – powierzchnii naszej planety zajmuje ziemia uprawna? Poczekać na odpowiedź i zacząć ćwiczenie.
- Pokrój jabłko na cztery części. Zabierz trzy z nich i zapytaj, dlaczego nie można uprawiać ziemi na tych trzech kawałkach (reprezentują wodę). Pozostały kawałek pokrój na dwa fragmenty.
- Zabierz jeden z nich i zapytaj, dlaczego na tych fragmentach nie można uprawiać roślin (to pustynie, błota, tundra, góry – miejsca nieprzyjazne do zamieszkania). Jedyny fragment, który został, pokrój znowu na cztery kawałki.
- Zabierz trzy z nich (reprezentują miasta, przedmieścia, fabryki – tereny zajmowane przez człowieka, ale nie pod uprawę ziemi).
- Odkrój skórkę z tego kawałka (1/32 jabłka), reprezentuje ona ziemię – glebę nadającą się do uprawy, która ma wyżywić ponad 7 mld ludzi.

Faza podsumowująca

- Krótka dyskusja ze słuchaczami, jakie osobiste wnioski wyciągnęli z ćwiczenia.
- Prezentacja wniosków.
- Ewaluacja zajęć przez uczestników.
- Podsumowanie zajęć.

Sposoby ewaluacji zajęć

Zebranie informacji zwrotnej o efektach i atrakcyjności zajęć, np. w formie wywiadu fokusowego.

9.6. Poznanie świata owadów zapylających.

Znaczenie i rola trzmieli – naszych puszystych sprzymierzeńców – scenariusz zajęć/warsztatu

(Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie)

Opracowanie:

Monika Deja

Adresat zajęć:

osoby dorosłe o niskich kompetencjach podstawowych

Miejsce i czas realizacji:

1,5 godz. zajęć w sali dydaktycznej + 45 min. warsztatu

Cele główne zajęć

1. Zapoznanie słuchaczy z gatunkami owadów zapylających zagrożonych wyginięciem.
2. Nauczenie rozpoznawania gatunku trzmiela w naturze.
3. Kształtowanie postaw proekologicznych poprzez zaangażowanie w czynną ochronę pszczołowatych.

Cele szczegółowe

Słuchaczka:

- zna znaczenie dzikich owadów zapylających w ekosystemie,
- zna powody ich masowego ginięcia oraz skuteczne metody czynnej ochrony zapylaczy zagrożonych wyginięciem,
- potrafi rozpoznać gatunki trzmiela (*Bombus*) w naturze i odróżnić go od pospolitego bąka,
- potrafi wymienić przyczyny leżące u podstaw masowego ginięcia owadów zapylających (tj.: chemizacja upraw, zmiany klimatyczne, choroby pszczoł przenoszone z kraju do kraju /globalizacja/, skażenie środowiska, zmiany sposobu uprawy ziemi /monokultura/, ekspansywny rozwój telefonii komórkowej),
- samodzielnie wykona hotel dla owadów (tutaj: dla murarki ogrodowej – *Osmia rufa*),
- uwrażliwi się otaczający nas mikroświat,
- ukształtuje w sobie pro-ekologiczne postawy – wykona megachilniki dla ułatwienia przetrwania gatunku.

Metody pracy

Zajęcia będą prowadzone w sposób interaktywny; należy w ich trakcie stawiać dużo pytań nakierowujących słuchaczy na samodzielne odkrywanie tajni-

ków przyrody. Sposób prowadzenia zajęć powinien wzbudzać ciekawość oraz angażować słuchaczki do zastanawiania się i analizowania podnoszonych kwestii. Przebieg zajęć jest tak ukierunkowany, aby uczestniczki same dochodziły do konkluzji, aby czuły, że współtworzą temat. Jest to proces odkrywczy i inspirujący.

- pogadanka/wykład konwersatoryjny
- dyskusja/swobodna wypowiedź
- metody aktywizujące
- zajęcia praktyczne

Formy pracy

praca z całą grupą słuchaczek

praca indywidualna – wykonanie megachilników

Środki i pomoce dydaktyczne

ryciny przedstawiające trzmieła i bąka, dydaktyczne tablice edukacyjne ukazujące różnorodność ciem w Polsce, rzutnik i laptop do wyświetlenia filmu z programu Jamesa Attneborough, ulotki o glifosacie

opcjonalnie: kopie obrazów malarzy polskich (np. Malczewski, Mehoffer, Wyspiański) z elementami kwiatowymi materiały do wykonania megachilników: rurki trzcinowe dł. 25 cm – ok. 40 sztuk na osobę, drut, drewniane deski do montażu daszku, gwoździe

Przebieg zajęć

Faza wstępna

Przywitanie, wzbudzenie ciekawości, podkreślenie ważności tematu: garść ciekawostek, faktów niezwykłych i fascynujących ze świata owadów, co spowoduje zainteresowanie tematem.

Faza realizacji

Prowadzący wygłasza krótką pogadankę dotyczącą tematu z wykorzystaniem rycin owadów, tablic edukacyjnych i krótkiego filmu oraz ulotki o glifosacie. Słuchaczki w swobodnych wypowiedziach, pytaniach naprowadzających zgłębiają temat.

- Słuchaczki analizują polskie badania dotyczące procentowego i ilościowego poziomu ginięcia owadów zapylających. Próbują samodzielnie wyciągnąć wnioski.
- Prezentacja danych, przekazywanie informacji.

Prezentacja filmu (http://www.youtube.com/watch?v=4Q_kdk00sFk), a następnie ćwiczenie – uczestniczki wyciągają przed siebie wyprostowaną rękę i napinają mięśnie, nie ruszając ręką – napinają i rozkurczają mięśnie bez wymachiwania ramionami, przedramieniem itp. Ćwicząc napinanie mię-

śni, możemy je utrzymać w dobrej formie, nawet gdy mamy rękę w gipsie. Trzmiel, napinając mięśnie skrzydeł, potrafi rozgrzać swoje ciało do temperatury 29°C. Jest to przykład wewnętrznej produkcji ciepła (endotermii) – zjawiska wyjątkowego u zwierząt zmiennocieplnych.

Na zakończenie uczestniczki wykonują megachilniki dla murarki ogrodowej (*Osmia rufa*).

Faza podsumowująca

Utrwalamy podstawowe różnice pomiędzy owadami zapylającymi a tymi często mylonymi z zapylaczami. Słuchaczki prezentują wykonane przez siebie domki. Upewniamy się, że cele zajęć zostały osiągnięte, na przykład poprzez zadawanie pytań. Podsumowujemy i dziękujemy za udział w zajęciach.

Sposoby ewaluacji zajęć

Informację zwrotną stanowią pytania od grupy, ukazujące chęć zgłębienia tematu przez słuchaczki. Ewaluacja przebiega przez cały czas trwania zajęć (im więcej pytań, tym większe zaangażowanie uczestniczek. Ocena satysfakcji z przebiegu zajęć zostaje wyrażona przez uczestniczki ustnie na zakończenie – może poprzedzić ją pytanie: Czy jest coś jeszcze, o co chcielibyście zapytać?

Bibliografia

- Dylewska, M. (1996). *Nasze trzmielę*. Karniowice: Ośrodek Doradztwa Rolniczego.
- Dylewska, M. & Flaga, S. (2000). *Barwny klucz do rozpoznawania w warunkach polowych krajowych gatunków trzmieli*. Kraków: Polski Klub Ekologiczny.
- Goulson, D. (2017). *Żądła rzędzą*. Warszawa: Marginesy.
- Isidorow, W.A. (2013). *Alchemia pszczół. Pszczoły i produkty pszczele oczami chemika*. Stróże: Sądecki Bartnik.
- Kozłowski, M. W. (2008). *Owady Polski*. Warszawa: Multico Oficyna Wydawnicza.
- Orlow von, M. (2014). *Hotele dla owadów*. Warszawa: Multico Oficyna Wydawnicza.
- Pawlikowski, T. (1999). *Przewodnik terenowy do oznaczania trzmieli i trzmielców Polski*. Toruń: Wydawnictwo UMK.

9.7. Konspekt zajęć – warsztaty komputerowe

(Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy w Mierzynie)

Lp.	CEL SZKOLENIOWY (cele szczegółowe)	PRZEBIEG SZKOLENIA /wskazanie tematyki i opis realizacji celu Jak ja to zrobię/	MATERIAŁY, POMOCE DYDAKTYCZNE, NARZĘDZIA ICT	CZAS
Sesja 1. Ergonomia przy komputerze				
	Dlaczego tak ważne jest, aby prawidłowo siedzieć przy komputerze	Wykład	Flipchart mazaki	3 godz. lekcyj- ne
	Prawidłowa postawa ciała	Ćwiczenia	brak	
	Jakie są sposoby dbania o zdrowie przy komputerze	Wykład	brak	
	Dbanie o zdrowie – w praktyce	Ćwiczenia	brak	
Sesja 2. Rodzaje gier + kultura gracza				
	O grach słów kilka	Wykład	brak	3 go godz. lekcyj- ne
	Rodzaje gier	Praca w grupach	Kartki z flipcharta i mazaki	
	Kultura w grze	Burza mózgów	Karteczki samoprzylepne i mazaki	
Sesja 3. Jak dbać o komputer/ laptop				
	Komputer i jego komponenty: Np. czemu komputer się grzeje, dlaczego laptopa nie używamy w łóżku, jak korzystać z laptopa aby bateria działała dłużej i wiele innych praktycznych informacji	Wykład	brak	3 go godz. lekcyj- ne
	Komputer i laptop	Praca w grupach	kartki	

Lp.	CEL SZKOLENIOWY (cele szczegółowe)	PRZEBIEG SZKOLENIA /wskazanie tematyki i opis realizacji celu Jak ja to zrobię/	MATERIAŁY, POMOCE DYDAKTYCZNE, NARZĘDZIA ICT	CZAS
Sesja 4. Wirtualna rzeczywistość, a obraz człowieka				
	Social media a obraz człowieka	Wykład	flipchart	3 godz lekcyj- ne
	Social media a obraz człowieka	ćwiczenia	kartki	
	Social media a obraz siebie	ćwiczenia	kartki	
Sesja 5. Hejt w internecie i jak sobie z nim radzić				
	Czym jest hejt	wykład	wykład	3 godz lekcyj- ne
	Hejt – rodzaje i jak sobie z nim radzić	Praca w grupach/ ćwiczenia	Kartki z flipcharta	
Sesja 6. Jak szukać informacji w internecie				
	Co to informacja?	wykład	wykład	3 godz lekcyj- ne
	Gdzie szukać informacji	Ćwiczenia	kartki	
	Podsumowanie warsztatów	Dyskusja	brak	

Noty o autorkach i autorach zagranicznych

Gaby Filzmoser – jest sekretarzem generalnym *ARGE Bildungshäuser Österreich* (ARGE BHÖ); zajmuje się głównie tematyką zarządzania edukacją, zarządzania jakością oraz wpływem cyfryzacji na instytucje edukacyjne; przygotowuje doktorat z zakresu edukacji dorosłych na Uniwersytecie w Grazu.

Peter Mogensen – urodzony w 1960 roku. Prowadził ekologiczne gospodarstwo rolne w latach 1983-2000. Absolwent *Den Frie Lærerskole* w Ollerup w 2005 roku. Nauczyciel w Uniwersytecie Ludowym w Brenderup w latach 2005-2022. Prace projektowe w Nepalu, z naciskiem na edukację dorosłych. Manager projektów ERASMUS+ projektów z polskimi, niemieckimi i bułgarskimi partnerami 2015-2022. Pasja i świadomość natury, wśród której żyjemy.

Mari Nurmio – dyrektor fińskiego uniwersytetu ludowego Paasikivi-Opisto. Absolwentka chemii i studiów pedagogicznych dla nauczycieli na Uniwersytecie w Turku oraz studiów dla kadry kierowniczej na Uniwersytecie w Jyväskylä; przez 10 lat – nauczycielka szkół ogólnokształcących różnych szczebli; od 13 lat – nauczycielka w Paasikivi-Opisto, od dwóch lat – dyrektorka placówki.

Maria Meiners-Gefken – urodziła się w 1958 roku w Niedersachsen (Niemcy). Doktor nauk rolniczych, menadżer w zakresie zdrowia i opieki społecznej. Od ponad 20 lat zajmuje się kształceniem zawodowym i edukacją dorosłych. Od 2016 roku pracuje również jako dyrektor *Volkshochschule Krempe e.V.*, małej istniejącej od 1953 roku i prowadzonej przez wolontariuszy instytucji edukacyjnej zlokalizowanej w kraju związkowym Schleswig-Holstein.

Brita Phuthi – zna uniwersytety ludowe jako była uczennica zarówno liberalnej, jak i chrześcijańskiej placówki tego typu, a także jako nauczycielka. Przez ostatnie dziesięć lat pracowała jako doradca ds. międzynarodowych Rady Uniwersytetów Ludowych w Biurze Uniwersytetów Ludowych w Oslo, w którym kieruje Międzynarodowym Komitetem ds. Uniwersytetów Ludowych; jest również zaangażowana w nordyckie sieci społeczne i projekty z udziałem uniwersytetów ludowych z różnych krajów.

Edyta Malepsza – absolwentka Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (magister filologii polskiej) oraz studiów podyplomowych – szwedzki jako drugi język, ukończonych na Uniwersytecie Väst w Szwecji. Od 10 lat mieszka w Szwecji, pracuje w uniwersytecie ludowym (*Litorina folkhögskola*) w Karlskronie, gdzie między innymi uczy języka szwedzkiego jako drugiego języka oraz jest odpowiedzialna za profil kształcenia pt. „Kraje Morza Bałtyckiego” (*östersjöprofilansvarig*).

ISBN 978-83-67108-09-6

9 788367 110809 6

Ogólnopolska Sieć
Uniwersytetów
Ludowych

Program
Wspierania i Rozwoju
Uniwersytetów Ludowych
na lata 2020–2030
**Uniwersytety
Ludowe**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
ze środków Programu Wspierania i Rozwoju
Uniwersytetów Ludowych na lata 2020 – 2030